

GÜNEY AZERBAYCAN MASALLARINDA DEĞERLER

Tuba Turan Özçelik

YÜKSEK LİSANS TEZİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ŞUBAT, 2021

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Tuba

Soyadı : Turan Özçelik

Bölümü : Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı / Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri

İmza :

Teslim tarihi :/...../2021

TEZİN

Türkçe Adı: Güney Azerbaycan Masallarında Değerler

İngilizce Adı: Values In South Azerbaijan Tales

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Tuba Turan Özçelik

İmza:.....

JÜRİ ONAY SAYFASI

Tuba TURAN ÖZÇELİK tarafından hazırlanan “Güney Azerbaycan Masallarında Değerler” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Şaban ÇETİN

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Ramazan ALABAŞ

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Kastamonu Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 04/02/2021

Bu tezin Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Canım Oğullarıma...

TEŞEKKÜR

Araştırmam boyunca her zaman yanımda olan, desteğini ve yardımını hiçbir zaman esirgemeyen her daim yoluma ışık tutan değerli ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans öğrenimim boyunca beni desteleyen, yanımda olup benim için koşturan canım anneme, manevi desteklerini hissettiren babam ve kardeşlerime teşekkür ederim. Araştırma kaynağımı bulmamda yardım eden ve bana güç veren eşime, araştırma sürecinde beni yormayarak sevgilerini hissettiren oğullarıma teşekkür ederim.

GÜNEY AZERBAYCAN MASALLARINDA DEĞERLER

(Yüksek Lisans Tezi)

Tuba Turan Özçelik
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Şubat 2021

ÖZ

Bu araştırmanın temel amacı yazar Furuğ Xızırılı'nın iki cilt halinde derlediği Azerbaycan Nağılları (Hoy) adlı kitapta yer alan 29 masal metninde bulunan değerleri tespit etmek ve tespit edilen değerlerin çocuklara değerler eğitimi kapsamında faydalı olup olmayacağını ortaya koymaktır. Araştırma nitel bir çalışma olup olgu bilimle desenlenmiştir. Araştırmada incelenen masallar Güney Azerbaycan Türkçesi ile yazıldığı için masallardaki değerler İstanbul Türkçesine çevrilerek verilmiştir. Araştırmada veriler betimsel analiz yaklaşımları ile analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, “Azerbaycan Nağılları (Hoy)” adlı eserdeki masallarda 420 değer ifadesine ulaşılmıştır. Eserde 12 ana değere yer verildiği tespit edilmiştir. Bu değerler yardımseverlik, sevgi, din, dürüstlük, cesaret, sorumluluk, saygı vefa, çalışkanlık, adalet, vatanseverlik ve sabır değeridir. Masallarda en sık kullanılan değerın yardımseverlik değeri olduğu ortaya çıkmış bu değeri sırasıyla sevgi, din ve dürüstlük değeri izlemiştir.

Anahtar Kelimeler : Nağıl, Masal, Değer, Çocuk, Edebiyat, Eğitim.
Sayfa Adedi : 127
Danışman : Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

VALUES IN SOUTH AZERBAIJAN TALES

(Master's Thesis)

Tuba Turan Özçelik

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

February 2021

ABSTRACT

The main purpose of this research is to determine the values found in the text of 29 fairy tales in the book named Azerbaijani Nağılları (Hoy) compiled by Furuğ Xızırlı in two volumes and to reveal whether the values determined will be useful to children within the scope of values education. The research is a qualitative study and designed with phenomenology. Since the tales examined in the study were written in South Azerbaijan Turkish, the values in the tales were translated into Istanbul Turkish. The data in the study were analyzed with descriptive analysis approaches. According to the results obtained from the research, 420 value expressions were reached in the tales in the work named "Azerbaijani Nağılları (Hoy)". It was determined that there were 12 main values in the work. These values are the values of benevolence, love, religion, honesty, courage, responsibility, respect, loyalty, diligence, justice, patriotism and patience. It was revealed that the most frequently used value in fairy tales was the value of benevolence, followed by love, religion and honesty, respectively.

Key Words : Fairy Tale, Value, Child, Literature, Education.
Page Number : 127
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu	1
1.1.1. Çocuk Edebiyatı	1
1.1.1.1. Çocuk Edebiyatında Masallar.....	2
1.1.1.1.1. Masalların Eğitimdeki Yeri	3
1.1.2. Masallarda Değerler	3
1.1.3. Araştırmanın Amacı	4
1.1.4. Araştırmanın Önemi.....	5
1.1.4.1. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1.1.5. Tanımlar	5

BÖLÜM II.....	7
KURAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Masalların Sınıflandırılması	7
2.1.1. Hayvan Masalları.....	8
2.1.2. Olağanüstü Masallar.....	8
2.1.3. Gerçekçi Masallar	8
2.1.4. Güldürücü Masallar	8
2.1.5. Zincirlemeli Masallar.....	9
2.2. Masalların Özellikleri	9
2.3. Masalların Çocuk Eğitimindeki Yeri	10
2.4. Masalların Kaynağı.....	11
2.5. Azerbaycan Masalları.....	11
2.6. Değerlerin Sınıflandırılması	14
2.6.1 Değerlerin Sosyolojik Temelleri	14
2.6.2 Değerlerin Psikolojik Temelleri	15
2.6.3. Değerlerin Felsefi Temelleri	16
2.7. Değerler Eğitimi	16
2.7.1. Okulda Değerler Eğitimi	18
2.7.2. Değerler Eğitiminde Yaklaşımlar	20
2.7.2.1. Karakter Eğitimi	20
2.7.2.2. Değeri Telkin Etmek, Aşılamak	21
2.7.2.3. Ahlaki Muhakeme	21
2.7.2.4. Değer Açıklama	22
2.7.2.5. Değer Analizi	22
BÖLÜM III	23

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	23
3.1.Değerlerle İlgili Türkiye’de Yapılan Araştırmalar.....	23
3.2.Değerlerle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	26
BÖLÜM IV	28
YÖNTEM.....	28
4.1.Araştırmanın Modeli	28
4.2.Evren ve Örneklem	28
4.3.Verileri Toplama Teknikleri	29
4.4.Verilerin Analizi	30
4.5. Geçerlik ve Güvenirlik.....	30
BÖLÜM V	31
BULGULAR VE YORUM	31
5.1. Değerler ile İlgili Nicel Bulgular	31
5.1.1. Değerlere İlişkin Genel Bulgular	31
5.1.2. Yardımseverlik Değerine İlişkin Bulgular.....	35
5.1.3. Sevgi Değerine İlişkin Bulgular	35
5.1.4. Din Değerine İlişkin Bulgular	37
5.1.5. Dürüstlük Değerine İlişkin Bulgular	37
5.1.6. Cesaret Değerine İlişkin Bulgular	38
5.1.7. Sorumluluk Değerine İlişkin Bulgular	38
5.1.8. Saygı Değerine İlişkin Bulgular	39
5.1.9. Vefa Değerine İlişkin Bulgular	39
5.1.10. Çalışmak Değerine İlişkin Bulgular	40
5.1.11. Adalet Değerine İlişkin Bulgular	40
5.1.12. Vatanseverlik Değerine İlişkin Bulgular.....	41

5.1.13. Sabır Değerine İlişkin Bulgular	41
5.2. Değerler ile İlgili Nitel Bulgular	41
5.2.1. Yardımseverlik Değeri	42
5.2.1.1. Paylaşma	42
5.2.1.2. Merhamet	43
5.2.1.3. Misafirperverlik	44
5.2.1.4. Cömertlik	44
5.2.1.5. Fedakârlık	45
5.2.1.6. Dayanışma	46
5.2.2. Sevgi Değeri	46
5.2.2.1 Evlat Sevgisi	47
5.2.2.2 Kardeş Sevgisi	48
5.2.2.3. Evlatlık Sevgisi	49
5.2.2.4. Dost Sevgisi	49
5.2.2.5. Aşk	50
5.2.2.6. Eş Sevgisi	51
5.2.2.7. Anne Sevgisi	51
5.2.2.8. Baba Sevgisi	52
5.2.2.9. İnsan Sevgisi	52
5.2.2.10. Anne-Baba Sevgisi	53
5.2.2.11. Yaratıcının Kuluna Sevgisi	53
5.2.2.12. Padişahın Halkına Sevgisi	53
5.2.2.13. Torun Sevgisi	54
5.2.2.14. Hayvanların Sahibine Sevgisi	54
5.2.3. Dini Değer	55
5.2.3.1. Allah	55

5.2.3.2. <i>Dua</i>	56
5.2.3.3. <i>Manevi Kişi</i>	56
5.2.3.4. <i>Peygamber</i>	56
5.2.3.5. <i>Namaz</i>	57
5.2.3.6. <i>Kader</i>	57
5.2.3.7. <i>Ahiret</i>	57
5.2.3.8. <i>Mucize</i>	58
5.2.3.9. <i>Cebrail</i>	58
5.2.4. <i>Dürüstlük Değeri</i>	58
5.2.4.1. <i>Doğruluk</i>	58
5.2.4.2. <i>Sözünde Durmak</i>	59
5.2.5. <i>Cesaret Değeri</i>	60
5.2.5.1. <i>Korkusuz Olmak</i>	61
5.2.5.2. <i>Yiğitlik</i>	62
5.2.6. <i>Sorumluluk Değeri</i>	62
5.2.6.1. <i>Aileye Sorumluluk</i>	63
5.2.6.2. <i>Padişaha Sorumluluk</i>	64
5.2.6.3. <i>Ülkeye Sorumluluk</i>	64
5.2.7. <i>Saygı Değeri</i>	65
5.2.7.1. <i>Babaya Saygı</i>	65
5.2.7.2. <i>Ağabeye Saygı</i>	66
5.2.7.3. <i>Anneye Saygı</i>	66
5.2.7.4. <i>Eşe Saygı</i>	67
5.2.7.5. <i>Manevi Kişiye Saygı</i>	67
5.2.7.6. <i>Kayınpedere Saygı</i>	67
5.2.7.7. <i>Halaya Saygı</i>	68

5.2.7.8. <i>Hükümdara Saygı</i>	68
5.2.7.9. <i>Yaşlıya Saygı</i>	68
5.2.8. Vefa Değeri	69
5.2.9. Çalışmak Değeri	70
5.2.9.1. <i>Çalışkanlık</i>	70
5.2.9.2. <i>İlim Sahibi Olmak</i>	71
5.2.10. Adalet Değeri	71
5.2.11. Vatanseverlik.....	72
5.2.12. Sabır Değeri	73
5.2.12.1. <i>Tahammül Etme</i>	73
BÖLÜM VI	75
SONUÇ VE TARTIŞMA	75
KAYNAKLAR	82
EKLER	100
EK-1	101

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Değerlerin Masallardaki Toplam Dağılımı</i>	32
Tablo 2. <i>Yardımseverlik Değerinin Alt Değerleri Dağılımı</i>	35
Tablo 3. <i>Sevgi Değerinin Alt Değerleri Dağılımı</i>	36
Tablo 4. <i>Din Değerinin Alt Değerleri Dağılımı</i>	37
Tablo 5. <i>Dürüstlük Değerinin Alt Değerleri Dağılımı</i>	37
Tablo 6. <i>Cesaret Değerinin Alt Değerleri Dağılımı</i>	38
Tablo 7. <i>Sorumluluk Değerinin Alt Değerleri Dağılımı</i>	38
Tablo 8. <i>Saygı Değerinin Alt Değerleri Dağılımı</i>	39
Tablo 9. <i>Vefa Değerinin Alt Değerleri Dağılımı</i>	39
Tablo 10. <i>Çalışkanlık Değerinin Alt Değerleri Dağılımı</i>	40
Tablo 11. <i>Adalet Değerinin Alt Değerleri Dağılımı</i>	40
Tablo 12. <i>Vatanseverlik Değerinin Alt Değerleri Dağılımı</i>	41
Tablo 13. <i>Sabır Değerinin Alt Değerleri Dağılımı</i>	41

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

MEB Milli Eğitim Bakanlığı

TDK Türk Dil Kurumu

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde; problem durumu, ilgili araştırmalar, araştırmanın önemi, problem cümlesi, alt problemler, araştırma ile ilgili sınırlılıklar ve ilgili tanımlara yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

1.1.1. Çocuk Edebiyatı

Türk Dil Kurumu (Türk Dil Kurumu [TDK], 2020) çocuğu küçük yaştaki erkek veya kız, bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız tanımlarıyla, edebiyatı ise olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı olarak ifade etmektedir.

Çocuk edebiyatı bir taraftan çocukların büyüme ve gelişmelerine; hayallerine, duygularına, düşüncelerine, yeteneklerine ve zevklerine hitap ederken bir taraftan da onları eğiterek eğlenmelerine katkıda bulunan, sade ve içten bir içeriğe sahip çocuğu yetişkinliğe hazırlayan sözlü ve yazılı ürünlerin tamamıdır (Şirin, 2007, s. 16; Yalçın & Aytaş, 2003, s. 17). Çocuk edebiyatı, sınırları uçsuz bucaksız çocuk ve çocukluk olan, çocuklara yönelik edebiyat değeri taşıyan bir geçiş dönemi edebiyatıdır (Şirin, 2012, s. 32).

Çocuk edebiyatının amacı çocukların bedensel, zihinsel, dilsel, toplumsal ve kişisel gelişimini destekleyerek duygu ve düşünce dünyasında yeni ufuklar açmayı sağlamaktır. Bu amaçlar doğrultusunda çocuk edebiyatı ürünleri çocukların bazı ihtiyaçlarına da hitap edecek şekilde olmalıdır. Çocukların hayal dünyasına girip geliştirecek, yaşına hitap eden, zevk alacağı, sevmeye, sevilme, takdir edilme, güven gibi duygularını pekiştirecek ürünler çocuklarla tanıştırılmalıdır.

Çocuk edebiyatının farklı türleri vardır. Çocukların ilk olarak annelerinden duyduğu çocuk edebiyatı türlerinden biri de çocuk masallarıdır.

1.1.1.1. Çocuk Edebiyatında Masallar

Geçmiş zamanlardan beri masallar insanların hayatında yer almıştır. Masal kelimesinin kökeni hakkında çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu konu hakkında Rayman (2010) masalın Habeşçe uyruklu “mesl” kelimesinden türediğini, Arapçaya “mesel” olarak girdiğini Türkçeye de masal olarak geçtiğini ifade eder. Türk dünyasında ise bu sözcüğe karşılık şu kavramların kullanıldığını belirtir: “Teleütler: Çorçok, Kazaklar ve Kırgızlar: Ertek, Sagaylar: Imak, Çuvaşlar: Hallep, Azeriler: Nağıl” (s. 39).

Masalın anlamı konusunda çeşitli tanımlamalar da yapılmıştır. Türk Dil Kurumu’na göre (2020) masal, “genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür” olarak tanımlanmaktadır.

Kesmecı (2012) masalı; “toplumların kültürel özellikleri başta olmak üzere sosyal, psikolojik, ahlaki vb. özelliklerini taşımada ve gelecek nesillere aktarmada önemli bir işleve sahip olan anonim bir anlatı türüdür” (s. 1) olarak belirtir.

Develioğlu (1997) için masal “terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı olan hikâye”dir (s. 625). Günay (1992) da masalları en yaygın kabule göre masal mantığı denilen belli bir düzen içinde anlatılan hayat hikâyeleri olarak ifade eder. Bu hayat hikâyeleri genellikle yaşadığımız dünyadan farklı bir dünyayı dile getirir ve imkânsızı gerçekleştirerek, kahramanları neticede mutlu kılar, dinleyenlere ümit verir (s. 109). Bilkan ise (2001), masalı tamamen hayal ürünü olan ve inandırma kaygısı taşımayan bir anlatı türü olarak görür. Kahramanları doğaüstü güçlere sahiptir, konuları da olağanüstü özellikler taşıyarak okuyucuyu kendi dünyasına çeker (s. 15).

Tanımlarda da görüldüğü gibi masal, geçmişte bilinmeyen bir zamanda geçen, olağan üstü varlık ve olaylardan meydana gelen, dinleyenleri eğlendirerek eğiten, aynı zamanda da içinde bulunduğu toplumun kültürel özelliklerini gelecek nesillere aktaran hayal ürünü hikayelerden oluşan bir edebi türdür.

Masalları çocuk edebiyatı geleneği içinde görmek, daha zengin bir çocuk edebiyatından söz etmeyi mümkün kılar. Annelerin bebekken çocuklarına söyledikleri ninniler,

tekerlemeler, daha sonra da anlattıkları masallarla çocuklara sözlü halk kültürü aktarılmaya başlanır (Enginün, 1985, s. 187). Çocuk ana dilinin bütün detaylarını önce annesinin anlattığı masallar, sonra ise masal kitaplarıyla öğrenir ve pekiştirir.

1.1.1.1.1. Masalların Eğitimdeki Yeri

Çocuk edebiyatı ürünlerinden masal çocukları eğlendirirken ahlaki ve toplumsal yönden onları eğitmektedir. Yazar eserde çocuklara doğrudan öğüt vermemeli, olaylar içinde öğüdü hissettirmelidir. Masallar; iyiliği, temizliği, yardımlaşmayı çocuklara anlatmaktadır (İpek, 2019).

Masalların ana dili eğitimindeki katkısı çok fazladır. Çocuklar masallarla dinleme, anlama, anlatma, yazma becerilerini geliştirirken kelime hazinesini de genişletir. Türkçenin kurallarını fark eder. Masallarda yer alan tekerlemeler, eş sesli ve eş anlamlı kelimeler, mecazlar, ikilemeler, zıt kavramlar, atasözleri ve deyimler bilgi dağarcıklarına katkı sağlar.

Bir sözlü halk edebiyatı ürünü olan masallar, içinde bulunulan toplumun kültürünü aktarmada ve kültürel kimlik oluşturmada da etkili bir türdür. Masallar çocuklara ait oldukları toplumların gelenek, görenek, inançlarını; sosyal, kültürel, ekonomik yapılarını yansıtan pek çok motif sunar. Yazıldıkları toprakları, o yurdu, o yurdun insanlarını anlatır. O ülkenin tarihinden, geleneğinden, dil ve duygu derinliğinden damıtılırlar. O nedenle ulusal bir özü vardır. Böylece kültürel bir kimlik oluşturur (Feyzioğlu, 2007; Yavuz, 2007, s. 24-25).

1.1.2. Masallarda Değerler

Toplum ve kişiler açısından değer kavramı önemli bir yere sahiptir. Latince “değerli olmak” veya “güçlü olmak” anlamına gelen “valere” kelimesinden türeyen değer kavramı ilk kez 1918’de Znaniecki tarafından sosyal bilimler literatürüne kazandırılmıştır (Bilgin, 1995, s. 83).

Değer, toplumun içerisinde yaşayan topluluk tarafından benimsenen, değişimi uzun zaman içerisinde olan ve toplumun bireylerinden yapılmasını istediği davranışlardan oluşur (Türk, 2009, s.2). Değerler, bir toplumun kültürünü, diğer toplumların kültürlerinden ayıran ve milli sınırlar içindeki cemiyetin dağılmasını önleyen, milli birliği pekiştiren ve sosyal dayanışmayı sağlayan faktörlerdir (Seyyar, 2003, s. 99-100). Bu nedenle topluma ait

topluluğun üyeleri konumundaki tüm bireyler, topluma ait değer yargılarını bilirler ve toplum içinde buna göre davranırlar (Yıldız & Günay, 2011, s.157).

Değerler, insanların çoğu tarafından üzerinde uzlaşma sağlanmış ve paylaşılan gerçek davranış standartlarıdır. Davranışlarımıza yol gösteren, rehberlik eden inançlar ideolojiler veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan her türlü ideolojik veya ilahi kaynaklı duyuş, düşünüş, davranış, kural, kıymet veya standartlardır (Dönmez & Yazıcı, 2008; Hökelekli, 2010, s.187; Özkalp & Kırel, 2003, s. 69). Bu standartlar düğünde, bayramda, doğumda, ölümde insan yaşamını etkileyen birçok durumda ve olayda kendini gösterir. Her toplumda farklı değerler ön plana çıkar. Örnek olarak; kimi toplumda sevgi, kimi toplumda sadakat, kimi toplumda saygı değeri önem verilen değerlerdir. Bu değerleri içselleştirerek yaşamına aksettiren insanlar toplum tarafından benimsenir.

Bireyler yaşadıkları toplumun bir parçasıdır ve toplumla etkileşim içindedir. Topluma ait değerlerin, ortak temel davranış kalıplarının bireye aktarılması, bireyin toplumsallaşmasını, bireyin o toplumun parçası hâline gelmesini sağlar. Geçmişten gelen kültür mirasına, değerlere yenilerinin eklenmesiyle geçmişle gelecek arasında bir köprü kurulur (Kolaç, 2010). Böylece toplumlar varlıklarının sürekliliğini sağlamış olurlar. Bu köprünün sağlamlaşması için ise değerlerin yetişecek nesillere sistemli bir şekilde iletilmesinin ve içselleştirilmesinin sağlanması son derece önemlidir. Bu noktada masallar, özellikle bireylerin çocukluk döneminde çok sık karşılaştığı ve ait olduğu toplumun değer yargılarının, anlayışının, dünya görüşünün ve kültürünün yansıtıldığı edebi ürünler olarak yerini almaktadır. Masallar çocuk bireylerin toplumsallaştırma aracıdır (Doğan, 2019). Masallar vasıtasıyla çocuğa ilerde sahip olacağı pek çok değer telkin edilir: kahramanlık, dürüstlük, aklını kullanma gibi. Ve çocuk ilerde kendisini bekleyen tehlikelere karşı da bu sayede uyarılır. “Çocuklara verilen soyut öğütler, masallar vasıtasıyla somutlaştığı gibi, masalların fantastik dünyasında güzelleşir” (Enginün, 1985, s. 187). Bütün bunlardan hareketle araştırmanın problemini Güney Azerbaycan masallarındaki değerlerinin yerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda problem cümlesi “Güney Azerbaycan masallarında değerlerin yeri nedir?” şeklinde belirlenmiştir.

1.1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı Güney Azerbaycan masallarındaki değerlerin tespit edilmesidir. Araştırmanın genel amacına bağlı olarak aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

1. Azerbaycan masallarında değerler nasıl yer almıştır?
2. Azerbaycan masallarında değerler ne oranda yer almıştır?

1.1.4. Araştırmanın Önemi

Değerler toplumların kültürlerini aktarmada önemli yapı taşlarıdır. Kùltürlerine sahip çıkıp gelecek nesillere aktaran milletler sağlam temeller üzerinde yükselir. Şimdinin küçükleri olan geleceğimizi emanet edeceğimiz çocuklara değerlerimizi en etkili şekilde öğretilirken masalların dünyasından yararlanmalıyız. Çünkü masalların çocukların topluma ait değerleri öğrenmelerinde önemli bir rolü vardır. Sözlü edebiyatın ilk ürünlerinden olan masallar, çocuklara topluma ait değerleri ve kuralları, yaşamın akışı içerisinde sıkmadan eğlendirerek anlatmaktadır. Masallar aynı zamanda çocukları hem hayata hazırlar hem de onların zihinsel gelişimini destekler.

Bu çalışmanın amacı Güney Azerbaycan masallarını inceleyerek bu masallarda hangi değerlerin yer aldığını ve çocuklara nasıl sunulduğunu belirlemektir. Bu kapsamda belirlenecek değerlerin çocuk eğitimindeki yeri ve bu değerlerin günümüz çocuklarına nasıl sunulacağına örnek teşkil edecek olması çalışmanın önemini artıracaktır.

Ayrıca Güney Azerbaycan Türk Edebiyatının önemli ürünlerinden olan Güney Azerbaycan masallarının incelenerek kültürel bütünleşmeye katkı sağlayacak olması bu çalışmanın diğer kazanımıdır.

1.1.4.1. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma, Güney Azerbaycan'da halk arasında farklı varyantları olan masalların, yazar Furuğ Xızırılı tarafından iki cilt halinde kitaplaştırılması ile oluşturulmuş 56 masaldan rastgele seçilen 29 masalla sınırlandırılmıştır.
2. Bu çalışmada Güney Azerbaycan Masalları'nda yer alan değer kavramı; sevgi, saygı, yardımseverlik, dürüstlük, cesaret, sorumluluk, vefa, çalışkanlık, adalet, vatanseverlik, sabır gibi değerlerle sınırlandırılmıştır.

1.1.5. Tanımlar

Nağıl: Azerbaycan Türkçesinde masal teriminin karşılığı olarak kullanılan kelimedir (Çetinkaya, 2019, s. 3).

Değer: Bir toplum içerisinde veya bir inanç ve ideoloji içerisinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü görüş, düşünüş, davranış, kural ve kıymetlerdir (Avcı, 2007, s. 18).

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde masallar ve masallarda yer alan değerlerin çocuk eğitimi açısından önemi teorik olarak ele alınmıştır.

2.1. Masalların Sınıflandırılması

Masallarla ilgili dünyada ve ülkemizdeki pek çok araştırmacı çeşitli sınıflandırmalar yapmıştır. Tarihî Coğrafi Fin Kuramı'nın en önemli temsilcilerinden Kaarle Krohn'un öğrencisi Antti Aarne, masal sınıflandırmasında Finlandiya, Danimarka ve Almanya'dan derlenmiş (Grimm Masalları) masallardan yararlanmıştır. Aarne masalları hayvan masalları, günlük (asıl) masallar ile anekdotlar ve şakalar olmak üzere üçe ayırmıştır (Aarne'den aktaran Sakaoğlu, 2002, s. 53). Daha sonra Aarne'nin öğrencisi olan Thompson bu sınıflandırmayı genişleterek beş başlık altında toplamıştır. Bunlar hayvan masalları, asıl halk masalları, güldürücü hikâyeler ile nükteli fıkralar, zincirlemeli masallar ve sınıflandırmaya girmeyen masallardır (Thomson'dan aktaran Aslan, 2001). Pertev Naili Boratav masalları hayvan masalları, olağanüstü masallar, gerçekçi masallar, güldürücü masallar, zincirlemeli masallar olmak üzere beş başlık altında incelemiştir (Boratav, 1988, s. 79). Sakaoğlu (2002) ise masalları hayvanlarla ilgili masallar, yaşanabilen olaylarla ilgili masallar, olağanüstülüklerle örülü masallar ve güldüren masallar olarak dört gruba ayırmıştır (s.179).

Bu çalışmada Boratav (1988)'in masal sınıflandırması kullanılmıştır. Boratav masalları hayvan masalları, olağanüstü masallar, gerçekçi masallar, güldürücü masallar ve zincirlemeli masallar olmak üzere beş başlık altında sınıflandırmıştır.

2.1.1. Hayvan Masalları

Hayvan masalları kısa masallardır. Kahramanları çoğunlukla kendilerine özgü nitelikleri yitirmiş, kılık değiştirmiş insan gibi hareket eden hayvanlardır (Boratav, 1988, s. 79). Kahraman sayısı diğer masal çeşitlerine göre daha azdır. Olaylar bakımında da fazla karmaşıklık yoktur. Hayvan masalları bir taraftan okuyanı ya da dinleyeni eğlendirirken bir taraftan da insanî değerleri sorgulatır. Bunu kısa ve yüklü bir anlatımla eğitime amacı güderek yapar. Böylece kişilere ders çıkarmaları için olanak tanır. Genellikle okul öncesi ve okul çağı çocuklarına anlatılan bir tür olarak görülür (Bilkan, 2001, s. 86; Yardımcı, 2013, s. 142).

2.1.2. Olağanüstü Masallar

Olağanüstü masallar, masal denince ilk akla gelen anlatı çeşididir. Olağanüstü masallar “asıl masallar” olarak kabul edilir. Diğer masal türlerine göre olayları daha karmaşık ve daha uzundur. Bu masalların kişileri insanlar, cinler, periler, devler, ejderhalar... gibi tabiat dışı varlıklardır. Hayvanlar hayvan masallarındaki gibi insan rolünde değil, tabiat dışı araçlar durumundadır ve çoğu kez insan dışı varlıkların hayvan kılığında görünüşleridir (Boratav, 1988, s. 81).

2.1.3. Gerçekçi Masallar

Gerçekçi masallardaki kahramanlar gerçeğe yakındır. Kahramanları çoğunlukla padişah, Keloğlan ve Köse’dir. Padişah masallarında padişah dışında vezirler, beyler ve zengin kişiler de yer alır. Özellikle Türk masallarında padişah ya da bu roldeki kahraman kötü ve halkına zulmeden bir karakter olarak karşımıza çıkar. Bu masallardaki iyi kahraman padişahın küçük oğlu veya kızı ya da fakir ailelerin çocuklarıdır (Arıcı, 2004). Olaylar günlük hayatta karşılaşılan zengin-fakir ilişkileri, çocukların yaşadığı sıkıntılar, aile üyeleri arasındaki birlik beraberlik, aile sevgisi, hayatın komik tarafları gibi konulardan oluşur.

2.1.4. Güldürücü Masallar

Güldürücü masallar fıkra, latife, nükte ve hikâye deyimleriyle gösterilirler. Bu masallar da hayvan masallarında olduğu gibi kısadır ve onlardan daha yoğun anlatı tekniği kullanılır. Güldürücü masallar bir düşünceyi güçlendirmek, karşısındakini ona inandırmak veya

direnişinde yanıldığına tanık göstermek, herhangi bir durumu açıklamak gibi sebeplerle anlatılır. Kahramanları karı-koca, anne-baba, uşak-efendi, Bektaşî- Yörük ya da özel isimlere sahip Bekri Mustafa, İncili Çavuş gibi kişilerden oluşur (Boratav, 1988, s. 85-87).

2.1.5. Zincirlemeli Masallar

Zincirlemeli masallar ise küçük ve önemsiz birtakım olayların art arda zincirleme sıralamasından oluşan, halkların sıkı bir mantık bağıyla kenetlendiği, çoğu kahramanın hayvan olduğu, daha çok eğlendirmeye yönelik olan masallardır (Parıltı, 2006, s. 36). Zincirlemeli masallar çocukların dinlemekten en çok zevk aldıkları masal çeşitlerindendir.

2.2. Masalların Özellikleri

İnsanoğlunun doğumundan itibaren önce sözlü olarak dinlediği sonra da eski masalların kaynaklara aktarılması ve yeni masallar üretilip yazılmasıyla birlikte okumaya başladığı masalların çeşitli özellikleri vardır. Masallar mensur metinlerdir, az da olsa içerilerinde manzum olanları da vardır. Halka hitap ettiği için sade ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Sözlü halk ürünü olduğundan geçmişten günümüze anlatılarak ulaşmıştır.

Masallarda rastladığımız kahramanlar; insanlar (padişah, tüccar, oduncu, Keloğlan, Arap vb.); hayvanlar (arслан, tilki, at, güvercin, papağan vb.); bitkiler (ağaç, çiçek vb.); maddi unsurlar, alet ve eşya (dağ, taş, mağara, kuyu, su, sofrası, seccade, değirmen, ayna, çalgı vb.); hayali yaratıklar (dev, cin, peri vb.); yalın fikirler (akıl, zekâ, iyilik, kötülük, güzellik vb.) gibi akla gelen her şeydir (Temizyürek, Şahbaz & Gürel, 2016, s. 41).

Masallar yer ve zaman açısından belirsizlik taşır. Kişiler ve olaylar olağanüstü niteliğe sahiptir. Masallarda yer alan konuların ise bir sınırı yoktur. Hem gerçek hem de gerçek dışı her şey masala konu olabilir. İmkânsız olan bir durum söz konusu değildir. Masal dünyası içinde istenilen ne olursa olsun yapılır.

Hayvan masalları hariç diğer bütün masallar genellikle üç bölümden oluşur. Bunlar; döşeme (giriş), gövde (gelişme) ve sonuç bölümleridir (Yardımcı, 2013, s. 128). Masalların başlarında, ortalarında ve sonlarında kalıplaşmış ifadeler yer alır. Bu ifadeler çoğunlukla tekerlemelerden oluşur.

Masallarda ders verme ve eğitici bir dil kullanılarak toplumsal ve evrensel değerlerin önemi de sıkça vurgulanır. Her masalda az çok anlatıcının kültüründen ve yaşayışından

izler bulmak mümkündür. Masallar iyilerin kazanmasıyla son bulur. Böylelikle iyiliğin hep kazandığı mesajı verilmek istenir (Şimşek, 2001, s.3-7).

2.3. Masalların Çocuk Eğitimindeki Yeri

Çocukluk bir taraftan dünyanın daha toz pembe algılandığı ve saflığın temizliğin olduğu, bir taraftan da zihinlerin duru ve verilenlerin çabuk hafızaya alındığı dönemdir. Bu nedenle çocuk eğitiminde seçilecek edebi türlerin önemi büyüktür. Masallar çocuk eğitiminde ilk sırada yararlanılacak kaynaklardır.

Masallar, çocuğun hayal âlemini besleyen, ona yeni ufuklar açan büyümlü bir dünyadan oluşur. Çocuk ve masal kavramı çocuğun eğitiminde âdeta birbirinden ayrı düşünölmeyecek iki unsur olarak görölmektedir (Işık & Karakuş, 2017).

Masal çocuklara toplum içindeki kuralları öğretir. Doğumundan itibaren yetişkin dünyasını, çevresini, olayları ve insanları, yaşamın anlamını, kendisinin bu dünyadaki yerini sorgulayan masallar çocuğa toplumu işaret ederek, toplum içindeki ilişkileri, değerleri yoğun ve simgeci bir anlatımla vurgulayarak bu konuda ona rehberlik eder (Kuzu, 2000). Bu nedenle masallar yardımcı eğitim aracı olarak görölmektedir (Yılmaz, 2012). Onlara kazandırılmak istenen davranışlar, değerler, iletiler, bilgiler masallardaki olaylar aracılığıyla somutlaştırılır (Çetinkaya, 2007, s. 33). Çocuk iyi - kötü, güzel - çirkin, adaletli - adaletsiz, mutlu - mutsuz vb. kavramları ayırt etme yetilerini geliştirirken, adalet, iyilik-güzellik, doğruluk-dürüstlük, sabır, erdem vb. değerleri öğrenir, örf-âdetleri ve gelenekleri benimser, sorumluluklarını hatırlar, çocuğun hayal gücünü geliştirir, üreticiliğini artırır ve sosyalleştirir (Altunkaynak 2012, s. 22; Helimoğlu Yavuz, 2002, s. 153; Öztürk, 2008; Şahin 2011, s. 219).

Masallar, çocukların dil gelişiminde diğer çocuk edebiyatı ürünleri içerisinde söz varlığı açısından en zenginidir. Masalların içerisinde bulunan tekerlemeler, ninniler, ikilemeler, atasözleri, deyimler, bilmeceler, eş anlamlı, eş sesli ve zıt anlamlı kelimeler ana dilin kavratılmasında büyük katkı sağlar. Ayrıca çocukların hayal dünyasının gelişmesinde önemli bir rol üstlenen masallar, onların kendilerini yaşadıkları ortamda yer alan insan dışı canlılarla (hayvanlar) ve cansız varlıklarla özdeşleşmesini sağlar, hayvan sevgisini ve diğer varlıklara değer verme duygusunu da geliştirir (Karatay, 2007).

2.4. Masalların Kaynağı

Masalın kaynağı ile ilgili araştırmacılar tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden öne çıkanlar Mitolojik Görüş, Antropolojik Görüş ve Hindolojik Görüş'tür.

Mitolojik Görüş'ün temsilcileri Max Müller, Sir George Cox ve Wilhelm Grimm masalı mitin devamı olarak görmektedirler. W. Grimm masalların eski mitlerin parçalanması ile oluştuğunu, masalların anlaşılmasının içinden çıktığı mitin kesin olarak açıklanmasıyla ortaya çıkacağını savunur (Grimm'den aktaran Bayat, 2005, s. 88).

Antropolojik Görüş, Mitolojik Görüş'e tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu görüş sahipleri masalların mitlerden kalmadığını ilkel bir oluşumun kalıntısı olduğunu öne sürerler. Andrew Lang masalların kökeninin Doğu'da olmadığını, masalların habersiz coğrafyalarda farklı şekillerde, bağımsız oluştuğunu söyler (Lang'dan aktaran Parıltı, 2016, s. 33).

Hindolojik Görüş'ün savunucuları masalların kaynağını Hint tarihinde arar. Meriç (2016), bugün tanıdığımız masalların kaynağı olarak Pança-Tantra adlı kitap olduğunu belirtir (s. 247). Pança-Tantra üçüncü yüzyıldaki halk hikayelerinden oluşur. Hindolojik görüşün ilk savunucularından olan Thedor Benfey Pança-Tantra'yı beş kitap hâlinde yayınlamıştır (Oğuz & Özünel, s. 36). Benfey, "Asıl Halk Masalları" adı verilen dala kadar uzanıp görüşünü belirtir. Asıl halk masalları dinleyiciyi inandırma iddiası olmayan, kalıplaşmış ifadeler içeren "masal anası", masal ninesi", "masal atası" adı verilen anlatıcılar tarafından hayal ürünü anlatmalar olarak tanımlanır (Sakaoğlu, 2011, s. 17) Theodor Benfey'e göre Paçatantra masalları Müslümanlara, onuncu yüzyıldan sonra da Müslümanların aracılığıyla yazılı yollarla, Budist rahiplerinin gayretleriyle Çin'e ve Moğolistan'a yayılır. Moğollar ve Türkler vasıtasıyla sözlü olarak Avrupa'ya intikal etmiştir (Sakaoğlu, 2003, s. 7; 2011, s. 17).

2.5. Azerbaycan Masalları

Güney Azerbaycan İran sınırları içerisinde bulunan ve yaklaşık otuz milyon nüfusa sahip bir bölgedir. Uzun süre kendi dilleri konusunda baskı altında yaşamak zorunda kalan Güney Azerbaycan Türkleri, öz benliklerini unutmamıştır. Dillerine, kültürlerine ve milli kimliklerine bağlı yaşamışlardır Güney Azerbaycan ve Kuzey Azerbaycan bir bütündür. Dolayısıyla masalları da birdir. Bu nedenle Azerbaycan masalları başlığı altında ele alınmıştır (Gülmez, 2008, s. 1).

Azerbaycan edebiyatı için önemli bir yere sahip olan masallar “nağıl” olarak adlandırılmaktadır. Zeynallı’nın (2005, s.7) belirttiğine göre “Nağıllar, hikâyeler, karavelliler ve latifeler Azerbaycanlıların zengin ve muhtelif şekilli el yaratıcılığı çeşitlerinden bir kısmıdır. El yaratıcılığının bu fantastik hikâyevi çeşidinin perdesi altında Azerbaycan emekçi elinin tarihi geçmişi, içtimai ilişkileri, emel ve arzuları ile itikatları, inanışları canlanmış gibidir” (Zeynallı, 2005, s. 7).

“Azerbaycan masallarında halkın milli hususiyetleri, adet-ananeleri, maişet tarzı tasvir edilir. Bu masallar muhtelif devirlerde halkın dünya görüşünü, hayata münasebetini, gelecek hakkında arzularını, özgürlük, bağımsızlık uğrunda yabancı işgalcilere, yerli zalimlere karşı mücadelesini, onun kendi gücüne, geleceğine güvenini sanatsal boyalarla aksettirir” (Efendiyev’den aktaran Orucov, 2006, s. 135).

Azerbaycan masallarının tarihi kökü devletin var olmasından önceki dönemlere bağlansa da halk arasında bugün sözlü olarak yer almaktadır. Masallarda tatlı bir üslup kullanılması, adaletin galip gelmesi, tabiatüstü korkunç varlıkların mağlup edilmesi, toprağa ve yurda bağlılık duygularının vurgulanması halkın ilgisini çekmiştir (Yılmaz, 2006).

Azerbaycan’da farklı varyantları bulunan birçok masal vardır. “Ağ Atlı Oğlan”, “Daşdemir”, “Melikmehammed”, “Tıg-tıg Hanım”, “Nardan Hanım”, “Göyçek Fatma” vb. (Hacıyeva, Köktürk & Paşayeva, 1999, s. 94).

Azerbaycan masallarının sınıflandırılmasına ilişkin görüşler farklıdır. Halk bilimciler masalları farklı ilkelere ayırdıkları için ortak paydaya buluşamamışlardır (Gazanfargızı, 2020, s. 29). Halk edebiyatçısı Nabiyev masalları hayvanlar hakkında masallar, büyümlü masallar, maişet masalları ve çocuk masalları olarak tasnif etmiştir (Nabiyev’den aktaran İmanova, 2017).

Hayvan masallarına alegorik masallar da denir. İnsanlar arasında oluşan olaylar hayvanlar üzerine aktarılır. Hayvanlar masallarında yırtıcılar-aslan, kaplan, ayı, kurt, tilki vb. bütün başka kırdaki orman hayvanlarına ve kuşlarına, aynı şekilde de ev hayvanlarına karşı koyulur. Bu tip masallarda antitez olarak güçlü-zayıf, büyük-küçük, yırtıcı-yırtıcı olmayan prensibi bulunur. Bunun yanı sıra masal yırtıcı, vahşi hayvanların aralarındaki çatışmalarını da gösterir. Antromorfik tasavvurlar-hayvanların insan şeklinde canlandırılması, şekillendirilmesi bu masalların özelliklerindendir. Bu masallarda belirli öğretici yönlerimiz aşılır, kötü hususiyetler-terslik, aç gözlülük, hoş olmayan alışkanlıklar kötülenir, çocuk karakterinin oluşmasına olumlu tesir gösteren emek severlik,

dostluk, içtenlik vb. değerlerin önemine vurgu yapılır (Aliyev, 2009, s. 32; Nabiyev, 2009, s. 546).

Azerbaycan masal repertuarında büyülü masallar önemli bir yer tutar. Büyülü masallarda sıra dışı olaylar, kahramanlar ve mucizeli eşyalar yer almaktadır. Bileşik kuruluşa sahip olan bu tip masallarda insanların efsanevi durumlar kendine mahsus şekilde yansımıştır. Bu durumlar gelişme sürecinde yavaş yavaş aradan çıkmış, ancak masal estetik manasını yitirmeden sanatsal eser olarak halkın hafızasında bugün de yaşamaktadır (İsmayılov & Aliyev, 2006, s. 47).

Azerbaycan masallarında maişet masalları da önemli bir yere sahiptir. “Maişet masalları toplumsal karakterlidir. Bu nedenle olaylar genelde doğal hayattan alınır. Sihir, büyü vb. doğa üstü durumlara pek rastlanmaz. Sihir, büyü sadece masalın fantezisinde kendine yer edinebilmişse kullanılır” (Aliyev, 2011). Masalların büyük bir kısmında esas kahramanlar halk içerisinde çıkmış sade, fakir adamlardan; ayakkabıcı, terzi, nalbant, şapkacı gibi meslek sahiplerinden oluşmaktadır. Onlar zulüm ve adaletsizliğe katlanamayıp toplumda adaletsizliğe karşı seslerini yükseltirler. Çok geçmeden şahlara, padişahlara, hükümdarlara karşı çıkarırlar, halkın zulme karşı mücadelesinde başkanlık ederler. “İlyas’ın Masalı”, “Terzi Çırağı Ahmet”, “Beyaz Atlı Oğlan”, “Taşdemir’in Masalı”, “Hayvancı Kızı Gülmah’ın Masalı” ve başka örnekler bu yönden dikkat çekicidir (Nabiyev, 2006, s. 342).

Azerbaycan çocuk masallarının çoğu gerçek olaylara dayanır, aynı zamanda eğitici ve öğreticidirler. Azerbaycan çocuk masalları çocukların hayal dünyasını zenginleştirirken yaşamı da onlara anlatarak öğretir. Bu masallar gerçek bir kişiyi anlamayı, öğretmeyi ve yetiştirmeyi hedefler. Çocuk masallarında halkın maneviyat zenginliklerini, hayat tarzını, iyi ile kötünün değerlendirmesini içinde barındırır. Çağdaş Azerbaycan masal yazarları arasında Alemdar Gülüzade ve Gülzar İbrahimova önemli bir yer tutar (Memmed, 2019, s. 52). Azerbaycan çocuk masalları ve hikayeleri alanında en tanınmış yazar ise Samed Behrengi’dir. Eserlerinde genellikle yoksul çocukların yaşamını anlatır. Masallarıyla çocuklara, zorluklar karşısında nasıl mücadele edeceklerine dair ipuçları vererek yol gösterir. Dünya çapınca birçok ödüle sahip en bilinen masalı ise “Küçük Kara Balık” masalıdır.

2.6. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramı ile ilgili birçok sınıflama yapılmıştır. Bu başlık altında Spranger, Rokeach ve Schwartz'ın sınıflamalarına yer verilmiştir.

Spranger değeri estetik, teorik, ekonomik, politik, sosyal ve dini olarak sınıflandırmıştır (Spranger'dan aktaran Akbaş, 2004, s. 55). Bilimsel değer; gerçeğe, bilgiye muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Ekonomik değer, ekonomik değerlerin önemsenmesi gerektiğini savunur. Estetik değer, hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür ve sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür. Sosyal değer için en yüksek değer insan sevgisidir. Politik değer için esas olan kuvvettir. Dini değer ise dini uğrunda dünyevi hazları feda eder (Güngör, 2000, s.84-87).

Rokeach ise değeri kavramını amaçsal ve araçsal değerler olarak iki, ana başlıkla kategorize etmiştir. *Araçsal değerler*, “geniş görüşlü olmak”, “temiz olmak”, “bağışlayıcı affedici olmak”, “sorumlu olmak”, “cesaretli olmak”, “bağımsızlık”, “dürüstlük”, “entelektüellik”, “hayal gücü kuvvetli olmak”, “hırslı olmak”, “itaatkâr olmak”, “kendini kontrol edebilmek”, “kibar olmak”, “mantıklı olmak”, “muktedir olmak”, “neşeli olmak”, sevecen olmak”, “yardımsever olmak” olarak sayılabilir. *Amaçsal değerler*, “aile güvenliği”, “ahiret selameti”, “barış içinde bir dünya”, “başarı hissi”, “bilgelik”, “eşitlik”, “gerçek dostluk”, “güzellikler dünyası”, “heyecanlı bir yaşam”, “iç huzur”, “kendine saygı”, “mutluluk”, “olgun sevgi”, “özgürlük”, “rahat bir yaşam”, “sosyal onay”, “ulusal güvenlik”, “zevk” olarak sıralanmaktadır (Rokeach'dan aktaran Bilgin, 2003).

Schwartz, 10 farklı değer tipi belirlemiş ve farklı kültürlerin kendine ait değerlerinin 10 farklı değer tipinden biri içerisinde yer alacağını ileri sürmüştür. Bu değer tipleri güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenliliktir (Schwartz'dan aktaran Özdemir & Koruklu, 2011). Sosyal değişme ve modernleşme süreciyle beraber değerlerin, özellikle kaynağı ve muhtevası dikkate alınarak bazen aşkın (kutsal) ve profan (dünyevî), bazen de modern ve geleneksel biçiminde ikili bir sınıflamaya tâbi tutulduğunu da görmekteyiz (Aydın, 2003).

2.6.1 Değerlerin Sosyolojik Temelleri

Toplumların hayatıyla ilgili her şey sosyolojinin konusu olabilir. Değer de toplumların hayatında önemli bir etkidir. Bu nedenle değerler de sosyolojinin alanına girer.

“Sosyoloji; sosyal hayatın, sosyal değişimin ve insanların sosyal davranışlarının nedenlerinin ve sonuçlarının bilimsel yollarla araştırılmasıdır. Sosyoloji, grupların, organizasyonların ve toplumların yapılarını araştırarak insanların bu yapılardaki etkileşimlerini inceler” (Bahar, 2009, s. 3).

Sosyoloji değerler ile ilişkili birçok kavramı ele alır. Doğan’a (2002) göre sosyolojide kullanılan değerler bir toplumun çoğunluğu tarafından paylaşılan, toplumun iyiliğe ve esenliğine yönelik olduğu varsayılan ideal ortak paylaşım ölçütleri olarak tanımlanmaktadır (s. 344).

Bahar (2009) ise değerlerin kültürel olarak tanımlanmış toplumsal standartlar olduğunu; iyilik, güzellik, doğru ve yanlış gibi kavramların toplumsal hayatta temel değerleri oluşturduğunu belirtir (s. 64). Bu kavramlar da toplumdan topluma değişir. Toplumlar geçmişten getirdikleri tarih ve kültürlerine göre değer oluştururlar.

2.6.2 Değerlerin Psikolojik Temelleri

İnsanın yaşamındaki birçok şey gibi hayatımıza yön veren toplum normları ve değerler de insan psikolojisini etkiler. Psikolojide değerın önemi insan davranışlarının yol göstericisi olarak oynadığı roledir. Psikolog değeri sadece bir inanç olarak alır ve insan davranışlarını değerlendirirken kriter olarak başvurur (Güngör, 2000, s. 28). Toplumsal değerler insan psikolojisine tesir eder. Bu da kişinin olaylara bakış açısına ve davranışlarına yansır.

Tutum ve değeri kavramlarının aynı anlama geldiğini savunan psikologlar vardır. Bunlar değerlerin tutumlara ait bazı özel durumları belirtmek üzere kullanıldığını söylemektedirler. Değerler üzerinde sistemli çalışmalar yapan Rokeach ise tutum ve değeri iki ayrı kavram olduğunu savunur. Rokeach bir tutumun bir inançlar organizasyonu olduğunu, değeri tek bir inanca işaret ettiğini iddia etmektedir (Rokeach’dan aktaran Güngör, 2000, s. 29).

Smith, Rosenberg, Bruner, White gibi psikologlar ise değerleri daha geniş, daha genel ve hiyerarşik olarak daha fazla önem taşıyan tutumlar olarak kabul ederler. Bu görüşü savunanlar, bir kimsenin değeri hiyerarşisini ve kendi değerleriyle belli bir durum arasındaki işlevsel ilişkiyi nasıl algıladığı bilirse, o kimsenin o ya da benzeri durumlar karşısındaki tutumunun tahmin edilebileceğini (Kâğıtçıbaşı, 1981, s. 21) iddia etmişlerdir.

2.6.3. Değerlerin Felsefi Temelleri

Değer felsefe tarihinde de araştırma konusu olmuştur. Bu konuda farklı bakış açılarına sahip araştırmacılar yorumlarda bulunmuş ve değerleri çeşitli tiplere ayırmışlardır.

Değer kavramı, felsefe tarihinde öznelci ve nesnelci olarak değişik bakış açılarıyla değerlendirilmiştir. Öznelci yaklaşımı savunanlar değeri birey açısından değer ve toplum açısından değer olarak iki grupta toplarlar. Nesnelci yaklaşım ise değerlerin bir gerçekliklerinin olduğunu kabul ederler (Özlem, 2002, s. 283-284).

Değerlerin ahlaksal, estetik, dinsel ve vb. olmak üzere çeşitli tipleri vardır. İçerikleri değişse de değerler; insan ürünü olmaları ve insan tarafından gerçekleştirilebilmeleri bakımından ortak özelliğe sahiptirler (Günay, 2003). Bilişsel değerler “doğru” ve “yanlış”, ahlaki değerler “iyi” ve “kötü”, estetik değerler ise “güzel” ve “çirkin”, dinsel değerler ise “sevap” ve “günah”, hazcı değerler ise “haz” ve “acı” şeklinde gruplandırılmıştır. (Özlem, 1998).

2.7. Değerler Eğitimi

Eğitim uzmanlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bazı uzmanlar eğitimi kişinin davranışlarında değişiklik oluşturmasıyla ilgili olduğunu belirtirken bazı uzmanlar ise eğitimin bilgi, beceri ve değer gibi konuları ele aldığını savunur. Eğitimi günlük yaşamda hayatımızda olan, bilinçli ya da bilinçsiz karşılaştığımız içinde yaşanan toplum için önemli değerleri sistemli hale getirerek planlı bir şekilde aktarmak olarak tanımlayanlar da vardır. Eğitim ile ilgili tanımlar her ne kadar içerik olarak değişse de insan ve insan davranışına yönelik olması hususu ortaktır. Çünkü birey ancak eğitim vasıtasıyla içinde bulunduğu grubun değer yargılarını, inançlarını, gelenek ve göreneklerini öğrenir ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde bu değerlere göre hareket eder (Hesapçıoğlu, 2008, s.205; Kumbasar, 2011, s. 4).

Eğitimin odak konusu insandır ve eğitim insanın doğumundan ölümüne kadar devam eden bir süreçtir. Bu süreç içerisinde birey, belirlenen hedefler doğrultusunda kendisini bilişsel, duyuşsal, davranışsal ve sosyal olarak geliştirerek yeni bilgiler, beceriler ve davranışlar kazanır (Akyüz, 2004, s. 2; Varış, 1988, s. 12). Toplumlara olumsuz yönde etkileyen durumları önlemenin en etkili yolu, toplumun devamlılığını sağlayan ve toplumu ayakta tutan unsurların başında gelen değerleri kazandırmaktır (Çelikkaya, 2016, s. 946). Bu

noktada değerler eğitimi karşımıza çıkmaktadır. Değerler olmadan bir ahlak ve bir eğitim düşünmek mümkün değildir. Değerler, eğitimin hücrelerini teşkil etmektedir (Usta, 1995, s. 75). Değerler eğitimi nesilden nesile aktarılan, kendine, ailesine, çevresine ve tüm insanlığa faydalı bireyler yetiştirmeyi sağlayan, öğretilbilir ve öğrenilebilen en önemli olgular olmasının yanı sıra öğrencilerin duygu, davranış ve düşüncelerini etkileyebilmede, değiştirebilmede, doğuştan var olan insani özellikleri ortaya çıkarabilmede önemli ve kritik bir rolde bulunmaktadır (Ateş, 2017; Kılınç, 2015, s.9). Değerler eğitimi aracılığıyla birey değerlerin farkında olur, yeni değerler üretir ve benimser. (Yeşil & Aydın, 2007).

Değer eğitiminde ilk husus toplumun, devletin ve bireylerin maddi-manevi ihtiyaçları doğrultusunda geniş boyutlu araştırmalarla değerlerin tespit edilmesi ile bireyleri evrensel ve kültürel değerlerin önemi üzerine bilinçlendirerek ahlaki değerlerle ilgili problemlerden yola çıkarak hayatı bilgiye veya bilgiyi hayata dönüştürme yoluna gidilmesidir. Değer sınıflandırmaları da kendi toplum yapımıza uygun olarak günümüz şartlarına göre yenilenmelidir. Diğer iki önemli konu ise değerlerin öğretilbilirliği ve değerlerin benimsetilmesidir. Değerlerin öğretilbildiği, bunun çocukluktan başlayıp yoğunluğu azalan şekilde hayat boyu sürdüğü bilinir. Çünkü öğrenme yaşam boyu sürer. Ve öğrenilen her yeni bilginin değerle bir bağlantısı vardır. Yeni öğrenilenler ya bir değeri pekiştirir ya da yeni bir değere işaret eder (Kale, 2007, s. 319; Tokdemir, 2007, s. 31; Yiğittir & Öcal, 2010).

Değer öğretiminin bazı amaçları vardır. Ana amaçları, aile ile başlayan ve okulla devam eden değer aktarımı sürecinde insani değerleri benimseyen bireyler yetiştirerek hayatı anlamlı kılmak, ruhsal dengeyi korumak, kişiliği, ahlakı ve karakteri güçlendirmek ile erdemli bir toplum oluşturmaktır. Bu amaçlar değerlerin kalıcılığını artırır. Çünkü insan okuldaki derslerden bilgiler edinir ama bu bilgilerin bazıları sürekli hafızada kalmaz ve davranışa yansımaz fakat değerler yaşam boyu etkisini hissettirir. (Aydın & Gürler, 2014 s.16; Ekşi, 2003; Montay, 2018).

Değerler eğitimi aktarılırken bazı noktalara dikkat edilmelidir. Öncelikle değer eğitiminin süreç içinde verilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Bu sürecin etkili bir şekilde verilebilmesi için de aile ve toplum değerler eğitimi programlarını desteklemelidir (Ekşi & Okudan, 2011). Programlar düzenlenirken ise, değerler eğitiminin öğrenciye sistematik bir bakış açısıyla verilmesi gerektiği göz ardı edilmemelidir (İdi Tulumcu & Tulumcu, 2015).

2.7.1. Okulda Değerler Eğitimi

Okul çocuğun aile dışında sosyalleşmeye başladığı ve sistemli bir eğitimle tanıştığı bir kurumdur. Çocuk okul ile yeni çevre, yeni arkadaşlar ve aile dışında büyük yaşta yeni bireylerle tanışır.

Okulda bireyin planlı ve programlı bir hayatının olması için çaba sarf edilir. Bu yönden yaklaşıldığında, okul iyi bir toplum oluşturmak için bireyler üzerinde bir atölye görevi görür (Varış, 1981, s. 15). Okulda eğitimin en genel amacı bireyi toplumun yararlı bir üyesi haline getirmektir. Bu amacı gerçekleştirmek için okulun, toplumun sosyolojik ve kültürel yönlerini iyi analiz etmesiyle mümkündür (Özyürek, 1983, s. 2).

Bireyler doğumdan itibaren aile, toplum ve yakın çevre aracılığı ile belli değerler kazanmaktadır. Ancak aile tarafından plansız bir şekilde verilen değerlerin niteliği aileden aileye farklılık göstermektedir (Şahin & Ersoy, s. 1536). Aileyle başlayan bu süreç okulla devam etmelidir. Okul toplumdan bağımsız olmadığı için okulun değerlerini de toplumun değerlerinden ayrı düşünmemiz yanlış olacaktır. Okulun içinde bulunduğu toplumun değerlerini de dikkate alarak bu yönde değer sistemini oluşturması gerekmektedir (Turan & Aktan, 2008). Bu da ailede olduğu gibi, okulda da değerler eğitimi yaşantıların bir parçası haline getirmekle gerçekleşir (Hökelekli & Gündüz, 2007, s. 389).

Toplumların varlığı üzerinde etkili olan değerlerin eğitimi ve öğretiminin önemi büyüktür. Bu yüzden, okullara büyük görevler düşmektedir. Özellikle ilköğretimin bir ve ikinci kademesi, değerlerin nesilden nesle aktarımında ilk basamağı oluşturur. Çocuk, okul çağıyla birlikte birçok kişiyle iletişim kurmaya başlar ve bu süreçte topluma uyum sağlaması gerekir. Uyum sürecinin başarıya ulaşması, içinde bulunulan toplumun değerlerini öğrenip uygulamaktan geçmektedir (Özbay & Tayşi, 2011). Bu da değer aktarımının planlı ve programlı bir şekilde olmasıyla gerçekleşir. Hangi değerlerin veya değerler sisteminin verileceği, ne şekilde aktarılacağı, eğitimcilerin bunu gerçekleştirirken nasıl davranacağı belli etik ilkelere bağlanmalı ve eğitimciler bu etik ilkeleri içselleştirmelidir. Ve süreç içinde değerler verilmeye başlanmalıdır. İdealist anlayış değer eğitiminin örnek olma ile gerçekleştiğini savunur. Öğretmen öğrencilerine rol model olarak öğrencinin değerleri daha kolay almasını sağlamalıdır. Eğitim ve öğretim sistemi müfredatı öğrenciye sorumluluk bilinci verecek, öğrencinin üreticiliğini artıracak ve öğrendiklerini uygulayabilecek niteliklere sahip olmalıdır. Öğretmenler çocuk gelişimi ilkelerine göre öğrencilerin sorumluluk alabileceği ortamlar oluşturmalıdır (Akbaba, 2003; Gutek, 2001, s.

29; Sezer, 2008, s. 56). Değerler soyut kavramlar olduğu için bu eğitimler oyunlar, hikâyeler, masallar, şiirler, tiyatro etkinlikleri, filmler, geziler aracılığıyla verilmelidir. Çünkü çocuklar eğlenerek, görerek, duyarak, yaşayarak öğrendikleri bilgileri ve kazanımları daha çabuk özümsemektedir.

Türk eğitim tarihi içerisinde değerlerin “sadece günümüz eğitim sistemi içerisinde yer alan bir konu olmadığı, ahlakla ilişkili olarak eğitim tartışmalarından eğitsel uygulamalara kadar çeşitli alanlarda” yer aldığı ve öğretim programlarında dönemsel olarak bazı değerlere yer verildiği görülmektedir (Alabaş, 2020, s.456). Günümüzdeki eğitim programlarına baktığımızda 2005 yılında öğretim programlarının yapılandırıcı yaklaşıma göre düzenlenmesiyle değerler eğitimi, programlarda planlı bir şekilde işlenmeye başlanmıştır (MEB, 2005; MEB, 2005b; MEB, 2005c). Özellikle Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi programlarında değer konusu geniş perspektifte ele alınarak belli değerlerin öğrencilere kazandırılması hedeflenmiştir. 2005 yılında Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi programlarında şu değerler yer almıştır: Adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoş görü, misafirperverlik, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, barış, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik, öz saygı, öz güven, toplumsallık, sabır, doğruluk, adalet, yeniliğe açıklık, kültürel değerleri koruma ve geliştirme, özgürlük, doğal çevreye duyarlılık, kültürel mirasa duyarlılık, hak ve özgürlüklere saygı, farklılıklara saygı. 2018 yılında ise öğretim programları yenilenmiş, değerler ayrı bir konu ayrı bir program veya öğrenme alanı, ünite, vb. olarak görülmemiştir (MEB, 2018). Değerler öğretim programlarının her birinde ve her bir biriminde bulunacak şekilde verilmiştir. On kök değer ve alt değerleri belirlenmiştir. Ve bu değerlerin programda yer almayan diğer değerlerle desteklenmesi amaçlanmıştır. Öğretim programlarındaki “kök değerler” şunlardır: Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. 2018 ilkökul ve ortaokul programlarında bu on kök değer yanında “açık fikirlilik, aile birliğine önem verme, aile içi iletişime duyarlılık, alçak gönüllülük, arkadaşlık, barış, bağımsızlık, bilimsellik, çalışkan olma, cesaret, dayanışma, doğal çevreye duyarlılık, doğruluk, duyarlılık, estetik, etik, farkındalıklara saygı, özgürlük, özgüven, öz kontrol, öz saygı, paylaşma, tarafsızlık, tasarruf, vefa, vicdanlı olma” değerlerine yer verilmiştir (Alabaş, 2020, s. 471). Programda bu değerlerin, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınması amaçlanmıştır.

2.7.2. Değerler Eğitiminde Yaklaşımlar

Değerler eğitimin nasıl verilmesi gerektiğiyle ilgili araştırmacılar tarafından çeşitli yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Değerler eğitiminde sadece bir strateji, yöntem veya tekniğin uygulanması yerine, birden fazla strateji, yöntem ve tekniğin bir arada kullanılmasının daha verimli olacağı da düşünülmektedir (Kaymakcan & Meydan, 2011, s. 34).

2.7.2.1. Karakter Eğitimi

Karakter, bireylerin ya da toplumların davranış biçimini belirleyen ana özelliktir. Karakter, küçük yaşlardan itibaren toplum değer yargısıyla beslenir, büyür ve gelişir. Karakterin sağlam zemine oturması için toplumun değer yargılarının etkili bir şekilde öğretilmesi son derece önemlidir. Bu da ancak eğitim yoluyla sağlanabilir.

Değer ve karakter kazanımının en hızlı ve en müsait olduğu çocukluk dönemidir. Bu dönemde verilecek eğitimle insan ömrünün değerini belirleyecek olan ve sonradan tekâmül yolunda emanet olarak üstlenilen ahlaki mükellefiyetlerin arka planında iyilik, ahlak ve fazilet yönünden hayatımızın ana karakterini oluşturması (Mutluel, 2014). Önemli bir amaç olmalıdır.

Karakter eğitimi, bireyin içinde yaşadığı toplumun norm ve kurallarının ötesinde, akıl yürüterek ideal bir toplumun hangi tür ilkeler üstüne kurulabileceği sorunuyla ilgilenmektedir (Çileli, 1991, s. 65). “Karakter eğitimi, en genel anlamıyla, örtük veya açık program aracılığıyla yetişen yeni nesle temel insanî değerleri kazandırma, değerlere karşı duyarlılık oluşturma ve onları davranışa dönüştürme konusunda yardımcı olma gayretinin ortak adıdır” (Ekşi, 2003). “Karakter eğitiminde değer gerçekleştirme yaklaşımlarının tersine öğretmenler model olurlar, öğrencilerin ahlaki karakterlerini geliştirmeye çalışırlar, ahlaki konularda kendi görüş ve düşüncelerini rahatça ve açıkça ifade ederler. Kısaca hayatta neyin doğru neyin yanlış olduğunu belirtirler” (Ryan & Bohlin’den aktaran Akbaş, 2008).

“Karakter eğitimin amacı; çocukken anlayışlı, ilgili, ahlaki değerleri olan, üretken, gençlik çağında kapasitelerini en iyisini yapmak için kullanan, doğru şeyler yapan ve hayatın amacını anlayarak yaşayan bireyler yetiştirmektir” (Battistich’den aktaran Acat & Aslan, 2011).

2.7.2.2. Değeri Telkin Etmek, Aşulamak

Geçmişten beri eğitimin ana temeli sözlü anlatıma dayalıdır. İnsanların bir şeyi öğretmek için başvurduğu ilk yöntem telkindir. Toplumda öğüt ya da nasihat adı verilen telkin yöntemiyle insanların fikir ve davranışlarında istenilen etki elde edilerek değiştirilmesi amaçlanmıştır. “Bu yaklaşımda yeterince söyler ve gösterirseniz insanlar sonunda sizin istediğiniz gibi davranacaktır varsayımı vardır” (Welton & Mallan’dan aktaran Akbaş, 2004, s. 96).

Kökleri klasik eğitim anlayışına dayanan bu yaklaşıma göre eğitim, geçmişten günümüze taşınmış olan bilgi, beceri, değer, erdem, norm ve kuralların yeni nesillere aktarılmasını ifade etmektedir (Çiftçi, 2003a, s. 365). Değer telkin yöntemi, değerler eğitiminde en yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bu yöntemle göre sürekli tekrar ve tavsiyelerle bir durum gösterildiğinde öğrencilerin bunu kabul ederek davranış biçimi haline getireceği savunulur (Çengelci, 2010, s. 11).

Telkin yönteminde oldukça çok kullanılan yöntemlerden biri yaşam öyküleridir. Bu öyküler anlatılarak, diğer insanların davranışlarının ahlaki açıdan düşünülmesi sağlanır. Telkin yoluyla değerler eğitiminde gençleri zayıf davranışlarından vazgeçirip iyiye yöneltme yer alır. Ebeveynler ve öğretmenleri kazandırılmak istenen değeri çocuklara açık açık söyler. Bunu yaparken de bu değerleri teşvik edici hikâyeler, biyografiler, filmler vb. kullanılır (Ekşi & Katılmış, 2011).

2.7.2.3. Ahlaki Muhakeme

Değerler eğitiminde kullanılan yöntemlerden biri de Kohlberg tarafından geliştirilen ahlaki muhakeme yaklaşımıdır. “Bu yaklaşımda ise amaç öğrencilere ahlaki ikilem içeren hikâyeler ile onların ahlaki yargılarını ortaya koymaktır. Bununla birlikte farklı yaş gruplarının farklı yargılarda bulunduğu belirlenmiştir. Bütün öğrenciler ahlaki ikilemle karşılaştırılır ve diğer öğrencilerin yargılarını duymaları da sağlanır” (Gürol & Serhatlıoğlu, 2009).

Bu yaklaşımın amaçları üst düzey ahlaki muhakeme geliştirmede öğrencilere yardım etmek ve öğrencilerin muhakeme düzeylerindeki değişimi geliştirmektir. Küçük gruplarla göreceli olarak yapılandırılmış ve tartışmalı olan ahlaki ikilem bölümleri/öyküleri kullanılır (Demirhan, 2007, s. 35).

Bu yaklaşıma göre öğretmenin rolü ahlâkî ikilemlerin bulunduğu örnekler vererek öğrencilerin kendi çıkmazlarını çözmelerine yardım etmektir. Öğretmen bunu yaparken her öğrenciyi ahlaki ikilemle karşılaştırır ve diğer öğrencilerin verilen örnek olayla ilgili söylediklerini duyma imkânı yaratır (Yazıcı, 2006).

2.7.2.4. Değer Açıklama

Değer öğretiminde önemli bir yere sahip değer açıklama yaklaşımı “Bireylerin kendi yaşamlarında nelerin önemli olduğunu nasıl belirlediklerine dayanmaktadır. Doğrudan yaklaşımların tersine bu yaklaşımda bireyin neye değer verip vermeyeceğine başkalarının telkini ile değil, alternatifler ve olası doğurgularını inceledikten sonra, özgürce kendisinin karar vermesi esastır” (Doğanay, 2007, s. 268-269).

Bu yaklaşımı benimseyen öğretmenler grupla çalışmaya önem verirler. Uygulama sırasında her düşünceye saygı gösterir ve belli değerleri empoze etmeden öğrencilerin değerlerini açığa vurmalarını teşvik ederler (Bacanlı, 2000).

Değer açıklama yöntemiyle hem yaparak yaşayarak hem de somutlaştırarak değer aktarımı mümkün olmaktadır. Bu sayede değerlerin benimsenmesi ve yaşam biçimi haline dönüştürülmesi de kolaylaşmaktadır (Şimşek, 2013).

Değer belirleme aşamasında yazı, resim ya da karikatür içeren çalışma sayfaları kullanılabilir. Bu çalışma sayfalarındaki konularla ilgili öğrencilere sorular sorulur alınan cevaplarla değer belirginleşmiş olur (Baydar, 2009).

2.7.2.5. Değer Analizi

Değer analizi yaklaşımı, öğrencilere değerlerle ilgili karşılaştıkları sorunlar hakkında bilimsel ve mantıksal olarak düşünmelerine katkı sağlamaktır. Anlatılmak istenen değere, soru veya sorularına, duyguları karıştırmadan sadece akıl yürüterek karar verilmesidir (Doğanay, 2009, s.242). Bu yaklaşım öğrencilere ahlaki düşünme becerisini kazandırır. Böylece öğrenciler problem çözme yöntemini sosyal problemlerde de uygulayabilmiş olurlar (Ryan’dan aktaran Akbaş, 2004, s. 102). Öğrenciler değerleri öğrenirken kendilerinin seçmiş oldukları değerleri öğrenmeye çalışırlar. Öğrenilecek değerleri seçerken de muhakeme ve akıl yürütme sürecini kullanmış olurlar (Dilmaç, 2007, s. 40).

BÖLÜM III

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

3.1.Değerlerle İlgili Türkiye’de Yapılan Araştırmalar

Değerler eğitimi ile ilgili ülkemizde birçok çalışma bulunmaktadır. Çalışmalar incelendiğinde eserlerde yer alan değerlerin tespit edildiği ve değerlerin eğitime katkısının araştırıldığı görülmüştür.

Bağcı’nın (2013), “Çocuk edebiyatı ürünleriyle çocuklar için yazılmış eserlerin değerler eğitimi bağlamında karşılaştırılması.” adlı araştırmasında betimsel alan araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda adalet, affetmek, azimli olmak, böbürlenmemek, cesaret, çalışkan olmak (başarı), cömert olmak, dayanışma, doğru arkadaş seçmek, doğru karar vermek, dostluk, duyarlı olmak, düzenli olmak, edepli (ahlaklı) olmak, empati kurmak, farklı kültürleri tanımak-saygı duymak, güven, hak ederek kazanmak, haksızlık yapmamak, hayvan sever olmak, hasta ziyareti, insan onuruna özen göstermek, iyi yürekli olmak, kanaatkâr olmak, merhamet (şefkat), misafirperverlik, örnek olmak, özgüven, özür dilemek, özveri (fedakârlık), paylaşmak, sabır, sevgi, saygı, sorumluluk, söz dinlemek, tabiatı sevmek-korumak, temiz olmak, tutumluluk, vatansever olmak, vefa, yalan söylememek (dürüstlük), yardımsever olmak, yeteneklerini keşfetmek değerleri tespit edilmiştir.

Çetin’in (2013), “Öğretmen Adaylarının Milli Değerlerin Öğretimine Yönelik Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi” adlı araştırmasında Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının Milli değerlerin öğretimine yönelik tutumlarının oldukça olumlu olduğunu göstermektedir.

Gelişli’nin (2013), “Çocuk Dergilerinde Millî Kimlik ile İlgili Değerlerin Sunuluşu” adlı araştırmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda çocuk

dergilerinde yayınlanan yazılarla Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinin çocuklara kazandırılmaya çalışıldığı, Türk kimliği ve öz Türkçe ile ilgili vurgulamaların 1950'li yıllara kadar ağırlık kazandığı, kahramanlık öyküleri ile vatan, millet, kültür ve tarih bilinci verildiği, Türk Kültürü ile ilgili değerlerin kazandırılmasına yönelik konuların ön plana çıkartılarak millî kimlik bilincinin çocuklara kazandırıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Padem ve Aktan'ın (2014), "İlköğretim 5.Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerlerin İncelenmesi" adlı araştırmasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda incelenen zorunlu ve seçmeli okuma metinlerde en fazla yer alan değerlerin sırasıyla sevgi, yardımseverlik, estetik, dayanışma, sorumluluk ve başarılı olma değerleri olduğu görülmektedir. Zorunlu ve seçmeli okuma metinlerinde en az yer alan değerler, acıma, arkadaşlık, cesaret, doğruluk, fedakârlık, görgülü olma, kahramanlık, kararlılık, merhamet, milli birlik şuuru, özgürlük, sadakat ve tutumluluk değerleridir. İlköğretim 5.sınıf Türkçe ders kitabında bulunan metinlerin, öğrencilere değer kazandıracak şekilde yeterli oranda değerleri içermediği ve değerlerin temalarda orantılı olmayan bir şekilde dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

Kuru'nun (2016), "Ayşe Yamaç'ın Çocuk Romanlarının Değerler Eğitimi ve Dil Zenginliği Açısından İncelenmesi" adlı araştırması betimsel nitelikte bir çalışma olup doküman incelemesi yöntemi esas alınarak yapılmıştır. Araştırma sonucunda değerlerin toplam 527 kere geçtiği tespit edilmiştir. İncelenen eserlerin içinde en fazla sevgi (93), en az iv ise aile birliğine önem verme (17) değerine yer verildiği belirlenmiştir.

Karagöz'ün (2017), "Emin Özdemir'in Çocuk Kitaplarına Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Bakış: Bir Çözümleme Çalışması" adlı araştırması nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılarak desenlenmiştir. Araştırma sonucunda kitaplarda toplam 862 değer yer aldığı belirlenmiştir. İncelemeye konu kitaplarda değerlerin sayısal dağılımına bakıldığında en çok işlenen ilk beş değer sevgi (166), arkadaşlık (97), yardımlaşma (40), selamlaşma (39), çalışkanlık (38), olduğu saptanmıştır. En az yer verilen değerlerin ise tarihsel mirasa duyarlılık (3), vatanseverlik (3), alçak gönüllülük (2), çoğulculuk (2) ve vefa (2) olduğu görülmüştür. Emin Özdemir'in çocuk kitaplarının "helalleşme" değer ifadesine yer verilmediği belirlenmiştir.

Ağaoğlu'nun (2018), "Bahaeddin Özkıışı'nın Eserlerinin Değerler Eğitim Açısından İncelenmesi" adlı araştırmasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Bahaeddin Özkıışı'nın eserlerinde değerlerin geniş yer

tuttuğu görülmüştür. Buna göre en çok yardımseverlik, vatanseverlik, saygı değerleri tespit edilmiştir. En az tespit edilen değerler ise çalışkanlık, cömertlik, alçakgönüllülük ve sadakat değerleridir.

Senek'in (2018), "Aytül Akal'ın Masallarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" adlı araştırmasında nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmış, literatür taraması ve içerik analizi yapılmıştır. Araştırma sonucunda 58 masalda 20 değer tespit edilmiştir. Bu değerler şunlardır: Adaletli olma, arkadaşlık, barış, cesaret, çalışkanlık, dayanışma, doğruluk, duygudaşlık, fedakârlık, kanaatkârlık, özgürlük, sabırlı olma, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, şükür, tasarruf etme, temizlik, yardımlaşma.

Barin'in (2019), "Üzeyir Gündüz'ün Çocuk Kitaplarındaki Eğitsel Değerler" adlı araştırmasını betimsel tarama modelinde ve tarama modellerinden olan doküman inceleme metodu esas alarak gerçekleştirmiştir. Araştırma sonucunda toplamda 32 farklı değer grubu içinde 357 adet değer tespit edilmiştir. En çok kişisel değerlerle (120) ilgili bulgular tespit edilmişken, en az millî değerlerle (20) ilgili bulgulara ulaşılmıştır. Gündüz, kişisel değerler içinde en çok kararlılık (27) değerine yer vermişken, kişisel değerlerden sonra en çok işlenen değer sınıflandırması ahlaki değerlerdir (85). Yardımlaşma-dayanışma-paylaşma-birlik en çok bulunan değerlerdir. Değer açısından üçüncü sırada yer alan evrensel değerler (80) içerisinde en çok sevgi, merhamet-şefkat, hak-hukuk değerlerine yer verilmiştir. Dinî değerler (52) İslami çizgide giden Üzeyir Gündüz'ün eserlerinde dördüncü sırada yer almaktadır.

Erişik'in (2019), "Çocuk Edebiyatı Yazarı Hasan Kallimci'nin İlkokul Düzeyindeki Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" adlı araştırmasında nitel araştırmada veri toplama tekniklerinden biri olan doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Hasan Kallimci'nin ilkokul düzeyindeki çocuk kitaplarının sosyal, ahlaki, bilimsel, dini, siyasi, ekonomik ve estetik değerler bakımından zengin olduğu sonucuna varılmıştır.

Yılmaz'ın (2019), "Türk, Alman, Balkan ve Rus Masallarının Değerler Eğitimi Açısından Mukayesesi" adlı araştırmasında betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırma sonucunda en çok yardımseverlik kök değeri, en az ise dürüstlük, dostluk, öz denetim ve vatanseverlik kök değerleri tespit edilmiştir.

Durhat ve Ökten'in (2020), "Kök Değerlerin Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarındaki Erdemler Temasıyla İlişkisi" adlı araştırmasında nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Araştırma sonucunda Erdemler temasının, kök değerlerden sekizini içerdiği tespit edilmiştir. 5. sınıf ders kitabında dostluk, sabır, saygı, sevgi, yardımseverlik; 6. sınıfta adalet, dostluk, dürüstlük, sabır, saygı, sevgi, yardımseverlik; 7. sınıfta dostluk, dürüstlük, sevgi, yardımseverlik; 8. sınıfta ise adalet, dürüstlük, saygı, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik kök değerlerine yer verilmiştir. Her sınıf seviyesinde yer alan değerler yardımseverlik ve sevgidir. Kök değerlerin en sıklıkla yer aldığı sınıf seviyesi 8. sınıftır. Toplamda 13 kez kök değere ait bulguya rastlanmıştır.

Kalfa'nın (2020), "Çocuk Edebiyatında Değer Eğitimi: Ümit Kaftancıoğlu Örneği" adlı araştırmasında nitel araştırma desenlerinden tarama modeli ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda Ümit Kaftancıoğlu'nun on çocuk kitabında Schwartz'ın en çok iyilikseverlik değerine ait alt değerlere rastlanmıştır. En çok rastlanan alt değer ise yardımlaşmadır. Bu kitaplarda en az rastlanan değer ise gelenekselliklerdir.

3.2.Değerlerle İlgili Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Leming (2000), edebiyat tabanlı değerler eğitiminin bilişsel ve davranışsal gelişime etkisini öğrenmeyi amaçlamıştır. Yarı deneysel deneysel bir araştırma modeli kullanmıştır. Araştırmada edebiyat tabanlı değerlerin bilişsel gelişime katkı sağlarken davranışsal gelişime yeterli katkı sağlamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Astil, Feather ve Keeves (2002), öğrencilerin değerleri algılama düzeylerinde nelerin etkili olduğunu belirlemeyi amaçlamaktadırlar. Çalışmada Schwartz'ın değerler ölçeği kullanılmıştır. Çalışma sonucunda öğrencilerin değerleri algılarken cinsiyet, kültür, din, aile ve arkadaş etkenlerinin rol aldığı saptanmıştır.

Lamberta (2004), belirlenen 12 değer için bir değerler eğitimi programı ile kazandırılmasının mümkün olup olmayacağını görmeyi amaçlamaktadır. Öğrenciler deney ve kontrol grubu olarak ikiye ayrılmıştır. Çalışma sonucunda uygulanan eğitim programının öğrencilerin tüm değerleri kazanmasında pek etkisinin olmadığı fakat özgürlük değeri konusunda anlamlı sonuçlara ulaşılabileceği görülmüştür.

El Hassan ve Kahil (2005), belirledikleri barış, sevgi ve saygı değerleri üzerinden öğrencilerin benlik saygısını ölçmeyi hedeflemişleridir. Öğrenciler deney ve kontrol grubu olarak ikiye ayrılmıştır. Araştırmanın sonucunda değerlerin verildiği öğrencilerin benlik saygısı algılarında belirgin farklar olduğu tespit edilmiştir.

Verley (2008), fizik mezunu öğrencilerin değer öğretimine bakış açısını incelemektedir. Çalışmada geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin değerler öğretiminin önemini kavradıkları görülmüştür.

Thornberg ve Oğuz (2013), Türkiye ve İsviçre'deki öğretmenlerin değerler eğitimi hakkındaki görüşlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma sonucunda öğretmenlerin değerler eğitime karşı olumsuz bir yaklaşıma sahip olmadıkları ve değerler eğitimi hakkında bilgi eksiklikleri olduğu tespit edilmiştir.

BÖLÜM IV

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi hakkında bilgi verilmektedir.

4.1.Araştırmanın Modeli

Güney Azerbaycan masallarında bulunan değerlerin incelendiği bu çalışma, değerler olgular içerisinde yer aldığı için nitel araştırma türlerinden olgu bilimle desenlenmiştir. Olgubilim, olgu ile ilgili bilgiler elde etmek için bireylerin tecrübelerinden yararlanan bir araştırma yöntemidir (Onat Kocabıyık, 2016).

Araştırmada incelenen masallar Türkçesi ile yazıldığı için masallardaki değerler İstanbul Türkçesine çevrilerek verilecektir.

4.2.Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Güney Azerbaycan masallarıdır. Örneklemi ise Güney Azerbaycan masaları içerisinde Furuğ Xızırılı'nın “Azerbaycan Nağılları (Hoy)” adıyla derlediği kitaptan rastgele seçilen 29 masal oluşturmaktadır. Furuğ Xızırılı'nın, 1971 yılında Tebriz’de Sümer neşriyat tarafından basılan “Azerbaycan Masalları (Hoy)” adlı kitabındaki bu masallar: Araz ile Ayaz, Arslan’ın Dostları, Üç Ayaklı At, Üç Tüylü Köse, Üç Zanaatkâr, Üç Kardeş, Ümit Kapısı, İskender’in Dirilmesi, İki Dostun Akibeti, Yılkar’ın Masalı, Bey Oğlu Elyar ve Dev Oğlu Altın Top, Bilici Kardeşler, Padişah ile İki Kardeş, Pehlivan’ın Masalı, Tacir Başı Bilge’nin Masalı, Temur ile Mihriban Sultan, Cohan Pehlivan, Dolamacı Ahmet, Helal Çörek, Sihirli Su, Süleyman Peygamberin Masalı, Şah İsmail ve Kızıl Balık, Karakol’un Masalı, Feleğin Çarkı, Karaman, Gül Şahnaz’ın Masalı, Melik Arslan, Vıy Vıy Yumurtası , Yadiğâr’ın Masalı.

4.3.Verileri Toplama Teknikleri

Araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman incelemesi belirlenmiştir ve değerler hakkında yapılan çalışmalar incelenmiştir. Doküman incelemesi; araştırılan konu hakkında bilgilerin yer aldığı yazılı materyallerin analizini ifade etmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 217). Doküman incelemesinin “veri toplama teknikleri” basamağında veri toplama teknikleri betimsel analiz yaklaşımına uygun olarak incelenmiştir. Betimsel analiz, verilerin temalar altında düzenlenmesi ve doğrudan alıntılara yer verilerek betimlemeler yapılmasıdır (Yıldırım& Şimşek, 2013, s. 256). Dokümanların analizinde verilerden örneklem seçimi, kategorilerin geliştirilmesi, analiz biriminin belirlenmesi ve sayısallaştırma aşamaları belirlendikten sonra kategorilendirme sürecine geçilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 217). “Azerbaycan Nağılları (Hoy)” adlı 2 ciltlik eserdeki 29 masal belirlendikten sonra kategorilendirme sürecine geçilmiştir. Kategorilerin geliştirilmesi sürecinde Yıldırım ve Şimşek (2013) tarafından önerilen araştırmanın amacı çerçevesinde veri setinin okunması ve “araştırmacının kendisi, okunan alan yazında veya verinin içinden” çıkan kodlamadan hareketle kod listesi oluşturulmuştur. Tematik kodlama ile de ana değerler belirlenmiştir. Örneğin yardımseverlik ana değeri tema olarak kabul edilmiş ve alt değerler olarak kodlanan değerler ise paylaşma, misafirperverlik, cömertlik, fedakârlık ve dayanışma belirlenmiştir. Son aşamada ise sayısallaştırma aşamasında ise tablolar kullanılarak hangi sıklıkla yer aldığını belirlemek için yüzde ve frekanslar gösterilmiştir.

Teze başlandığında Milli Eğitim Bakanlığı’nın 2015 yılına ait Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler öğretim programlarında verilen değerlere göre araştırmaya başlanmıştır. 2018’de programlar yenilenmiş ve on kök değere yer verilmiştir. Çalışmada kök değerlerden adalet, dürüstlük, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik ve programda yer almayan ama kültürel değerler arasında bulunan din, vefa, çalışkanlık, misafirperverlik, merhamet, cesaret, dayanışma, fedâkarlık, paylaşma, cömertlik değerleri de bulunmaktadır.

Araştırma ile ilgili kaynak tarama sürecinde Milli Kütüphane, Gazi Üniversitesi kütüphanesi, Ulusal Tez Merkezi, kitapçılar ve çeşitli elektronik kaynaklardan yararlanılmıştır.

4.4.Verilerin Analizi

Araştırmada veriler betimsel analize uygun olarak çeşitli teknikler kullanılmıştır. Bunlar frekans analizi, kategorisel analiz, değerlendirici analiz vb.dir.

Bu araştırmada betimsel analize uygun olarak masallarda değer kavramının nasıl ve ne şekilde geçtiğini belirlemek amacıyla; sevgi, saygı, yardımseverlik, din, dürüstlük, cesaret, sorumluluk, vefa, çalışkanlık, adalet, vatanseverlik, sabır kategorileri belirlenmiştir. Yardımseverlik, sevgi, dürüstlük, cesaret, sorumluluk, saygı, çalışkanlık, vatanseverlik ve sabır değerleri için de alt kategoriler (alt değerler) belirlenmiştir. Yardımseverlik değeri için paylaşma, merhamet, misafirperverlik, cömertlik, fedakârlık, dayanışma; sevgi değeri için evlat, kardeş, evlatlık, dost, aşk, eş, anne, baba, insan, anne-baba, yaratıcının kuluna, padişahın halkına, Allah, manevi kardeş, hayvan, hükümdar, torun ve hayvanların sahibine; dürüstlük değeri için sözünde durmak ve doğru olmak; cesaret değeri için korkmamak ve yiğitlik; sorumluluk değeri için aileye, padişaha ve ülkesine sorumlu olmak; saygı değeri için baba, ağabey, anne, Allah, manevi kişi, eş, kayınpeder, hala, hükümdar ve yaşlı saygısı; çalışkanlık değeri için çalışkanlık ve ilim sahibi olmak alt kategorileri belirlenmiştir. Belirlenen değer kategorileri sayılabilecek nitelikteki kavramlar olduklarından araştırmada frekans ve yüzde dağılımına yer verilmiştir. Öncelikle değerler toplu olarak, daha sonra ise alt değerleri ile birlikte ayrı ayrı tabloya dökülmüştür. Toplam on üç tabloda analiz yapılmıştır. Her tablonun altında değerlerin ne sıklıkla kullanıldığı ve hangi yüzdelik dilime karşılık geldiği ifade edilmiştir. İfade ettikleri anlamları pekiştirmek amacıyla her bir değerın tanımı yapılmış ve masallardan örnekler verilmiştir.

4.5. Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik kavramları yerine inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık kavramları kullanılır (Yıldırım & Şimşek, 2013, s. 79-92). Araştırmada inandırıcılık için uzman incelemesi, aktarılabilirlik için verilerin doğasına sadık kalınarak aktarılmasına dayalı ayrıntılı betimleme, tutarlılık için ise araştırma süresince verilerin benzer süreçlerle toplanması yoluna başvurulmuştur.

BÖLÜM V

BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgularla ilgili açıklama ve yorumlar yapılmıştır.

Araştırmada yer alan değerlerle ilgili bulgular iki bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde masallarda yer alan değerlere ilişkin nicel bulgulara (frekans ve yüzde), ikinci bölümde ise bu bulgulara ilişkin nitel yorumlara yer verilmiştir.

5.1. Değerler ile İlgili Nicel Bulgular

Bu alt bölümde Güney Azerbaycan masallarında yer alan ana değerlere ve alt değerlere ilişkin nicel bulgulara yer verilmiştir

5.1.1. Değerlere İlişkin Genel Bulgular

Bu kısımda masallarda yer alan değerler ve alt değerlere ilişkin genel bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgulardan hareketle betimsel analizi tablosu Tablo 1’de verilmiştir:

Tablo 1

Değerlerin Masallardaki Toplam Dağılımı

Değerler	Alt Değerler (Kodlar)	Frekans (f)	Yüzde (%)
1. Yardımseverlik	Paylaşma Merhamet Misafirperverlik Cömertlik Fedakârlık Dayanışma	69 27 27 10 8 7	
Toplam		148	%34
2. Sevgi	Evlat sevgisi Kardeş sevgisi Evlatlık sevgisi Dost sevgisi Aşk Eş sevgisi Anne sevgisi Baba sevgisi Anne-baba sevgisi İnsan sevgisi Yaratıcını kuluna sevgisi Padişahın halkına sevgisi Allah sevgisi Manevi kardeş sevgisi Hayvan sevgisi Hükümdar sevgisi Torun sevgisi Hayvanların sahibine sevgisi	25 14 8 7 5 4 3 2 2 2 1 1 1 1 1 1 1 1 1	
Toplam		80	%16
3. Din	Allah Dua Manevi Kişi Peygamber Kader Namaz Ahiret Cebrail Mucize	12 8 4 3 2 2 1 1 1	
Toplam		34	%9
4. Dürüstlük	Doğru olmak Sözünde durmak	20 13	
Toplam		33	%8
5. Cesaret	Korkusuz olmak Yiğitlik	21 5	
Toplam		26	%7
6. Sorumluluk	Aileye sorumluluk Padişaha sorumluluk Ülkeye sorumluluk	18 5 1	
Toplam		24	%6
7. Saygı	Babaya saygı Ağabeye saygı Anneye saygı Manevi kişiye saygı Eşe saygı Kayınpedere saygı Halaya saygı Hükümdara saygı Yaşlıya saygı	9 3 2 1 1 1 1 1 1	
Toplam		20	%5
8. Vefa		20	%5
9. Çalışmak	Çalışkanlık İlim sahibi olmak	17 1	
Toplam		18	%4
10. Adalet		11	%3
11. Vatanseverlik		5	%2
12. Sabır	Tahammül etme (1)		
Toplam		1	%1
Genel Toplam		420	%100

Tablo 1'e göre; yardımseverlik %34 ile en fazla kullanılan değer olarak dikkat çekmektedir. Bunu sırasıyla sevgi %16, din %9, dürüstlük %8, cesaret %7 ve sorumluluk %6 değerleri takip etmektedir. Saygı ve vefa %5, çalışkanlık %4, adalet %3, vatanseverlik %2 ve sabır %1 ile en az değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Değerlerin yüzde oranlarına bakıldığında en fazla kullanılan değer ile en az kullanılan değer arasında %33 gibi büyük bir fark olduğu görülmektedir.

Değerlerin kullanım sıklığına bakacak olursak yardımseverlik değeri 148, sevgi değeri 80, din değeri 34, dürüstlük değeri 33, cesaret değeri 26, sorumluluk değeri 24, saygı değeri 20, vefa değeri 20, çalışkanlık değeri 18, adalet değeri 11, vatanseverlik değeri 5 ve sabır değeri 1 defa kullanılmıştır. Masallarda toplam 420 değere yer verilmiştir. En çok kullanılan değer yardımseverliktir. En az kullanılan değer ise sabırdır. Değerlerin kullanılma sıklığına bakıldığında en fazla kullanılan değer ile en az kullanılan değer arasında 419 gibi büyük bir fark olduğu görülmektedir.

Tablo incelendiğinde yardımseverlik, sevgi, din, dürüstlük, cesaret, sorumluluk, saygı, çalışkanlık ve sabır değerlerinin alt değerleri olduğu görülmektedir.

Yardımseverlik değerinin paylaşma, merhamet, misafirperverlik, cömertlik, fedakârlık ve dayanışma olmak üzere 6 alt değeri bulunmaktadır. Yardımseverlik alt değerlerinin kullanılma sıklığına bakarsak paylaşma 69, merhamet 27, misafirperverlik 27, cömertlik 10, fedakârlık 8, dayanışma 7 defa kullanılmıştır. İlk sırada paylaşma alt değerinin olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan alt değer ile en az kullanılan alt değer arasında 62 gibi büyük bir fark vardır.

Sevgi değerinin evlat, kardeş, evlatlık, dost, aşk, eş, anne, baba, anne-baba, insan, yaratıcının kuluna, padişahın halkına, Allah, manevi kardeş, hayvan, hükümdar, torun ve hayvanların sahibine sevgisi olmak üzere 18 alt değeri bulunmaktadır. Sevgi değerinin alt değerlerine bakarsak evlat sevgisi 25, kardeş sevgisi 14, evlatlık sevgisi 8, dost sevgisi 7, aşk 5, eş sevgisi 4, anne sevgisi 3, baba sevgisi, anne-baba sevgisi ve insan sevgisi 2'şer, yaratıcının kuluna, padişahın halkına, Allah, manevi kardeş, hayvan, hükümdar, torun ve hayvanların sahibine sevgisi 1'er defa kullanılmıştır. İlk sırada evlat sevgisi alt değerinin olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan alt değer ile en az kullanılan alt değer arasında 24 fark vardır.

Din değerinin Allah, dua, manevi kişi, peygamber, kader, namaz, ahiret, Cebrail ve mucize olmak üzere 9 alt değeri bulunmaktadır. Din değerinin alt değerlerine bakarsak Allah alt

değeri 12, dua alt değeri 8, manevi kişi alt değeri 4, peygamber alt değeri 3, kader alt değeri 2, namaz alt değeri 2, ahiret alt değeri, Cebrail ve mucize alt değeri 1'er defa kullanılmıştır. İlk sırada Allah alt değerinin olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan alt değer ile en az kullanılan alt değer arasında 11 fark vardır.

Dürüstlük değerinin sözünde durmak ve doğru olmak üzere 2 alt değeri bulunmaktadır. Doğru olmak alt değeri 20 ve sözünde durmak alt değeri 13 defa kullanılmıştır. İlk sırada doğru olmak alt değerinin olduğu görülmektedir. İki alt değer arasında 7 fark olduğu görülmektedir.

Cesaret değerinin korkusuz olmak ve yiğitlik olmak üzere 2 alt değeri bulunmaktadır. Korkusuz olmak alt değeri 21 ve yiğitlik alt değeri 5 defa kullanılmıştır. İlk sırada korkusuz olmak alt değerinin olduğu görülmektedir. İki alt değer arasında 16 fark vardır.

Sorumluluk değerinin aileye, padişaha ve ülkeye sorumluluk olmak üzere 3 alt değeri bulunmaktadır. Aileye sorumluluk 18, padişaha sorumluluk 5 ve ülkeye sorumluluk 1 defa kullanılmıştır. İlk sırada aileye sorumluluk alt değerinin olduğu görülmektedir. İki alt değer arasında 17 fark vardır.

Saygı değerinin babaya, ağabeye, anneye, manevi kişiye, eşe, kayınpedere, halaya, hükümdara ve yaşlıya saygı olmak üzere 9 alt değeri bulunmaktadır. Babaya saygı 9, ağabeye saygı 3, anneye saygı 2, manevi kişiye, eşe, kayınpedere, halaya, hükümdara ve yaşlıya saygı 1'er defa kullanılmıştır. İlk sırada babaya saygı alt değerinin olduğu görülmektedir. İki alt değer arasında 8 fark vardır.

Vefa değeri saygı değeriyle aynı frekansa sahip olarak 20 defa kullanılmıştır. Vefa değerinin alt değerleri bulunmamaktadır.

Çalışmak değerinin ilim sahibi olmak ve çalışkanlık olmak üzere 2 alt değeri bulunmaktadır. Çalışkanlık 17 ve ilim sahibi olmak 1 defa kullanılmıştır. İlk sırada çalışkanlık alt değerinin olduğu görülmektedir. İki alt değer arasında 16 fark vardır.

Vatanseverlik değeri sabır değerinden sonra en az frekansa sahip değerdir. Vatanseverlik değeri 5 defa kullanılmıştır ve alt değerleri bulunmamaktadır.

Sabır değeri en az kullanılan değerdir ve 1 alt değeri vardır. O da tahammül etme alt değeridir. Tahammül etme alt değeri ise 1 defa kullanılmıştır.

5.1.2. Yardımseverlik Değerine İlişkin Bulgular

Bu kısımda masallarda yer alan yardımseverlik değeri ve alt değerlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Yardımseverlik Değerinin Alt Değerleri Dağılımı

No	Yardımseverlik Alt Değerler	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Paylaşma	69	%46
2	Merhamet	27	%19
3	Misafirperverlik	27	%19
4	Cömertlik	10	%7
5	Fedakârlık	8	%5
6	Dayanışma	7	%4
Toplam		148	%100

Tablo 2’ye göre yardımseverlik değerinin paylaşma, merhamet, misafirperverlik, cömertlik, fedakârlık ve dayanışma olmak üzere 6 alt değeri bulunmaktadır. Yardımseverlik alt değerlerinin kullanılma sıklığına bakarsak paylaşma 69, merhamet 27, misafirperverlik 27, cömertlik 10, fedakârlık 8, dayanışma 7 defa kullanılmıştır. İlk sırada paylaşma değeri olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan alt değer ile en az kullanılan alt değer arasında 62 gibi büyük bir fark vardır. Yüzdelik dilimleri ise paylaşma %46, merhamet ve misafirperverlik %19, cömertlik %7, fedakârlık %5 ve dayanışma %4 oranlarındadır. Alt değerlerin yüzde oranlarına bakıldığında en fazla kullanılan alt değer ile en az kullanılan alt değer arasında %42 gibi büyük bir fark olduğu görülmektedir.

5.1.3. Sevgi Değerine İlişkin Bulgular

Bu kısımda masallarda yer alan sevgi değeri ve alt değerlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bu bulgular Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3

Sevgi Değerinin Alt Değerleri Dağılımı

No	Sevgi Alt Değerler	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Evlat Sevgisi	25	%35
2	Kardeş Sevgisi	14	%18
3	Evlatlık Sevgisi	8	%11
4	Dost Sevgisi	7	%10
5	Aşk	5	%5
6	Eş Sevgisi	4	%4
7	Anne Sevgisi	3	%3
8	Baba Sevgisi	2	%2
9	Anne-Baba Sevgisi	2	%2
10	İnsan Sevgisi	2	%2
11	Yaratıcının Kuluna Sevgisi	1	%1
12	Padişahın Halkına Sevgisi	1	%1
13	Allah Sevgisi	1	%1
14	Manevi Kardeş Sevgisi	1	%1
15	Hayvan Sevgisi	1	%1
16	Hükümdar Sevgisi	1	%1
17	Torun Sevgisi	1	%1
18	Hayvanların Sahibine Sevgisi	1	%1
Toplam		80	%100

Tablo 3'e göre sevgi değerinin evlat, kardeş, evlatlık, dost, aşk, eş, anne, baba, insan, anne-baba, yaratıcının kuluna, padişahın halkına, Allah, manevi kardeş, hayvan, hükümdar, torun ve hayvanların sahibine sevgisi olmak üzere 18 alt değeri bulunmaktadır. Sevgi değerinin alt değerlerine bakarsak evlat sevgisi 25, kardeş sevgisi 14, evlatlık sevgisi 8, dost sevgisi 7, aşk 5, eş sevgisi 4, anne sevgisi 3, baba sevgisi, anne-baba sevgisi ve insan sevgisi 2'şer, yaratıcının kuluna, padişahın halkına, Allah, manevi kardeş, hayvan, hükümdar, torun ve hayvanların sahibine sevgisi 1'er defa kullanılmıştır. İlk sırada evlat sevgisinin olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan alt değer ile en az kullanılan alt değer arasında 24 fark vardır. Yüzdelik dilimleri ise evlat sevgisi %35, kardeş sevgisi %18, evlatlık sevgisi %11, dost sevgisi %10, aşk %5, eş sevgisi %4, anne sevgisi %3, baba sevgisi %2, anne-baba %2, insan sevgisi %2, yaratıcının kuluna, padişahın halkına, Allah, manevi kardeş, hayvan, hükümdar, torun ve hayvanların sahibine sevgisi %1 oranlarındadır. Alt değerlerin yüzde oranlarına bakıldığında en fazla kullanılan alt değer ile en az kullanılan alt değer arasında %34 gibi büyük bir fark olduğu görülmektedir.

5.1.4. Din Değerine İlişkin Bulgular

Tablo 4

Din Değerinin Bulguları

No	Din Alt Değerler	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Allah	12	%36
2	Dua	8	%26
3	Manevi Kişi	4	%12
4	Peygamber	3	%8
5	Kader	2	%6
6	Namaz	2	%6
7	Ahiret	1	%2
8	Cebrail	1	%2
9	Mucize	1	%2
Toplam		34	%100

Tablo 4'e göre din değerinin Din değerinin Allah, dua, manevi kişi, peygamber, kader, namaz, ahiret, Cebrail ve mucize olmak üzere 9 alt değeri bulunmaktadır. Din değerinin alt değerlerine bakarsak Allah alt değeri 12, dua alt değeri 8, manevi kişi alt değeri 4, peygamber alt değeri 3, kader alt değeri 2, namaz alt değeri 2, ahiret alt değeri, Cebrail ve mucize alt değeri 1'er defa kullanılmıştır. İlk sırada Allah alt değerinin olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan alt değer ile en az kullanılan alt değer arasında 11 fark vardır. Yüzdelik dilimleri ise Allah alt değeri %36, dua alt değeri %26, manevi kişi alt değeri %12, peygamber alt değeri %8, kader alt değeri %6, namaz alt değeri %6, ahiret alt değeri, Cebrail ve mucize alt değeri %2 oranlarındadır.

5.1.5. Dürüstlük Değerine İlişkin Bulgular

Tablo 5

Dürüstlük Değerinin Alt Değerleri Dağılımı

No	Dürüstlük Alt Değerler	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Doğru olmak	20	%61
2	Sözünde durmak	13	%39
Toplam		33	%100

Tablo 5'e göre dürüstlük değerinin sözünde durmak ve doğru olmak üzere 2 alt değeri bulunmaktadır. Doğru olmak alt değeri 20 ve sözünde durmak alt değeri 13 defa

kullanılmıştır. İlk sırada doğru olmak değerinin olduğu görülmektedir. İki alt değer arasında 7 fark olduğu görülmektedir. Yüzdelik dilimleri ise doğru olmak %61 ve sözünde durmak %39 oranlarındadır. Alt değerler arasında %22 fark olduğu görülmektedir.

5.1.6. Cesaret Değerine İlişkin Bulgular

Tablo 6

Cesaret Değerinin Alt Değerleri Dağılımı

No	Cesaret Alt Değerler	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Korkusuz olmak	21	%81
2	Yiğitlik	5	%19
Toplam		34	%100

Tablo 6'ya göre Cesaret değerinin korkusuz olmak ve yiğitlik olmak üzere 2 alt değeri bulunmaktadır. Korkusuz olmak alt değeri 21 ve yiğitlik alt değeri 5 defa kullanılmıştır. İlk sırada korkusuz olmak alt değerinin olduğu görülmektedir. İki alt değer arasında 16 fark vardır. Alt değerlerin yüzdelik dilimleri ise korkmamak %81 ve yiğitlik %19 oranlarındadır. Alt değerler arasında %62 gibi büyük bir fark olduğu görülmektedir.

5.1.7. Sorumluluk Değerine İlişkin Bulgular

Tablo 7

Sorumluluk Değerinin Alt Değerleri Dağılımı

No	Sorumluluk Alt Değerler	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Aileye Sorumluluk	18	%75
2	Padişaha Sorumluluk	5	%21
3	Ülkeye Sorumluluk	1	%4
Toplam		24	%100

Tablo 7'ye göre sorumluluk değerinin aileye, padişaha ve ülkeye sorumluluğu olmak üzere 3 alt değeri bulunmaktadır. Aileye sorumluluk 18, padişaha sorumluluk 5 ve ülkeye sorumluluk 1 defa kullanılmıştır. İlk sırada aileye sorumluluk alt değerinin olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan alt değer ile en az kullanılan alt değer arasında 17 fark vardır. Alt değerlerin yüzdelik dilimleri ise aileye duyulan sorumluluk %75, padişaha duyulan sorumluluk %21 ve ülkeye duyulan sorumluluk %4 oranlarındadır. Alt değerlerin

yüzde oranlarına bakıldığında en fazla kullanılan alt değer ile en az kullanılan alt değer arasında %71 gibi büyük bir fark olduğu görülmektedir.

5.1.8. Saygı Değerine İlişkin Bulgular

Tablo 8

Saygı Değerinin Alt Değerleri Dağılımı

No	Değerler	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Babaya Saygı	9	%40
2	Ağabeye Saygı	3	%15
3	Anneye Saygı	2	%10
4	Manevi Kişiye Saygı	1	%5
5	Eşe Saygı	1	%5
6	Kayınpedere Saygı	1	%5
7	Halaya Saygı	1	%5
8	Hükümdara Saygı	1	%5
9	Yaşlıya Saygı	1	%5
Toplam		20	%100

Tablo 8'e göre saygı değerinin babaya, ağabeye, anneye, manevi kişiye, eşe, kayınpedere, halaya, hükümdara ve yaşlıya saygı olmak üzere 9 alt değeri bulunmaktadır. Babaya saygı 9, ağabeye saygı 3, anneye saygı 2, manevi kişiye, eşe, kayınpedere, halaya, hükümdara ve yaşlıya saygı 1'er defa kullanılmıştır. İlk sırada babaya saygı alt değerinin olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan alt değer ile en az kullanılan alt değer arasında 8 fark vardır. Alt değerlerin yüzdelik dilimleri ise babaya saygı %40, ağabeye saygı %15, anneye saygı %10, manevi kişiye, eşe, kayınpedere, halaya, hükümdara ve yaşlıya saygı %5 oranlarındadır. Alt değerlerin yüzde oranlarına bakıldığında en fazla kullanılan alt değer ile en az kullanılan alt değer arasında %35 gibi büyük bir fark olduğu görülmektedir.

5.1.9. Vefa Değerine İlişkin Bulgular

Tablo 9

Vefa Değerinin Frekans Dağılımı

No	Değer	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Vefa	20	%100
Toplam		20	%100

Tablo 9'a göre vefa değerinin alt değerleri bulunmamaktadır. İncelenen masallarda az sıklıkla yer alan değerlerdendir. Vefa değeri masallarda 20 defa kullanılmıştır ve %100 oranına sahiptir.

5.1.10. Çalışmak Değerine İlişkin Bulgular

Tablo 10

Çalışmak Değerinin Alt Değerleri Dağılımı

No	Çalışmak Alt Değerler	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Çalışkanlık	17	%94
2	İlim Sahibi Olmak	1	%6
Toplam		18	%100

Tablo 10'a göre çalışmak değerinin 2 alt değeri bulunmaktadır. Çalışkanlık 17 ve ilim sahibi olmak 1 defa kullanılmıştır. İlk sırada çalışkanlık alt değerinin olduğu görülmektedir. İki alt değer arasında 16 fark vardır. Alt değerlerin yüzdelik dilimleri ise %94 ile çalışkanlık ve %6 ile ilim sahibi olmak yer almaktadır. Değerlerin yüzde oranlarına bakıldığında iki alt değer arasında %88 gibi büyük bir fark olduğu görülmektedir.

5.1.11. Adalet Değerine İlişkin Bulgular

Tablo 11

Adalet Değerinin Frekans Dağılımı

No	Değer	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Adalet	11	%100
Toplam		11	%100

Tablo 11'e göre adalet değerinin alt değerleri bulunmamaktadır. İncelenen masallarda en az sıklıkta bulunan değerlerdendir. Adalet değeri masallarda 11 defa kullanılmıştır ve %100 oranına sahiptir.

5.1.12. Vatanseverlik Değerine İlişkin Bulgular

Tablo 12

Vatanseverlik Değerinin Frekans Dağılımı

No	Değer	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Vatanseverlik	5	%100
Toplam		5	%100

Tablo 12'ye göre vatanseverlik değerinin alt değeri bulunmamaktadır. İncelenen masallarda sabır değerinden sonra en az kullanılan değerdir, 5 defa kullanılmıştır ve %100 oranına sahiptir.

5.1.13. Sabır Değerine İlişkin Bulgular

Tablo 13

Sabır Değerinin Alt Değerleri Dağılımı

No	Sabır Alt Değerler	Frekans (f)	Yüzde (%)
1	Tahammül edebilme	1	%100
Toplam		1	%100

Tablo 13'e göre sabır değerinin 1 alt değeri vardır. O da tahammül edebilme alt değeridir. Tahammül edebilme 1 defa kullanılmıştır ve %100 oranına sahiptir.

5.2. Değerler ile İlgili Nitel Bulgular

Değerlerin masallarda nasıl kullanıldıklarını tespit edebilmek için betimsel analiz yapılmıştır. Masallardan alıntılar yapılarak değerlendirmeler yapılmıştır.

Değerler toplumların yaşam biçimlerini ve hayata bakış açılarını ortaya koyar. Bu araştırmada ele alınan değerlerin masallarda hangi anlamları ifade ettikleriyle ilgili bulgular yer almaktadır.

5.2.1. Yardımseverlik Değeri

TDK'ye (2020) göre yardımseverlik hayırseverlik olarak tanımlanmaktadır. Yardımı sevmek yardımseverliktir. Yardımseverlik yalnız maddi ölçütlere göre değerlendirilmemelidir. Kimi zaman söylenen söz, kimi zaman kederi ve sıkıntıyı paylaşma, kimi zaman da ümit vermek yardımseverlik duygusu barındırır (Aktepe, 2010). Yardımseverlikte kendi gücünü ve olanaklarını başka birinin iyiliği için kullanma (Hançerlioğlu, 1995, s. 528) söz konusudur. İnsanın hiçbir çıkar gözetmeksizin yaptığı maddi ve manevi iyilikler toplumların refahı, huzuru ve mutluluğu için geleceğe yatırım yapmaktır. Güney Azerbaycan masallarında yardımseverlik değeri paylaşma, merhamet, misafirperverlik, cömertlik, fedakârlık ve dayanışma anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır. Aşağıdaki alt başlıklarda her bir değer masallardan örneklerle değerlendirilmiştir.

5.2.1.1. Paylaşma

Paylaşma TDK'ye (2020) göre aralarında bölüşmek, pay etmek, üleşmek anlamlarında kullanılır. Paylaşma, kıymetli varlıklarını karşılıksız başka insanlara veya hayvanlara vermek olarak da tanımlanabilir. Türk toplumlarında paylaşma büyük bir erdem olarak görülmüştür. Paylaşmak için zengin olmak gerekmez, gönlü bol olmak yeterlidir. İncelenen masallarda ise paylaşma değeri genellikle zenginlerin ihtiyacı olanlara yardımı olarak yer almaktadır. Paylaşma amacı masallarda farklılıklar göstermektedir. Acıma, üstünlük göstergesi, eli açıklık, manevi çıkar sağlamak gibi çeşitli sebeplerle paylaşım yapıldığı görülür. Dikkati çeken önemli bir husus ise aile içi paylaşımın masallarda kendine yer bulmamasıdır. Güney Azerbaycan masallarında da geniş yer tutan paylaşma değeri alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Tacir Başı Bilge'nin Masalı” adlı masalda padişah dileğinin olması için hazinesinden ihtiyacı olanlar için paylaşımında bulunur: “O, vezire diyor ki: Aç hazinenin kapısını, yetim ve esire pay ver” (Xızırlı, 1971a, s. 91).

“Arslan'ın Dostları” adlı masalda Arslan adında bir genç çeşitli hayvanları çadırına alarak yediklerini ve içtiklerini onlarla paylaşmaktadır: “Kurt diyor ki ağana söyle bana da baksın” (Xızırlı, 1971a, s. 20).

“Ümit Kapısı” adlı masalda Yavuz Ağa’nın malını ihtiyacı olanlarla paylaştığına yer verilmektedir: “Yavuz Ağa helal himmet sahibi bir adammış. Sürekli yetim-esire hayır hasenat yaparmış” (Xızırlı, 1971a, s. 52).

5.2.1.2. Merhamet

Merhamet TDK’ye (2020) göre bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma anlamlarına gelmektedir. Merhamet, başkasının güçsüzlük, sıkıntı ve derdine ilgi duyma, onun durumuna acıma ve şefkat gösterme, onunla ıstırap çekme duygusudur (Hökelekli, 2008, s. 78). Merhametin temelinde anlayış yatmaktadır. Çünkü anlayış, diğerlerinin acılarına kayıtsız kalmamayı, onların acılarını fark etmeyi içermektedir. Ayrıca merhamet, bu acılardan kaçmak ve ilişkisiz olmak anlamına gelmez, merhamet kendine ve diğer insanlara şefkatli olmayı, bireyin kendi ve öteki insanların acılarını hafifletme isteğini içerir (İşgör, 2017). Merhamet insanoğlunun yaratılışından beri içinde var olan en önemli duygulardan biridir. Merhamet bütün değerleri içinde besler. Merhametli insan iyilik yapmaya daha meyillidir, çevresine daha duyarlıdır. Türk toplumları yaşlı ve çocukları çok önemser. İncelenen masalarda da merhamet daha çok çocuk ve yaşlılara gösterilmektedir. Yaşlılara merhamet ile hürmet de yapıldığını görürüz. Yaşlıya merhamet eden kahramanlar kazançlı çıkarken etmeyenler de hüsrana uğrar. Güney Azerbaycan masallarında da geniş yer tutan merhamet değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Üç Kardeş” adlı masaldaki küçük kardeş yaşlı adamın fakir olduğunu anlayıp ona merhametli davranır: “Oğlan yaşlı adamın halini öğrendi ve ona acıdı. Yaşlı adama kendi evin gösterip emmi sen git o eve. Ben de öküzleri bırakıp geleyim” (Xızırlı, 1971a, s. 41).

“Melik Arslan” adlı masalda tacir, kuyuya terk edilen Melik Arslan’a merhamet duyup iyileşene kadar onunla ilgilenir: “Tacir kırk gün kuyunun kenarında kalıp Melik Arslan’a baktı, onu yedirip içirip cana getirdi” (Xızırlı, 1971b, s. 119).

“Cohan Pehlivan” adlı masalda çoban çocuğun yanağındaki yarayı merhametle temizler: “Çoban çocuğun yanağındaki kurdun dişinin izini kara koyun sütüyle silip temizledi, sonra yağlı kara hazırlayıp onun yarasını bağladı” (Xızırlı, 1971a, s. 124).

5.2.1.3. Misafirperverlik

Misafirperverlik TDK'ye (2020) göre konukseverlik olarak tanımlanmaktadır. Konuksever, konuklarına iyi davranır ve onları iyi ağırlar. Misafirperverlik gelenek olmasının yanında bir değer olarak da kültürümüzde yer alır (Yiğit & Kesmeçi, 2015). Eskiden ulaşımın bu kadar yoğun olmaması nedeniyle yola çıkan insanlar çoğu zaman evlerine ulaşamadıkları için bir yerlerde konaklardı. İşte bu noktada misafirperverlik kavramı önemli bir hal almaktadır (Sancak, Topkaya & Şimşek, 2013). Misafirperverlik Türk kültürünün ana unsurlarından biridir. İncelenen masallarda da misafire verilen önem dikkat çekmektedir. Türk halk kültüründe misafire izzet ikram o kadar önemlidir ki bu durum atasözlerimize bile sirayet etmiştir. Ev sahipleri zengin de olsa fakir de olsa, eve gelen misafirden karşılık beklemezsizin hep birlikte canla başla ona hürmet etmeye çalışır. Kapısına gelene ilgi göstermemek büyük ayıplardan sayılır. Masal kahramanları için de misafir baş tacıdır. Güney Azerbaycan masallarında da geniş yer tutan misafirperverlik değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Bilici Kardeşler” adlı masalda çok bilmiş üç kardeşi padişah sarayında ağırlamaktadır: “Padişah oğlanları misafir etti. Onlara çok hürmet gösterilmesini emretti” (Xızırlı, 1971a, s. 81).

“Dolamacı Ahmet” adlı masalda Padişahın, verdiği cevabı beğenmeyip saraydan kovduğu kızı hiç tanımadığı bir eve girer. Orada yaşayanlar tek kelime sormadan onu misafir ederler: “Kız az gitti çok gitti, bir hayli gittikten sonra bir eve girdi. Baktı ki burada yaşlı bir kadın var” (Xızırlı, 1971a, s.112).

“Karakol'un Masalı” adlı masalda padişah kızının Karakol ile evlenmemesi için elinden gelen her şeyi yapar. Evlilik gerçekleşir fakat padişah damadının Karakol olduğunu bilmemektedir. Masalın sonunda gerçekleri öğrenen padişahı, Karakol yüce gönüllülükle misafir eder: “Karakol, padişah her şeyi öğrendikten sonra da yeniden büyük misafirperverlik gösterdi” (Xızırlı, 1971b, s. 58).

5.2.1.4. Cömertlik

TDK'ye (2020) göre cömert para ve malını esirgmeden veren, eli açık anlamlarına gelmektedir. Cömertlik ise cömert olma durumudur. Cömert olmak için varlık içinde bulunmak gerekmez. Her durumda ve şartta verebilen insan eli açık yani cömerttir.

Nitekim ahiliğin temelinde de açık olması gereken üç şeyden biri eli açık olmaktır. Türk kültüründe cimri insan sevilmez. İncelenen masallarda da kahramanların eli açık olduğu, çoğu zaman sevdiklerine, fakir ve güçsüzlere bolca altın, mal mülk verdiği görülür. Güney Azerbaycan masallarında da geniş yer tutan cömertlik değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Süleyman Peygamber” adlı masalda hükümdar sorusuna verilen cevabı çok beğenir ve küçük yaştaki Süleyman Peygambere cömert davranarak bolca altın verir: “Süleyman’ın sözü hükümdarın o kadar hoşuna gitti ki, ona bir avuç altın verdi” (Xızırlı, 1971b, s. 26).

“İki Dostun Akıbeti” adlı masalda adamın dostu kız kardeşi aracılığıyla adama dükkân verir. Masal iki dosttan birinin diğerine yaptığı cömertlikler üzerine kurulu olarak ilerlemektedir: “Kız ona dedi ki, filan yerdeki bir şehre git. Orada bir dükkân var, onun kapısında bekle, bir adam gelecek ona beni bir kız gönderdi de. Onu alıp kapısını açarsan ora olur senin dükkânın” (Xızırlı, 1971, s. 61).

“Üç Kardeş” adlı masalda küçük oğlan, fakir olduğunu düşündüğü yaşlı adama cömert davranarak çok fazla mal hediye eder: “Küçük oğlan yaşlı adama o kadar var devlet bağışladı ki, bir deve kervanı götüremezdi” (Xızırlı, 1971a, s. 41).

5.2.1.5. Fedakârlık

Fedakârlık özveri demektir. Öz insanın kendi benliğidir. Fedakârlık yapmak çok az insanın yapabileceği bir değer olarak toplumda bulunur. Fedakârlığın temeli kendinden ödün vermek ve başkalarını düşünmek hasletlerinden oluşur. Benciliğin zıt kavramı olan fedakârlıkta kişi sıkıntıya düşse de başkasının menfaati uğruna çaba sarf eder. Aslında başkası için kendi menfaatini hiçe sayar. İncelenen masallarda da fedakârlık değeri tamamen kahramanların sevdiklerini korumak ve kurtarmak için kendilerini feda etmeleri üzerine kurulmuştur. Kahramanlar sonlarının kötü olacağını bile bile seçimlerini yaparlar. Fakat yaptıkları karşılıksız kalmaz ve kader onlara mükafatlarını verir. Fedakârlık kan bağı olanlara yapılır. Verilmek istenen mesaj akrabalık bağının çok önemli olduğudur. Güney Azerbaycan masallarında da geniş yer alan fedakârlık değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“İskender’in Dirilmesi” adlı masalda padişahın emriyle üç kızından birini aslana eş olarak vermek zorunda bırakılan vezir zor durumda kalmaktadır. Fakat küçük kız fedakârlık

yaparak babasını bu sıkıntılı durumdan kurtarır: “Küçük kız babasına dedi ki: Babacan ben sen sözünden çıkmayacağım göndereceğin kimseye hazırım” (Xızırlı, 1971a, s. 58).

“Melik Arslan” adlı masalda Melik Arslan ve iki kardeşi üç yol ayrımı görürler. Yollardan ilki gider gelir, ikincisi gelir de gelmez de ve üçüncüsü ise gider gelmezdir. Melik Arslan kardeşleri için fedakârlık yapıp en riskli yol olan gider gelmezi seçer: “Melik Arslan gider gelmez yola girdi” (Xızırlı, 1971b, s. 113).

5.2.1.6. Dayanışma

TDK (2020) dayanışmayı, bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanması olarak tanımlar. Dayanışma omuzdaşlık demektir. İnsanların omuz omuza verip güçlükleri aşması, fikir birliği içinde hareket etmesi ve işlerini kolaylaştırmasıdır. Ailenin, arkadaşlığın, toplumsal birliğin ve millet olmanın temelinde dayanışmanın gücü yer alır. Türk toplumları eski çağlardan beri varlığını devam ettirmek ve birlik olmak için dayanışma içerisinde bulunurlar. Bu durum masallara da yansır. İncelenen masalarda dayanışma genellikle aile arasında gerçekleşir. Aile bireylerinin geçimini sağlamak ve birbirini mutlu etmek için dayanışma içerisine girer. Buradan da aile kavramının çok önemli olduğu vurgusunu görürüz. Türk toplumları aileye her zaman çok önem vermiştir. Ülkü birliği içerisinde oluşan dayanışma masalarda işlenmemiştir. Güney Azerbaycan masallarında dayanışma değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Padişah ile İki Kardeş” adlı masalda iki kardeş geçim sağlamak için farklı bir memlekete gider. Oranın durumuna uygun bir iş belirleyip beraber yapmaya karar verirler. Masal iki kardeşin dayanışmayla nasıl feraha erdiklerini anlatmaktadır: “Onlar çok fikirleştiler... Mezarlıkta bir yer yapıp her ölü sahibinden beş tümen alalım” (Xızırlı, 1971a, s. 86).

“Arslan’ın Dostları” adlı masalda hayvanlar, kendilerini koruyup kollayan Arslan’ı evlendirmek için dayanışma yapıyorlar: “Sonra hayvanlar Arslan için aralarında anlaşip bir kız getirmek istiyorlar” (Xızırlı, 1971a, s. 20).

5.2.2. Sevgi Değeri

Sevgi insanı karşılık beklemeden yakın ilgi dostluk, şefkat, bağlılık göstermeye yönelten ve fedakârlıkları göze aldırarak kadar güçlü olabilen duygudur (Ayverdi, 2005, s. 2759).

Evrende yaşayan tüm varlıklar, sevgiye hem çok şey borçludur hem de muhtaçtır. Bu evrenin en önemli varlığı olan insanın hayatında da sevginin önemli bir yeri vardır (Özden, 2007, s. 9). Sevgi, merkeze hiçbir varlığı koymama, bencil olmama, her varlığın birbirleriyle ilişkisini belirleyip, bu ilişkileri tutarlıya doğru geliştirme, sorunların çözümünde kubaşık çalışmadır (Sönmez, 1987). Sevgi, bütün insani ilişkilerde herkesçe benimsenmesi gereken, insanların birbirlerine güven duymalarını, ilişkilerini geliştirmelerini ve böylece hayattan zevk almalarını sağlayan bir değerdir (Yıldız, 2011). Güney Azerbaycan masallarında sevgi değeri evlat sevgisi, kardeş sevgisi, evlatlık sevgisi, dost sevgisi, aşk, eş sevgisi, anne sevgisi, baba sevgisi, insan sevgisi, anne-baba sevgisi, yaratıcının kuluna sevgisi, padişahın halkına sevgisi olarak geçmektedir. Aşağıdaki alt başlıklarda her bir değer masallardan örneklerle değerlendirilmiştir.

5.2.2.1 Evlat Sevgisi

Evlat, herhangi birinin dünyaya getirerek emek verip büyüttüğü ve ebeveynlik yaptığı kimseye denmektedir. Günümüz Türkçesinde çocuk olarak kullanılmaktadır. Çocuk kelimesi yaş önemsenmeksizin erkek ve kız evladı ifade eder. İnsanın yaratılışı gereği evlat sevgisi bütün sevgilerden önde gelir. Hayatını çocukları için feda etmek ve onların mutlu olması için çaba sarf etmek anne ve babaya verilmiş bir duygu yoğunluğudur. İncelenen masallarda evlat sevgisinin koruma içgüdüsüyle paralel gittiği görülmektedir. Genellikle anneler üzerinden evlat sevgisi işlenmektedir. Evlatlarını tehlikelerden uzak tutma gayreti içerisinde olan anneler, bunun için duygusal söylemlere ve davranışlara yönelirler. Masalların küçük bir kısmında babaların evlat sevgisi işlenir. Babalar da ise evlatlarının mutlu olması koruma davranışından daha ön plandadır. Babalar bu uğurda çalışır, çabalar, ölür ya da öldürür. Fakat yaptıklarını ifade ederken annelerde bulunan duygu yüklü cümlelere başvurmazlar. Canlarını da verseler önemli olan çocuklarının mutluluğudur. Güney Azerbaycan masallarında da yer alan evlat sevgisi değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Ümit Kapısı” adlı masalda Ümit kızının helali önemseyen bir aileye gidip mutlu olmasına sevinir: “Ağa benim yüreğimde iki arzu vardı. Onun birincisi kızımın mutlu olmasını görmektir. Çok şükür olsun Allah’a ki, o helal bir eve düştü” (Xızırlı, 1971a, s. 54).

“Karaman” adlı masalda Karaman’ın arkadaşları, ormana odun toplamaya giderken Karaman’ı da götürmek isterler. Fakat Karaman’ın annesi çok sevdiği oğlunun zarar

görmesinden endişe duyar: “Oğul, benim gözümün ağı karası, varım yoğum bir tek oğlum var, korkarım” (Xızırlı, 1971b, s. 58).

“Vıy Vıy Yumurtası” adlı masalda padişahın oğlu vıy vıy diye bir kuşun yumurtasını bulmak için yollara düşmeye karar verir. Annesi ise oğlunu tehlikeli olduğunu düşündüğü yoldan vazgeçirmeye çalışır: “...Oğlan vıy vıy yumurtasını bulmak için yol hazırlığına başlıyor. Annesi çok ağlıyor, yalvarıyor ki oğlu gitmesin diye” (Xızırlı, 1971b, s. 130).

5.2.2.2 *Kardeş Sevgisi*

Kardeş aynı anne ve babadan dünyaya gelen veya anne ya da babadan birinin ortak olduğu kişilerin birbirlerine göre adıdır. Büyüklük ve cinsiyetlerine göre ağabey veya abla ifadeleri de kullanılır. Kardeş kelimesi derin bir sevgiyi barındırır. Bu nedenle birçok insan kendine yakın gördüğü kişiler için kardeş kelimesini kullanır. Kardeş sevgisi masallarda ileri derecede fedakârlıkla eş değer olarak görülür. İncelenen masallarda kahramanlar kardeşlerini korumak, kardeşlerinin isteklerini yerine getirmek, kardeşlerini bulmak gibi sebeplerle canlarını tehlikeye atarlar. Ve her zaman yaptıkları bu fedakârlık sonucunda hem kardeşleri hem de kendileri mutluluğu yakalar. Bu yönüyle masallar kardeş sevgisini insanın kendi canından üstün tutar. Güney Azerbaycan masallarında da yer alan kardeş sevgisi değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Bey Oğlu Elyar ile Dev Oğlu Altıntop” adlı masalda aynı anneden olan insan ve dev iki kardeşin anlatıldığı masalda, dev olan Altıntop kardeşini hiç görmediği halde, onu anne ve babasının kurduğu tuzaklardan korumak için çabalar: “Elyar kaleye girmek istedi, dev kel Altıntop izin vermedi. Elyar ne kadar istediye de Altıntop izin vermedi. Altıntop vurup kalenin bir tarafını yıktı. Gel buradan geç dedi.” (Xızırlı, 1971a, s. 78).

“Gülşahnaz’ın Masalı” adlı masal boyunca, kız kardeşinin üzülmemesi için tehlikelere atılıp onun isteklerini yerine getiren bir ağabeyin çabası yer almaktadır: “Aziz bacım sen neden böyle ağlıyorsun diye sordu. Kız kardeşine dedi ki gidip Gülşahnaz’ı bana getirsen. Oğlan seher vakti yola düşüp devin yanına gitti” (Xızırlı, 1971b, s. 96).

“Melik Arslan” adlı masal üç kardeşin farklı yollara gitmesi üzerine kurulu ilerlemektedir. Üç kardeş yollarının sonunda buluşmak için sözleşmişlerdir. Fakat sadece Melik Arslan buluşma noktasına gelir. Kardeşleri için endişelenen Melik Arslan tehlikeleri göze alarak onları bulur. Masalda kardeş sevgisi ağır basmaktadır: “Sonra Melik Arslan ortanca

kardeşinin yoluna girdi. Menzilin başına geldi. Gördü ki burada bir oğlan var, bildi ki o kardeşidir” (Xızırlı, 1971b, s. 113).

5.2.2.3. Evlatlık Sevgisi

Bir kimsenin dünyaya getirmeden yetiştirip büyüttüğü ebeveynlik yaptığı kimseye evlatlık denmektedir. İncelenen masallarda evlatlık sevgisi evlat sevgisinden farksız olarak işlenmiştir. Anne ve babalar aldıkları ya da buldukları çocukları daha ilk görüşte sonsuz bir sevgiyle bağrılarına basarlar. Her ebeveynin evladına yaptığı fedakârlıkları yapmaktan ve içten bir sevgiyi bu çocuklara vermekten çekinmezler. Masallar bu noktada anne baba olmak için kan bağının önemli olmadığını üstü kapalı bir şekilde okuyucuya ya da dinleyiciye iletir. Güney Azerbaycan masallarında da yer alan evlatlık sevgisi değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Sihirli Su” adlı masalda sihirli sudan içen evli bir çiftin gençleşip, aynı sudan fazla içip çocuk olan komşularını öz evlatları gibi sahiplenmesi anlatılır: “Kadın çocuğu görüp sevindi ki, daha yüreğimizde hiçbir derdimiz olmaz. Onlar öz evlatlarını büyötmeye başladılar” (Xızırlı, 1971b, s.20).

“Yadigâr’ın Masalı” adlı masalda çocuğu olmayan Şah, Yadigâr adındaki bebeği yolda bulup saraya getirir. Ve onu öz evladı gibi büyötür: “Onlar çocuğu alıp saraya götürdüler. Şahın karısı buna çok sevindi. Onlar çocuğu göz bebekleri gibi korudular” (Xızırlı, 1971b, s. 136).

5.2.2.4. Dost Sevgisi

TDK’ye (2020) göre dost sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönöldeş, iyi anlaşılan kimse, düşman karşıtı anlamlarına gelmektedir. Dost; sevgisinde samimi olan, iyi ve kötü günlerinde arkadaşının yanında olup onun daima iyiliğini isteyen, onu kötölüklerden korumaya çalışan kişidir. Dostluğun arkadaşlıktan farkı; dostluk bağının arkadaşlık bağından daha kuvvetli olması ve samimiyyetin ön planda tutulmasıdır. Dostluk, sevgisinde samimi, içten olan insanların menfaatten uzak ilişkileridir (Altın, 2010, s.16). İncelenen masallarda dostluk kardeşlikten farksızdır. Masal kahramanları dostları için türlü tehlikelere atılır, dostlarıyla mallarını paylaşır, akrabalarını dostlarının mutluluğu için seferber eder. Yeri gelir dostlarıyla akraba olmak için kız kardeşlerini dahi dostlarıyla evlendirir. Dostluk akrabalık bağından kuvvetlidir mesajı masalların sonuna kadar

pekiştirilir. Masallar dostların kucaklaşmasıyla son bulur. Güney Azerbaycan masallarında da yer alan dost sevgisi değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“İki Dostun Akıbeti” adlı masalda iş bulmak için ayrılan dostlardan birinin padişah olup, dostuna gizlice yaptığı iyilikleri açıklaması ile dostların yeniden bir araya gelmesi anlatılır: “Bak o yaşlı kişiler benim babam ve annem, sana dükkân veren benim bacım, ben de senin iki yıldır ayrı kaldığın dostunum. Bu düğün de bacımla senin düğünündür. Bundan güzel bundan samimi dostluk mu olur?” (Xızırlı, 1971a, s. 62).

“Araz ile Ayaz” adlı masalda padişahın oğlu ile vezirin oğlu arasındaki dostluk anlatılır. Onlar iki dosttan hatta kardeşten öte bir sevgi bağıyla bağlıdır birbirlerine: “...Ben Ayaz’ı bulmalıyım. Ayaz’ı bulamazsam vatanıma hiç dönmeyeceğim” (Xızırlı, 1971a, s. 14).

5.2.2.5. *Aşk*

Aşk yüzyıllardır farklı tanımlarla ifade edilmiştir. Karşı cinse hissedilen bu güçlü duygu kimisine göre heyecan kimisine göre şiddetli sevmeye hâli olarak tanımlanmıştır. Günümüzde aşkın geçici olduğunu savunanlar oldukça fazlayken, geçmiş toplumlarda aşkın ömür boyu süren ve asla vazgeçilmemesi gereken hatta duygunun da ötesinde bir değer olduğu inancı hakimdi. Bu inancı masallarda, destanlarda ve hikâyelerde sıkça görürüz. İncelenen masallarda aşk güçlü bir duygu olarak karşımıza çıkar. İlk görüşte başlayan aşkın cefası çok olur. Gençler kavuşmak için çabalar durur. Anne, baba, vatan, mal, mülk kısacası her şeyden üstündür aşk ve sonunda hepsine galip gelir. Masallarda kavuşma her zaman gerçekleşir, içinde aşk olan hiçbir masalın sonu kötü bitmez. Ama sıkıntısız da kavuşma olmaz. Güney Azerbaycan masallarında da yer alan aşk değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Temur ile Mihriban Kız” adlı masalda iki farklı ülkenin padişahının çocuklarının aşkı anlatılır. Mihriban’ın babası kızını Temur’a vermek istemez. Temur aşkı uğruna çeşitli cefalar çeker, Mihriban da fedakârlıklar yapar. Ve sonunda aşk kazanır: “...Kıza vuruldu. Kız da bakıp gördü ki, bu atlıların içinde bir oğlan var ki bıyıkları yeni terleyen, boylu poslu bu civarda böyle adama denk gelinmez. Kız da oğlana vuruldu” (Xızırlı, 1971a, s. 104).

5.2.2.6. Eş Sevgisi

TDK (2020) eş karı kocadan her biri, hayat arkadaşı, refik, refika olarak tanımlamaktadır. Evlilik birliği içerisinde bulunan kişiler birbirinin eşidir. Eş kelimesi birbirinin çifti olan ya da birbirine çok benzeyen şeylere de denmektedir. Eş kelimesi bağlılığı da içerisinde barındırır. Eşler hayatı birlikte göğüsler, birbirlerini tamamlar. İncelenen masallarda eş sevgisi koruma içgüdüğü üzerinden verilir. Erkek sevgisini sözcüklerle değil davranışlarıyla gösterir. Davranışlarda duygusallık yoktur. Ama ölümüne sahiplenme erkeğin sevgisinin göstergesidir. Tehlike anında eşini korumak erkek için canından daha önemlidir. Masallarda eş olarak kadının etkisi pek görülmez. Sevgi erkek üzerinden dolayı yoldan hissettirilir. Güney Azerbaycan masallarında da yer alan eş sevgisi değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Üç Tüylü Köse” adlı masalda Üç Tüylü Köse adlı canavar Ahmet’in eşini kaçırr. Ahmet, kız kardeşlerinin canavarın tehlikeleri konusunda uyarılarına rağmen, her seferinde eşini kurtarmak için çabalar. Ölümcül yaralar alır ama iyileşir iyileşmez Üç Tüylü Köse’nin peşine düşer. Sonunda eşini kurtarmayı başarır: “Uykudan uyanan Ahmet kırmızı atına binip eşinin peşinden gitti. Eşini bulup kaçırdı. Olayı fark eden Üç Tüylü Köse Üç Ayaklı atıyla oğlanın peşine düştü, varıp oğlanı ağır yaraladı” (Xızırlı, 1971a, s. 30).

5.2.2.7. Anne Sevgisi

TDK (2020) anneyi çocuğu olan kadın olarak tanımlar. Türk kültüründe kadının temel nitelikleri annelik ve kahramanlık olarak karşımıza çıkar. Türkler kutsal ve önem verdikleri haklara “ana hakkı” demişler ve ana hakkını da “Tanrı hakkı” ile eşit tutmuşlardır. Ailede nine geçmişin, anne şimdinin, çocuk ise geleceğin imgesi olarak görülmüştür (Bars, 2014). İncelenen masallarda anne sevgisini farklı şekillerde görmekteyiz. Anne sevgisi kimi zaman kahramanın mutluluğuna annesini ortak etmesi, kimi zaman kötü bir annesi olduğu halde kahramanın annesinin her dediğini yapıp onu mutlu etme çabasına girmesi, kimi zaman ise annesi olduğunu yeni öğrenen evladın mutluluğu olarak görülmektedir. Masallarda erkek evladın anne sevgisi yer almaktadır. Erkek çocuklarının annelerine olan sevgisi annesini koruma, rahat ettirme ve gönlünü hoş etme duyguları ile ilerler. Güney Azerbaycan masallarında da yer alan anne sevgisi değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Karaman” adlı masalda padişah olan Karaman’ın annesine sevgisini vefa üzerinden görüyoruz: “Şahlık kuşunu uçurdular. Kuş dolan dolandı gelip Karaman’ın başına kondu. Onu padişah seçtiler. Karaman yaşlı annesini de getirip sarayda şah Hürrem yaşadı” (Xızırlı, 1971b, s. 63).

5.2.2.8. Baba Sevgisi

TDK (2020) babayı çocuğu olan erkek veya çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek olarak tanımlamaktadır. Geçmişten günümüze Türklerde baba ailenin reisidir. Toplum babaya birçok sorumluluk yükler. Babanın görevi çocuklarını hayata hazırlamak, onları koruyup kollamak ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak olarak görülür. Baba gücü temsil eder ve anneye nazaran evlatlarıyla sevgi alışverişi daha azdır. İncelenen masallarda baba sevgisi çok az geçmektedir ve doğrudan ifade edilmez. Okuyucuya ya da dinleyiciye hissettirilir. Bunun sebebi Türk toplumlarındaki güçlü erkek güçlü baba figüründen kaynaklanıyor olabilir. Baba ailenin koruyucu kalkanı olarak görülür. Baba hem beden hem de ruhen güçlü olmalı duygularını belli etmemeli anlayışı hakimdir. Güney Azerbaycan masallarında da yer alan baba sevgisi değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Şah İsmail ve Kızıl Balık” adlı masalda İsmail, gözleri görmeyen babasının derdine derman olacak balıkların şahı kızıl balığı bulmaya gider. Bu balığı bulmak çok zordur ama İsmail pes etmez: “Padişahın oğlu İsmail de atına bindi, balıkların peşinde dolanmaya başladı ki, babasının derdine derman tez bulunsun” (Xızırlı, 1971b, s. 31).

5.2.2.9. İnsan Sevgisi

İnsanlar arasında dil, din, ırk ve ekonomik durum önemsensemeksizin, insana insan olduğu için değer vermeyi ve ayrımcılık yapmamayı ifade eder. İnsan sevgisi incelenen masallarda az yer alır ve insanları maddiyatlarına göre ayırt etmemek gerektiğine vurgu yapılır. Günümüzdeki hümanistlik bakış açısı ve kültürümüzde her daim var olan hoşgörü kültürü insan sevgisinin içinde yer alır. Güney Azerbaycan masallarında da yer alan insan sevgisi değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Üç Tüylü Köse” adlı masalda fakir birine kız kardeşlerini vermek istemeyen abiler vardır. Fakat ortanca kardeş bu durumu kabul etmez: “Oğlan fakir olduğu için büyük ve ortanca

kardeş kızı vermek istemezler... Ben âdete göre bacımı ere veriyorum” (Xızırlı, 1971a, s. 28).

5.2.2.10. Anne-Baba Sevgisi

Anne-baba sevgisinde, iki varlık tek bir bütün olarak görülür. Anne-baba ebeveynlik çatısı altında yer alır. İncelenen masalarda anne-baba sevgisi “ebeveyn” olarak tek bir kişi gibi verilmiştir. Ebeveyn ya da anne-baba, çok etkin değildir. Fakat onlara duyulan sevgi hissettirilir. Ebeveyn kimliğinde verilen anne babalar masalarda genelde fakir ve güçsüz insanlardır. Güney Azerbaycan masalarında da yer alan anne-baba sevgisi değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Cohan Pehlivan” adlı masalda pehlivanlık yapmak için başka ülkeye giden Cohan’ın anne ve babasına duyduğu özlemi görürüz: “Bir gün Cohan Pehlivan kıza dedi ki, dur atla gidelim görelim benim annem babam nerededir. Onları bulmadan benim yüreğim rahatlamaz” (Xızırlı, 1971a, s. 126).

5.2.2.11. Yaratıcının Kuluna Sevgisi

Allah ile insan arasındaki sevgi bağı, aşkın olan yaratıcının kuluna; mahlûk olan insanın da Rabbine yönelik sevgisini içerecek şekilde, çift yönlü anlamda düşünülebilecek bir konudur (Alper, 2006). Yaratıcının sevgisi de affı da sonsuzdur. Allah yarattıklarına sevgisini çeşitli sebepler halk ederek gösterir. Yaratıcının kuluna sevgisi incelenen masalarda bir yerde geçmektedir. Ve sevginin tezahürü evlattır. Yaratıcı kuluna sevgisini en çok arzu edilen ve özlenilen varlığı vererek göstermiştir. Güney Azerbaycan masalarında da yer alan yaratıcının kuluna sevgisi değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Yılkar’ın Masalı” adlı masalda Allah kendisine dua yazılmasından memnun olur ve kuluna sevgisini evlat vererek gösterir: “Kadın kâğıt kalem getirdi, Yılkar ona dua yazdı. Bütün bunlar Allah’ın da hoşuna gitti ve kadına çocuk verdi” (Xızırlı, 1971a, s. 70).

5.2.2.12. Padişahın Halkına Sevgisi

Padişah, İslamiyet’ten sonra Türk devletlerinin bazılarının devlet başkanlarına verdikleri unvandır. Türk devletlerinde padişahlar tebaasına sahip çıkar ve önemli günlerde (düğün,

şenlik, bayram vb.) onları davet eder. Halk için padişahı hem korku hem saygı hem de sevgi ifade eder. Padişahın halkına sevgisi bir masalda görülmektedir. Padişah en mutlu olduğu güne halkını da ortak ederek onlara olan sevgisini göstermiştir. Güney Azerbaycan masallarında da yer alan padişahın halkına sevgisi değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“İki Dostun Akıbeti” adlı masalda padişahın halkına değer verdiğini ve halkını sevdiğini görürüz: “...Padişah bacısına düğün yapar. Bütün halkını davet eder. Düğün günü herkes padişahın imaretine doluşur” (Xızırlı, 1971a, s. 62).

5.2.2.13. Torun Sevgisi

Torun bir kişinin çocuğunun çocuğudur. Türk kültüründe torun sevgisi önemli bir yer tutar. Torun sevgisi evlat sevgisinden farksızdır. Türk kültüründe torun evlat kadar hatta kimi zaman daha da değerlidir. Torunun yetiştirilmesinde büyük ebeveynlerin çok katkısı olur. Güney Azerbaycan masallarında torun sevgisi bir yerde geçer ve orada da erkek torunun önemi hissettirilir. İncelenen masallarda yer alan torun sevgisi değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Karakol’un Masalı” adlı masalda padişah torunları olmasından çok mutlu olur. Ve onları görmek için kızının evine ziyarete gider. Masalda iki erkek torun olmasının mutluluğuna vurgu yapılır: “Bir gün gece padişahla karısı torunlarını görmek için kızlarının evine gittiler. Padişah torununu kucağına alıp uyandırdı” (Xızırlı, 1971b, s. 47).

5.2.2.14. Hayvanların Sahibine Sevgisi

Sevgi sadece insanlara has bir değer değildir. Hayvanlar da sevildiklerini ve önemsendiklerini hissederler. Kimi zaman hayvanlar insandan daha sevgi dolu ve fedakâr olabilir. Güney Azerbaycan masallarında hayvanların sahiplerine sevgilerini gösterme biçimi onu mutlu etmek üzerine kurulmuştur. Hayvanlar birer kahraman veya karakter olarak karşımıza çıkmaz. Masallarda hayvanların sahiplerini ön plana çıkarmak için masala eklenmiş unsurlar olarak bulundukları izlenimi verilir. İncelenen masallarda hayvanların sahibine sevgisi değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Arslan’ın Dostları” adlı masalda Arslan merhametli bir oğlandır. Ve birçok kimsesiz hayvana sahip çıkar. Hayvanlar da onu çok sever. Bir gün Arslan’ın sevdiği kızı babası

yanına alınca hayvanlar çok üzülrler ve Arslan'ın mutlu olması için kızı kaçırlar: “Oğlan ovadan gelir, görür ki hayvanlar keyifsizdir. Hayvanlar konuşmadan şehre doğru giderler. Padişahın imaretine varırlar. Karga kapıp kızı yurtlarına doğru uçar. Oğlan bakar ki kızı getiriyorlar. Çok mutlu olur” (Xızırlı, 1971a, s. 22).

5.2.3. Dini Değer

Din, en kapsamlı şekilde “Allah’tan insana doğru uzatılmış kurtuluşa götüren ip” olarak tanımlanabilir (Özensel, 2003). Her toplum içinde bulunduğu din çerçevesinde değerlerini şekillendirmekte ve yaşamını sürdürmektedir. Masallarda da dini değerlere yer verildiğı görölmektedir. Bireyin yaşantısında çok önemli ve temelli bir yeri olan dinin, onun günlük hayatında sergilediğı duygu, düşünce ve davranışları etkilememesi mümkün değildir. Özellikle belli dini inanç ve davranışlar, bireyin diğerk kişilerle olan ilişkilerini, ahlaki davranış ve yargılarını az veya çok şekillendirmektedir (Uysal, 1996, s. 118). Dini değerler her masalda karşımıza çıkmaz, fakat yer aldığı masallarda ağırlığını hissettirir. Genelde masallarda kahramanlar belli bir manevi yaşantıya sahip değildir. Başlarına bir iş geldiğinde, istedikleri olmadığında veya arzu ettiklerine ulaşma amacı taşıdıklarında manevi değerlere yönelirler. Bu yönelişte hiçbir zaman elleri boş ayrılmazlar. Maneviyat onları erişmek istediklerine ulaştırır. Güney Azerbaycan masallarında dini değer Allah, dua, manevi kişi, peygamber, kader, namaz, ahiret, Cebrail ve mucize anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır. Aşağıdaki alt başlıklarda her bir değer masallardan örneklerle değerlendirilmiştir.

5.2.3.1. Allah

TDK (2020) Allah kelimesini, kâinata var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık olarak tanımlar. Güney Azerbaycan Masallarında da yaratıcının varlığına derin bir inanç olduğu görülür. Masal kahramanlarını Allah sevgisi ve Allah’ın da kullarına sevgisi masallarda vurgulanmıştır. İncelenen masallarda Allah dini değeri aşağıdaki alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Tacir Bilge’nin Masalı” adlı masalda vezirin padişaha verdiği öğüt ve onu doğru yola sevk etmeye çalışması anlatılır: “Kıbleyi alem açların karnını doyursa, yetim esire pay verse o bir olan Allah lütfunu ondan esirgemez (Xızırlı, 1971a, s. 91).

“Ümit Kapısı” adlı masalda kahramanlardan biri, kardeşinin yaşının ilerlemesine rağmen dinç kalmasının sebebinin Allah’a şükretmesi olduğunu anlatır: “Ortancıl kardeşimiz biraz şükürlü olduğu için gezip dolaşabilir” (Xızırlı, 1971a, s. 52).

5.2.3.2. Dua

Dua, kulun yaratıcıya yönelip ondan çeşitli isteklerde bulunması ya da hatalarından dolayı affını dilemesidir. Güney Azerbaycan masallarında kahramanlar duayı isteklerinin yerine getirilmesi için yaparlar. Kahramanların yaptıkları her dua kabul olur. İncelenen masalarda dua dini değeri aşağıdaki alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Pehlivan’ın Masalı” adlı masalda karı kocanın çok dua etmesiyle çocukları olur: “Bir varmış bir yokmuş, bir karı koca varmış. Bunların çocukları olmuyordu. Nazır niyazdan sonra bir oğulları oldu” (Xızırlı, 1971a, s. 88).

“Şah İsmail ve Kızıl Balık” adlı masalda heykele can vermesi için Allah’a dua edilir: “Göze görünmeze yalvarır ki, kız heykeline can versin” (Xızırlı, 1971b, s. 36).

5.2.3.3. Manevi Kişi

Manevi kişi Allah katında sevilen ve çeşitli mucizelere sahip kişiler olarak tanımlanabilir. Halk arasında genelde bu kişilerin Hızır olduğu inancı hakimdir. Güney Azerbaycan masallarında manevi kişi kahramanların yardımına koşmak veya onları sınamak için yanlarına gelir. İncelenen masalarda manevi dini değeri aşağıdaki alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Vıy Vıy Yumurtası” adlı masalda evliya olduğu sezdirilen bir yaşlı adam padişahın oğluna gideceği yolda olacakları anlatır: “Bakıyor ki bir nurani yaşlı yolun kenarında oturuyor” (Xızırlı, 1971b, s. 130).

5.2.3.4. Peygamber

Peygamberler, Allah’ın insanoğlunu doğru yola iletmesi için gönderdiği elçileridir. Güney Azerbaycan masallarında üç masalda peygamber geçmektedir. İncelenen masalarda geçen peygamberler Hz. Muhammed (S.A.V), Hz. Davut ve Hz. Süleyman’dır. Peygamber dini değeri aşağıdaki alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Feleğin Çarkı” adlı masalın başında inançlı biri olduğuna vurgu yapılan Aybek Şah, padişahlığı peygamberin (kastedilen peygamber Hz. Muhammed) hatırına ödünç isteyen adama verir: “Aybek Şah’ın yanına biri gelir, sen dersin ki peygamberi ben çok isterim. Onun hatırına bugünden itibaren üç günlüğüne padişahlığı ver bana” (Xızırlı, 1971b, s. 47).

5.2.3.5. Namaz

TDK (2020) namazı İslam’ın beş şartından biri olan ve Müslümanların günde beş vakit, dinî kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet, salat olarak tanımlar. Güney Azerbaycan Masallarında namaz iki masalda geçmektedir. İncelenen masallarda namaz dini değeri aşağıdaki alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Süleyman Peygamberin Masalı” adlı masalda namaz ve ibadet vurgusu yapılır: “Denilene göre Davut Peygamberin kırk oğlu varmış. Her namaz kılışlarında kırk oğul arkasında beş vakit namaza dururmuş” (Xızırlı, 1971b, s. 24).

5.2.3.6. Kader

Kader bütün olayların Allah tarafından önceden belirlendiğine inanılan alın yazısı veya yazgı olarak ifade edilir. Güney Azerbaycan masallarında kaderin asla değiştirilemeyeceği vurgusu yer almıştır. İncelenen masallarda kader dini değeri aşağıdaki alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Karakol’un Masalı” adlı masalda kaderi yazmakla görevli varlığı gören padişah anlatılır. Kader yazıcısı padişahın kızıyla fakir bir ailenin çocuğunun kaderini birleştirir. Padişah ne kadar uğraşsa da kaderi değiştiremez: “..Senin kızının kismetini buna yazdım” (Xızırlı, 1971b, s. 54).

5.2.3.7. Ahiret

TDK (2020) ahireti insanın öldükten sonra dirilip sonsuza dek kalacağı ve Allah’a hesap vereceği yer, öbür dünya, öteki dünya olarak tanımlar. Güney Azerbaycan masallarında bir masalda ahiret dini değeri bulunmuştur ve aşağıda örneklendirilmiştir:

“Yadigâr’ın Masalı” adlı masalda dünyasını değiştirmiş ifadesiyle ahiret inancı olduğu sezdirilir: “Bir çocuk ağlıyor, yanına gelip gördü ki, kadın dünyasını değiştirmiş” (Xızırlı, 1971b, s. 136).

5.2.3.8. Mucize

Mucize peygamberler veya manevi kişilere Allah tarafından verildiğine inanılan doğa üstü bazı yetenek ya da güçler olarak tanımlanabilir. Güney Azerbaycan masallarında bir masalda mucize dini değeri geçmektedir ve aşağıda örneklendirilmiştir:

“Süleyman Peygamberin Masalı” adlı masalda Süleyman peygamberin rüzgâr ile ilgili mucizesine yer verilmiştir: “Süleyman emretti. Hemen yel başladı buruldu buruldu onu topraktan ayırdı, yığdı bir yere (Xızırlı, 1971b, s. 26).

5.2.3.9. Cebrail

Cebrail, Allah’ın peygamberlerine buyruklarını iletmesi için gönderdiği meleğin adıdır. Güney Azerbaycan masallarında bir masalda Cebrail dini değeri geçmektedir ve aşağıda örneklendirilmiştir:

“Süleyman Peygamberin Masalı” adlı masalda Allah tarafından oğullarının ölümüyle sınanan Davut peygamberin yanına Cebrail gönderilir: “Cebrail Davut peygamberin yanına nazil olur” (Xızırlı, 1971b, s. 24).

5.2.4. Dürüstlük Değeri

Dürüst kimse, TDK’de (2020) sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan olarak tanımlanır. Dürüstlük güvenilir, içten, sadakatli, açık ve doğru sözlü vb. anlamlarına gelmektedir. Güney Azerbaycan masallarında dürüstlük değeri doğruluk ve sözünde durmak anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır. Aşağıdaki alt başlıklarda her bir değer masallardan örneklerle değerlendirilmiştir.

5.2.4.1. Doğruluk

Ahlakın merkezi değerlerinden biri olan doğruluk; insanın içi ile dışının, özü ile sözünün bir olması demektir. İnsanın söyledikleriyle yapıp ettikleri arasındaki uyumun adı doğruluktur. Doğruluk hayatın temel ilkelerinin başında gelir. Doğruluk, emin olmak ve güvenilir olmaktır (Güventürk, 2017, s. 30). Doğruluk sadece başka insanlar yanındayken değil, yalnız olduğunda da niyet olarak da doğru ve gerçeğe uygun davranmak ve hissetmektir. Türk toplumlarında doğruluk kelimesinin yerine kimi zaman mertlik ifadesi de kullanılır. Özellikle erkeklerin mert olmasının çok önemsendiği görülür. İncelenen

masallarda doğruluk; doğru sözlü olmak, yalan söylememek, temiz yetiştirilmek, her durum ve şartta doğru yoldan ayrılmamak ile helal kazanmak anlamlarında kullanılmıştır. Masal kahramanları doğruluktan ayrılmadığı zaman, her daim maddi ya da manevi kazançlar sağlamışlardır. Bazen helal kazanılan bir altın bereketlenip çoğalır, bazen zor olan işler başılır, bazen ise mutlu evliliğe ulaşılır. Muvaffak olan doğru yoldan sapmayan ve doğruluğuyla insanlara örnek teşkil edendir. Güney Azerbaycan masallarında yer alan doğruluk değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Üç Kardeş” adlı masalda küçük kardeş ağabeyine doğru yetiştirilmiş bir kızla evlenme isteğini belirtir. Onun için doğruluk maddiyattan daha önemlidir: “Küçük kardeş dedi ki: Ağabey ben ne mal ne para istiyorum. Ben bir helal süt emmiş kız bulup evleneyim” (Xızırlı, 1971a, s. 37).

“Helal Çörek” adlı masalda karısının helal para isteğiyle yola düşen adamın, helal olmayan hiçbir işi kabul etmemesi anlatılır. Az da olsa helal kazanç evlerinin bereketini artırır: “Kişi gider, hemen şehre. Taciri bulur der ki bana bir iş ver, ancak helal olsun” (Xızırlı, 1971b, s. 13).

“Yadigâr’ın Masalı” adlı masalda vezir, zülümkâr bir padişahın emrinde çalışmayı bırakıp doğru yolda olmayı tercih eder: “Şahın zulümlerine dayanamayıp vezirlikten ayrıldı” (Xızırlı, 1971b, s. 137).

“Gülşahnaz’ın Masalı” adlı masalda Tuğrul, devlerin elinde bulunan gülükakkahı almak ister. Onlara geliş nedenini dürüstçe belirtir. Ve istediğini alır: “Fakir bir oğlanım, adım Tuğrul. Bir tane bacım var. O da gülükakkah istiyor” (Xızırlı, 1971b, s. 97).

“Ümit Kapısı” adlı masalda Ümit, tarlasını ekmek için anlaştığı Yavuz Ağa’ya tarlada bulduğu içi altınla dolu küpün yerini gösterir. Ümit, hayatı boyunca helale önem veren doğruluktan ayrılmayan bir adamdı: “Ümit küplerin üzerini toprakla kapatıp öküzleri otağa bırakır ve gelir meseleyi Yavuz Ağa’ya anlatmaya” (Xızırlı, 1971a, s. 53).

5.2.4.2. Sözünde Durmak

TDK’ye (2020) göre sözünde durmak verdiği sözü yerine getirmek, verdiği sözden dönmek, verdiği sözü tutmak anlamlarına gelmektedir. Türk kültüründe verilen sözün ne olursa olsun yerine getirilmesi şarttır. Tarih boyunca Türkler sözü şeref ve namus ile bir tutup ona göre davranmışlardır. Yerine getirilmeyen söz, sahibinin küçük düşmesine sebep

olmaktadır. İncelenen masallarda sözünde durmak büyük bir erdem olarak karşımıza çıkar. Öyle ki kendi kendine söz veren kahramanlar bile verdikleri söze sadık kalırlar. Söz vermek çeşitli şekillerde yer alır. İnsanların kendine söz vermesi, padişahın sıkıntısını giderene söz vermesi, meslek sahiplerinin yaptıkları iş konusunda söz vermesi, adak adamak vb. Masallarda dikkat çeken hususlardan biri genelde söz verme ya da sözünde durmak eylemleri sadece erkekler tarafından uygulanır. Sadece bir masalda kadının söz verip yerine getirdiğini görüyoruz. Kadının sözünde durması başından sonuna kadar sessizlik içinde olur. Konuşmadan dinler ve yapar. Güney Azerbaycan masallarında yer alan sözünde durmak değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Dolamacı Ahmet” adlı masalda dev sözünde durup soruları doğru cevaplayan Ahmet’in kuyudan çıkmasına izin verir: “Ahmet sana iki soru soracağım. Bilirsen seni bırakacağım ve sana bir sandık vereceğim... Bilemezsen seni yiyeceğim. Dünyada ne şirin olur? Ahmet dedi ki uyku. Dünyada ne güzel olur? Muhabbet... Sonra Ahmet’i çıkarırlar” (Xızırlı, 1971a, s.113).

“Karaman” adlı masalda Şahmeran yılanı öldürmeye mecbur bırakılan Karaman, Şahmeran yılanın yeniden canlanması için verilen formülü yerine getirdi. Sözüne sadık kaldı: “Karaman şahmeran yılanın dediği gibi yaptı. Yılanın bir karış başından bir karış da kuyruğundan kesip kuyuya attı” (Xızırlı, 1971b, s. 63).

“Vıy Vıy Yumurtası” adlı masalda padişah verdiği sözü yerine getirir: “Bir padişah vardı. Bu padişahın oğlu olmuyordu. Bir gün bu padişah ahdetti ki, oğlum olsun bir değirmen diktireceğim... Aylar geçer padişahın oğlu olur. Padişah hemen değirmeni diktirir” (Xızırlı, 1971b, s. 130).

“İskender’in Dirilmesi” adlı masalda kız, kayınbabası olan aslana verdiği sözü yerine getirir: “O, her gün taştan düşen suyu bir kaba koyup, sonra götürüp İskender’in üzerine döküyordu” (Xızırlı, 1971a, s. 60).

5.2.5. Cesaret Değeri

İnsana tehlikeli veya zor bir işe girişme kuvvetini veren duygu, yüreklilik, korkusuzluk, cesurluk ve davranışlarında dileği gibi atakça hareket etmeyi göze aldırان saldırganlık, cürettir (Ayverdi, 2005, s. 477). Türk toplumunda korkaklık kabul görmediği için cesaret hayranlık duyulan ve övgüyle karşılanan bir davranıştır. Cesaret bireyin kendisinde var

olan gücün farkında olması ve bu doğrultuda gözünü budaktan sakınmayıp gözü pek olmasıdır (Çevik Çayır, 2014, s. 65). Güney Azerbaycan masallarında cesaret, korkusuz olmak ve yiğitlik anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır. Aşağıdaki alt başlıklarda her bir değer masallardan örneklerle değerlendirilmiştir.

5.2.5.1. Korkusuz Olmak

Korkusuz olmak TDK'ye (2020) göre yürekli, gözü pek, pervasız anlamlarına gelmektedir. Türklerde korkusuzluk kahramanlık özellikleri içerisinde kabul edilir. Korkusuz olanlar kendi canlarını da hiçe sayarak tanıdığı ya da tanımadığı kişileri zor durumlardan kurtarırlar. İncelenen masalarda korkmamak daha çok padişah ya da hükümdara karşı cesaretli olmak şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Padişah büyük bir otoritedir ve halka istediğini sınırsızca yapma özgürlüğüne sahiptir. Bu nedenle padişaha karşı gelebilmek korkusuzluğun göstergesi kabul edilir. Padişaha doğru bildiğini söylemek, padişahın kızıyla evlenmek için çatışmaya girmek, padişahın bir şeyler istemek vb. masalarda yer almaktadır. Kahramanlar, padişah dışında ejderhaya, deve, aslana, cadıya vb. varlıklara korkusuzca davranışlarda bulunurlar. Güney Azerbaycan masallarında yer alan korkusuz olmak değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Bilici Kardeşler” adlı masalda küçük kardeş, padişahın soyunu tahmin edip bu durumdan haberi olmayan padişaha korkusuzca söyler. “Ben dedim ki senin aslın soyun şah nesli değil, sen karaca oğlusun” (Xızırlı, 1971a, s. 84).

“Üç Ayaklı At” adlı masalda oğlan, kimsenin söylediğine kulak asmaz. Ve cadıyı bularak padişahın kızını kurtarmak için yoluna devam eder: “Gidersen cadı ile başa çıkamazsın. O seni öldürecek. Yolun başındayken geri dön. Bacısı da ona yalvardı yakardı, ancak oğlan onların sözünü dinlemedi, yoluna devam etti” (Xızırlı, 1971a, s. 24).

“Padişah ile İki Kardeş” adlı masalda iki kardeş mezarlıkta ölünün yakınlarından para alır. Bu konuda padişahın bile korkmadan para isterler: “Kardeşler ölünün kim olduğunu sorarlar. Bir asker der ki ölen padişahın annesidir. Büyük kardeş ileri çıkıp der ki ölü sahibi ölü tümen vermelidir” (Xızırlı, 1971a, s. 87).

“Temur ile Mihriban Kız” adlı masalda Temur, sevdiği kıza kavuşmak için güçlü düşmandan korkmaz: “Temur, gel buradan gidelim. Burası Kirman toprağıdır. Komşumuz

da çok azdı. Çatışırsak mağlup oluruz. Temur bu sözleri dinlemiyor, gidip Kirman şahının adamlarıyla vuruşuyor” (Xızırlı, 1971a, s. 105).

“İskender’in Dirilmesi” adlı masalda padişah ile halkın oturduğu mekâna bir aslan girer. Padişah da dahil herkes ondan korkar. Padişahın falcılarından biri cesaretli davranarak ona geliş sebebini sorar: “Aslan sakince gelip bir tarafta durdu. Padişah tez saraydan falcılarını çağırdı. Onlardan biri aslana dedi ki ey Allah’ın hayvanı neden geldin?” (Xızırlı, 1971a, s. 56).

5.2.5.2. Yiğitlik

TDK’ye (2020) göre yiğit olma durumu, yiğitçe davranış, yüreklilik, cesaret anlamlarına gelmektedir. Türk toplumları yiğitliği oyun olarak da güreşçilik adı altında spor hâline getirmişlerdir. Her Türk babası evlatlarının yiğit olması için doğduğu andan itibaren çaba sarf eder. Yiğit kişi aynı zamanda bedenen çok güçlü olmalıdır. İncelenen masallarda yiğitlik düşmana galip gelmek ve gücü çok olmak anlamlarında kullanılmıştır. Kahramanlar yiğitlikleriyle insanların özellikle de padişahların takdirini kazanır. Güney Azerbaycan masallarında yer alan yiğitlik değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Araz ile Ayaz” adlı masalda Ayaz yüreklilik göstererek ak devi yener: “Oğlan çok çetinliklerle karşılaşarak ak devi mahvetti. Şahın huzuruna gitti” (Xızırlı, 1971a, s. 16).

“Cohan Pehlivan” adlı masalda Cohan Pehlivan yiğitliğiyle büyük pehlivanları mağlup eder: “Cohan rakip ülkenin pehlivanlarının otuz dokuzunu yıktı, kırkinci ile güreşmeye başladı” (Xızırlı, 1971a, s. 125).

5.2.6. Sorumluluk Değeri

Sorumluluk TDK’ye (2020) göre kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet olarak tanımlanır. Sorumluluklarını yerine getirmenin bilincinde olan bir birey, daha iyiyi yapmak için daha duyarlı olacaktır. Bu sayede gelecek nesillere daha yaşanabilir bir dünya bırakılabilir. Sorumluluk değer eğitiminin amacı da bireylerin sorumluluklarının farkına varmasını sağlamaktır (Aktepe, 2015).

Sorumluluğun birçok çağrışımları vardır. Güvenilir, emniyet edilir kimseler için “sorumluluk sahibi” denir. “Sorumluluk” aynı zamanda yasal, parasal veya ahlaki

sorumluluğu da ifade etmektedir (Özen, 2015, s. 7). Güney Azerbaycan masallarında yer alan sorumluluk değeri aileye, padişaha ve ülkeye sorumluluk olarak geçmektedir. Aşağıdaki alt başlıklarda her bir değer masallardan örneklerle değerlendirilmiştir.

5.2.6.1. Aileye Sorumluluk

TDK (2020) aileyi evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik ile aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü ifadeleriyle açıklamıştır. İnsanlar birlikte yaşadığı aile için birtakım sorumluluklar üstlenir. Aile olmak birbirinin yükünü alıp bir olmak demektir. İncelenen masalarda sorumluluğun genelde ailenin maddi geçimini sağlamak için alındığı görülür. Masal kahramanları anneleri, eşleri ve kız kardeşleri için çalışıp çabalar. Maddi sorumluluğu alan her zaman erkektir. Çalışıp para kazanmak zordur, kazanılan para çoğu zaman azdır. Kahramanların hem kendi bulundukları muhitte hem de başka diyarlarda çalıştığı görülür. Uzakta olanlar ailesine eline geçen her şeyi gönderir. Gönderilen kişi eş ise gelen parayı biriktirir. Yuveyı dişi kuş yapar sözü burada hissedilmektedir. Kadın eşi gelene kadar tasarruf eder ve bu sayede mal mülk sahibi olurlar. Anne veya kız kardeşte ise bu durum görülmez. Güney Azerbaycan masallarında yer alan aileye sorumluluk değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Bey Oğlu Elyar ile Dev Oğlu Altın Top” adlı masalda Elyar, annesinin maddi sorumluluğunu alıp evi geçindirir: “Elyar her gün gider, çevreden avlanır, getirir, anne-çocuk yiyip içer, yavaş yavaş dolanırlar” (Xızırlı, 1971a, s. 74).

“Yılkar’ın Masalı” adlı masalda Yılkar fakirlikten kurtulabilmek için yola düşer. İki kişilik bir ailenin maddi sorumluluğu Yılkar’ın üzerindedir: “İsfahan şehrinde Yılkar adında fakir bir kişi var idi. Bir gün bu kişi eşine dedi ki, benim hurcuma biraz çörek koy, gideyim fakirliğimin arkasından” (Xızırlı, 1971a, s. 70).

“Helal Çörek” adlı masalda uzak diyarlara çalışmaya giden adamın kazandığını ailesine göndermesi anlatılır: “Kişi tacirin verdiği abasını verir bir dinar alır. İştir ki onların şehrine bir kervan gider. Narı getirir verir kervanbaşına. Der ki filan vilayette beni ailem var. Bu narı benim eşime ver” (Xızırlı, 1971b, s. 14).

“Gülşahnaz’ın Masalı” adlı masalda kız kardeşine maddi olarak bakan ağabey vardır: “Bir var imiş bir yok imiş, bir fakir yetim oğlan, bunun da bir bacısı var imiş. Oğlan bin bir zorlukla bir tek çörek kazanır ve bacısını da gezdirirdi” (Xızırlı, 1971b, s. 96).

“Dolamacı Ahmet” adlı masalda Ahmet, annesi ve eşine bakmak için tacirlerle ticaret yapmaya gider: “Bir gün Ahmet Hacı amcaya der ki, tacir malı almaya giderseniz, beni de götürün” (Xızırlı, 1971a, s. 112).

5.2.6.2. Padişaha Sorumluluk

Devletin başı olan padişaha karşı halkın sorumlulukları vardır. Padişahların verdiği emirler yerine getirilmelidir, padişahın belirlediği yasak ve kurallara uyulmalıdır. Bütün bunlar halkın sorumluluklarıdır. İncelenen masalarda padişaha sorumluluk, verilen görevi yerine getirmekle eş değerdedir. Padişah bir korku unsurudur. Bu nedenle sorumluluk ağırdır. Padişahın isteği sorgulanmaz. Kahramanlar canları pahasına da olsa padişahın emirlerine itaat eder. Güney Azerbaycan masalarında yer alan padişaha sorumluluk değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Karakol’un Masalı” adlı masalda Karakol padişahın verdiği görevi sorgusuz sualsiz yapar: “Bir gün padişah bir kâğıt yazıp Karakol’a verir der ki, Gündoğan padişahının yanına gidip bu kâğıdı ona ver. O mührünü bu kâğıda vuracak. Sonra kâğıdı getir. Yazık oğlana hiçbir şey sormadan kâğıdı cebine koyup evden çıkar” (Xızırlı, 1971b, s. 55).

“Temur ile Mihriban Kız” adlı masalda Bilici sorumluluğu altındaki şehzadeyi korumaya çalışır: “Temur kızı onlardan zorla almak istiyor, ancak Bilici ona izin vermiyor. Diyor ki, sen emanetsin başına bir şey gelirse ben padişaha ne derim” (Xızırlı, 1971a, s. 104).

“Üç Tüylü Köse” adlı masalda padişahın hazineyi korumakla görevlendirdiği üç kardeş vardır. Sorumluluğunu yerine getiren küçük kardeştir: “Gece yarısından sonra büyük ve ortanca kardeş yatıyor, küçük kardeş ise yatmıyor... Gecenin bir vakti oğlan bir atın hazinenin kapısına hücum ettiğini görüyor. Oğlan kement atıp atı tutuyor, alıp dereye bağlıyor” (Xızırlı, 1971a, s. 28).

5.2.6.3. Ülkeye Sorumluluk

Ülke padişah için halk demektir. Ve padişahlar iki olguyu birbirinden ayırmaz. Ülkesine karşı sorumluluğunu yerine getirmek halkına duyguyu sorumlulukla eş değerdedir.

İncelenen masallardan sadece bir masalda padişahın halkına olan sorumluluğunu yerine getirdiği yer alır. Diğer birçok masalın aksine burada padişah korku verici olarak gösterilmez. Masalın odak noktası padişah değildir, fakat padişahın adil ve sorumluluk sahibi olduğu masalın başında vurgulanır. Güney Azerbaycan masallarında yer alan ülkeye sorumluluk değeri “İskender’in Dirilmesi” adlı masalla örneklendirilmiştir:

“...Bu padişah halkının derdini düşünürdü. O, hafta da bir defa şehirde yaşayanları bir yere toplayıp onların isteklerini dinler ve yerine getirirdi.” (Xızırlı, 1971a, s. 56).

5.2.7. Saygı Değeri

Saygı TDK’ye (2020) göre değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram olarak tanımlanır. Saygının temelinde yüksek değer verme durumu vardır. İnsan değerli bulunduğu kişilere daha dikkatli ve özenli davranır. Saygı; bir kişiye, bir düşünüşe, bir eyleme, bir başarıya yüksek değer vermekten doğan özel bir duygudur (Akarsu, 1998, s. 156). Saygının diğer bir anlamı ise başkalarının hak ve hukukuna riayet etmektir. Türk kültüründe saygı, yaşça büyük ve deneyim sahibi insanlara gösterilmesi gereken bir gelenektir. Bu gelenek sayesinde insanlar arasında sıcak bir iletişim bağı kurulur. İnsanın kendine ve başkalarına değer verdiğinin en büyük göstergesidir saygı. Güney Azerbaycan masallarında saygı değeri babaya, ağabeye, anneye, eşe, manevi kişiye, kayınpedere, halaya, hükümdara ve yaşlıya saygı olarak geçmektedir. Aşağıdaki alt başlıklarda her bir değer masallardan örneklerle değerlendirilmiştir.

5.2.7.1. Babaya Saygı

Türk toplumlarında baba otoritenin başı olarak görülür. Ve aile bireyleri ona saygılı olmak zorundadır. İncelenen masallarda saygı, babanın vasiyetini yerine getirmek, baba sözünü şartsız kabul etmek ve baba rızası almak olarak işlenir. Saygı gören baba figürü siliktir. Ya ölmüştür ya çaresizdir ya da varlığı ile yokluğu fark edilmez. Buna rağmen saygı görmesi gereken bir varlık olarak masallarda yerini alır. Güney Azerbaycan masallarında yer alan babaya saygı değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“İskender’in Dirilmesi” adlı masalda küçük kız diğer kız kardeşleri gibi babasına karşı gelmez. Ve ona saygısını koşulsuz gösterir: “...Bunu gören küçük kız babasına dönerek dedi ki babacan ben senin sözünden çıkmayacağım” (Xızırlı, 1971a, s. 58).

“Üç Tüylü Köse” adlı masalda küçük erkek kardeş babasına olan saygısından babasının vasiyetini yerine getirir: “Düğün yapıp bacısını fakir oğlana verir. Der ki babamın vasiyeti yerde kalmadı” (Xızırlı, 1971a, s. 27).

“Bilici Kardeşler” adlı masalda büyük kardeş, babasına saygısını vasiyetini yerine getirerek gösterir: “Büyük kardeş öbür kardeşlerini çağırıp dedi ki, babam ölmeden önce beni çağırıp dedi ki, filan yerde altın bastırdım, kardeşlerini çağırıp bir yerde buluştur” (Xızırlı, 1971a, s. 80).

5.2.7.2. Ağabeye Saygı

Ağabey babadan sonra ailenin reisi olarak görülür. Ve baba gibi abiye de büyük saygı gösterilir. İncelenen masallarda hiç görmediği fakat varlığını bildiği ağabeyine büyük saygı duyan ve ağabeyinin sözüne kendi sözünden daha çok değer veren kahramanlar vardır. Kardeşlik sadece sevgi, fedakârlık, paylaşmak değildir. Saygı göstermektir, yerini bilmektir. Kahramanlar aralarında az yaş farkı da olsa ağabeylerine büyük hürmet gösterirler. Güney Azerbaycan masallarında yer alan ağabeye saygı değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Bey Oğlu Elyar ile Dev oğlu Altın Top” adlı masalda Altın Top, büyük suç işleyen annesine yaşça büyük olduğu için cezayı ağabeyinin vermesini ister: “Şimdi kardeşim annemize cezayı sen vermelisin, çünkü sen benden büyüksün” (Xızırlı, 1971a, s. 79).

“Padişah ile İki Kardeş” adlı masalda küçük kardeş ağabeyine saygısını gösterir: “Küçük kardeş dedi ki senin olduğun yerde benim söz demeye ne hakkım var...” (Xızırlı, 1971a, s. 86).

5.2.7.3. Anneye Saygı

Anneye saygı büyük bir sevginin göstergesi olarak görülür. Türkler kendilerini dünyaya getiren annelerine karşı derin bir hürmet göstermişlerdir. İncelenen masallarda iki masalda geçen anneye saygı, söz dinlemek ve rıza almak olarak verilir. Güney Azerbaycan masallarında yer alan anneye saygı değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Üç Ayaklı At” adlı masalda annesini yeni tanıyan Üç Ayaklı At sorgusuz sualsiz annesinin sözüne saygı gösterip sahibini yere atar: “Ben senin annenim. Köse’yi öyle yere vur ki, yüz metrelik derine gitsin. At böyle de yapıyor” (Xızırlı, 1971a, s. 27).

5.2.7.4. Eşe Saygı

Eski zamanlardan beri Türklerde eşe verilen değer çok fazladır. Eş kimi zaman bir danışandır kimi zaman kocası olmadığında devletin başında bulunandır kimi zaman da erkeğiyle omuz omuza savaşıdır. Bütün bunlar eşe duyulan saygının göstergesidir. İncelenen masallarda eşe saygı bir masalda geçmektedir. Masalda eşinin fikrine değer verip rızasını almak olarak gösterilmiştir. Güney Azerbaycan masallarında yer alan eşe saygı değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Tacir Bilge’nin Masalı” adlı masalda Tacir Bilge eşinin fikrini alıp ona göre hareket eder. Eşine olan saygısını gösterir. “Eşime dedim ki gideyim evi satayım geleyim. Eşim razı olmadığını bildirdi” (Xızırlı, 1971a, s. 101).

5.2.7.5. Manevi Kişiye Saygı

Bütün Türk toplumlarında “Hızır”, insanların yardımına koşan ve üstün yetenekleri olduğuna inanılan manevi bir kişilik olarak görülür. İncelenen masallarda bir masalda görülen manevi kişiliğe duyulan saygı Hızır olarak vücut bulmuştur. Hızır yaşlı kılığına girer ve kardeşlerden yardım isteyerek onları sınava tabi tutar. Kazanan kardeş yaşlıya hürmet eden olmuştur. Güney Azerbaycan masallarında yer alan manevi kişiye saygı değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Üç Kardeş” adlı masalda oğlan yaşlı adamın Hızır olduğunu anlayıp saygıdan ayaklarına kapanır: “Oğlan yaşlıyı tanıyıp ondan ayrılmadı. Onun ayaklarına kapandı” (Xızırlı, 1971a, s. 42).

5.2.7.6. Kayınpedere Saygı

Türkler kayınpederi de baba olarak görüp saygı gösterirler. İncelenen masallarda kayınpedere saygı bir masalda geçer. Masalda kayınpederinin cenazesini yapmak için uzun yolu göze alan bir damat görülmektedir. Türklerde defin ile ilgili işlemleri erkek evlat üstlenir. Bu durum babaya duyulan derin saygının göstergesi olarak kabul edilir. Masalda damat erkek evlat vazifesini yerine getirmiştir. Güney Azerbaycan masallarında yer alan kayınpedere saygı değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Tacir Bilge’nin Masalı” adlı masalda Tacir Bilge, kayınpederinin cenazesine katılarak ona saygısını gösterir: “Bir gün bana mektup geldi kayınpederim ölmüş. Eşimi ve oğlumu da alıp Çin’e gittim. Kayınpederimin cenazesini yaptım” (Xızırlı, 1971a, s. 101).

5.2.7.7. Halaya Saygı

Türk toplumlarında nesil ve soy önemlidir. Çocuk babasının soyundan geldiği için babanın ailesi annenin ailesine göre daha ön plandadır. İncelenen masalarda bir masalda halaya saygı geçer. Masal kahramanı için halası annesi hükmündedir. Ve ona saygısını rızasını alarak gösterir. Güney Azerbaycan masallarında yer alan halaya saygı değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Araz ile Ayaz” adlı masalda Gülpeynar, Arazla evlenmek için halasının razı olmasını şart koşar: “Atam seni halamın yanına gönderecek. O razı olursa beni alırsın” (Xızırlı, 1971a, s. 16).

5.2.7.8. Hükümdara Saygı

Türkler hükümdarlarına yönetme yetkisinin Allah tarafından verildiğine inanır. Bu nedenle hükümdar ve soyu kutsal kabul edilir. İncelenen masalarda bir masalda hükümdara saygı geçer. Masalda balıkçı hükümdara duyduğu saygıdan hükümdarın oğluna da saygı gösterir. Güney Azerbaycan masallarında yer alan hükümdara saygı değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Şah İsmail ve Kızıl Balık” adlı masalda yaşlı balıkçı, şaha hürmeten İsmail’i görünce ayağa kalkar: “Yaşlı balıkçı göle olta atıp gözlemeye başladı. O sırada İsmail’i görüp ayağa kalktı. Şah oğlu oltayı senin bahtına attım” (Xızırlı, 1971b, s. 32).

5.2.7.9. Yaşlıya Saygı

Türkler yaşça büyük insanlara statüsünü önemsemeden saygı duyup hürmette bulunurlar. Toplumda yaşlılara saygı göstermeyenlerin belaya uğrayacağı düşüncesi hâkimdir. İncelenen masalarda bir masalda yaşlıya duyulan saygı yer alır. Masalda yaşlı insanı gören kahraman ona selam vermek için yolunu uzatır. Selam saygı ifadesi olarak görülür. Güney Azerbaycan masallarında yer alan yaşlıya saygı değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Melik Arslan” adlı masalda Melik Arslan, yaşlı bir adam görüp ona selam vermek için atıyla birlikte gider: “...Kendi kendine der ki gidip yaşlı adama selam vereyim. Melik Arslan atı sürüp yaşlı adamın yanına gelir, selam verir” (Xızırlı, 1971b, s. 113).

5.2.8. Vefa Değeri

TDK (2020) vefayı sevgiyi sürdürme, sevgi, dostluk bağlılığı olarak tanımlamaktadır. Vefalı kişi, dost-düşman herkesin güven ve emniyet duyduğu kimsedir. Onun karakterinde yalancılık, döneçlik ve kalleşliğin izine rastlanmaz. En zor anda bile ahde vefa eder (Hökelekli, 2013, s. 229). Toplumlar kendileri için önemli buldukları değerleri sonraki nesillere aktarır. Vefa da Türk toplumları için önemli değerler arasındadır. Vefa değerine sahip olan insanlara vefakâr denir. Vefakârlık yapılan iyiliği unutmama ve iyilik yapanlara iyilikle karşılık vermedir. İncelenen masallarda vefa örneğini hem insanlarda hem hayvanlarda hem de hayali varlıklarda görürüz. Bazen hemen bazen de yıllar sonra masal kahramanları yapılan iyiliği unutmuyarak karşılığını verir. Güney Azerbaycan masallarında vefa değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Yılkar’ın Masalı” adlı masalda Yılkar’ın yazdığı dua ile çocuk sahibi olan kadın onun iyiliğini unutmaz: “Kadın dedi ki benim çocuğum olmasına sebep budur. O bana dua yazdı, benim de çocuğum oldu” (Xızırlı, 1971a, s. 71).

“Üç Ayaklı At” adlı masalda oğlan üçayaklı atı canavarlardan kurtarır. At da vefa örneği göstererek ona yardım eder: “At dedi ki gel bana bin karını kurtaralım” (Xızırlı, 1971a, s. 27).

“Şah İsmail ve Kızıl Balık” adlı masalda İsmail, Mahmut’un iyiliklerini unutmaz ve her şeyini ona verir: “İsmail dedi ki Mahmut kardeşim sen benim yolumda çok zahmet çektin. Padişahın kızından başka yerde kalan her şeyimi sana verip gideceğim. Helali hoş olsun” (Xızırlı, 1971b, s. 39).

“Melik Arslan” adlı masalda Melik Arslan karşılaştığı iki ejderhaya su ve et verir, onlar da Melik Arslan’a zarar vermeyip kalan yolu gösterirler: “Ejderhalar ondan razı olup yolun kalanını ona gösterdiler” (Xızırlı, 1971b, s. 114).

5.2.9. Çalışmak Değeri

TDK (2020) çalışmayı bir şeyi oluşturmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak olarak tanımlar. Çalışma değerine sahip bireyler başkalarına yük olmadan, başkalarının sırtından geçinmeden, ellerinden gelen çabayı göstererek başarıya ulaşmayı tercih ederler. Çalışkanlık/çalışma değeri, emek değerini de içeren evrensel bir değerdir. Emek, “mal, hizmet veya düşünce üretmeye yönelik her tür çaba” gerektirir (Acar & Demir, 2005, s. 126). Güney Azerbaycan masallarında çalışmak değeri çalışkanlık ve ilim sahibi olmak anlamlarına gelecek şekilde kullanılmaktadır. Aşağıdaki alt başlıklarda her bir değer masallardan örneklerle değerlendirilmiştir.

5.2.9.1. Çalışkanlık

Çalışkanlık, geçimini sağlamak için bedenen çaba sarf etmek ve emek harcamaktır. İnsan çalışarak meslek sahibi de olur. İncelenen masallarda kahramanların bazılarının marangozluk, odunculuk, kuyumculuk, bina ustalığı, çiftçilik, tacirlik, hayvancılık gibi meslekleri yaptıklarını görürüz. Kişiler meslek sahibi değilse de mutlaka kendilerine bir iş bulurlar. Masallarda tembel insanlar bile bir şekilde bu durumdan kurtulur. Çalışan her zaman erkeklerdir; kadınlar eş, anne veya kardeş olarak evdedir. Masallar ataerkil toplum yapısının izlerini taşır. Erkek karakterlerin çalışan, koruyup kollayan kısacası hayatı göğüsleyen kahramanlar olduğu görülür. Güney Azerbaycan masallarında çalışkanlık değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Üç Zanaatkâr” adlı masalda marangoz, kuyumcu ve usta çok çalışarak padişaha daha önce hiç yapılmamış horoz, ev ve at yaparlar: “Sonra onlar gidip verdikleri vaadi yerine getirmeye başladılar...Kırk güne ev, at, horoz hazır oldu” (Xızırlı, 1971a, s. 34).

“Padişah ile İki Kardeş” adlı masalda çiftçilik ve pazarcılık yapan iki kardeş anlatılır: “Ayaktan uzak bir dağ eteğinde çok kavun karpuz ekip biçerler. Vakit o vakit olur ki kavun karpuz yetişir. Pazara çıkarıp satmaya başlarlar” (Xızırlı, 1971a, s. 86).

Pehlivanın Masalı” adlı masalda kahramanın babası hayvancılık yapmaktadır: “Bu kişi koyuna giderdi...” (Xızırlı, 1971a, s. 88).

“Karaman” adlı masalda Karaman’ın dostları odunculuk yapmaktadır: “Karaman’ın dostları dediler ki: Karı nene, bırak Karaman’ı da bizimle meşeye oduna gelsin” (Xızırlı, 1971b, s. 59).

“Yadigâr’ın Masalı” adlı masalda Yadigâr iyileşir iyileşmez çalışmak için iş arar: “Yadigâr iyileştikten sonra şehre gidip iş aramaya başladı” (Xızırlı, 1971b, s. 137).

“Tacir Başı Bilge’nin Masalı” adlı masalda tacirlik yapan Bilge’nin başından geçenler anlatılır: “Bir müddet Ahmet ile alışveriş ettik. Onunla diyar diyar gezerdik, mal alıp mal satardık...” (Xızırlı, 1971a, s. 92).

5.2.9.2. İlim Sahibi Olmak

Bir şeyi ya da nesneyi bütün yönleriyle öğrenen ve bunun için çaba sarf eden insanlara ilim sahibi denir. Sadece bir masalda ilim sahibi olan iki kahraman bulunur. Kahramanlar ilimde, irfanda, kişilikte idealize edilmiştir. Güney Azerbaycan masallarında ilim sahibi olmak değeri aşağıda alıntıyla örneklendirilmiştir:

“Ayaz ile Araz” adlı masalda her alanda ilim öğrenmiş, padişah ve vezirin oğulları olan Araz ve Ayazın maceraları yer alır: “Bu çocuklar çok akıllı, kemalli, yürekli idiler. Çocuklar okuyup her ilmin sırrına vakıf olmuşlardı” (Xızırlı, 1971a, s. 11).

5.2.10. Adalet Değeri

TDK (2020) adalet ile ilgili birçok tanıma yer vermiştir. Bunlar hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk, türe, herkese kendine uygun düşeni, kendi hakkı olanı verme, yasalarla sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasının sağlanmasıdır.

Adalet, bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermek demektir. Hüküm ve davranışlarında tarafsız, ilkeli ve eşitlikçi olmaktır. Menfaat, yakınlık, düşmanlık, önyargı vb. nedenlerin etkisinden uzak, doğru ve dürüstçe iş yapmaktır. Adalet, bütün insan ilişkilerinde karşılıklı saygı ve sevginin gözetilmesi, hak dağıtımı ve paylaşımında insafli bir yolun izlenmesidir (Hökelekli, 2011, 49-50). İncelenen masalarda genellikle padişahların adaletli olduğu vurgusu yapılmıştır. Padişahın adil olduğu okuyucuya hissettirilmek yerine doğrudan ifade edilmiştir. Adil olmak; hak sahibine hakkını vermek, paylaşımında insafli davranmak, insanlara ön yargısız yaklaşarak adaleti sağlamak anlamlarında kullanılmıştır. Güney Azerbaycan masallarında adalet değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Yadigâr’ın Masalı” adlı masalda adaletli bir padişah vardır: “Şah akıllı ve adaletli idi. O bazı vakitlerde vezirini de alıp seyahate çıkardı” (Xızırlı, 1971b, s. 136).

“İskender’in Dirilmesi” adlı masalda adil olmaya çalışan padişah yer alır. “Bir vardı bir yoktu, adil bir padişah vardı. Bu padişah halkı için kaygılanırdı. Haftada bir defa halkını bir yerde toplar onların isteklerini dinler, yerine getirirdi” (Xızırlı, 1971a, s. 56).

“Bilici Kardeşler” adlı masalda mirasını oğulları arasında adaletle paylaştırmaya çalışan baba vardır: “Önce büyük kardeşi, sonra ortanca kardeşi, sonra ise küçük kardeşi çağırıp birbirinden habersiz dedi ki filan yerde altın gömdüm, çıkarıp kardeşlerine verirsin, üçünüz bir yerde bölüşürsünüz” (Xızırlı, 1971a, s. 79).

5.2.11. Vatanseverlik

Vatan bir milletin maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşıladığı ve barındığı yerdir. Vatan, milleti geçmişin anılarıyla besleyen, coğrafi mekândır (Öner, 2008, s. 261-262). Vatanseverlik kavramı ise vatan, millet, siyasi yapı, grup, ulus-devlet, kimlik ve aidiyet duygusudur (Yazıcı & F. Yazıcı, 2010). Vatan kavramının “ülke” den farkı, ona daha öte değerler atfedilmesidir (Üstel, 2004, s. 158). TDK (2020) vatanseverliği yurdunu, milletini büyük bir tutku ile seven, bu uğurda her türlü özveriye katlanan olarak tanımlar. Vatanseverlik toplumları, kültürleri ve kültür çevrelerini bütünleştirecek potansiyele sahip bir sevgi türüdür (Ergen, 2006). İncelenen masalarda vatanseverlik dolaylı yoldan hissettirilir. Kahramanlar sevgilerini dile getirmezler ama yaptıkları ile belli ederler. Vatan için çalışılır ve fedakârlık yapılır. Türk toplumları vatani her şeyden üstün tutmuştur. Türklerde vatan sadece bir toprak parçası olarak görülmemiş, manevi bir değer olarak kalplerde en büyük sevgilerden biri olarak yer almıştır. Bir Türk için vatan kutsaldır. Güney Azerbaycan masallarında vatanseverlik değeri aşağıda alıntılarla örneklendirilmiştir:

“Üç Tüylü Köse” adlı masalda oğlan padişahın kızıyla evlenir ve oradaki rahat hayatı bırakıp kendi memleketine gider: “Padişah toy edip kızı oğlana verir. Bir müddet burada kaldıktan sonra oğlan padişaha der ki kendi vatanına gitmek istiyorum” (Xızırlı, 1971a, s. 29).

“Üç Zanaatkâr” adlı masalda kuyumcu yapacağı horozu ülke savunmasını düşünerek üretir: “Ben öyle bir horoz yapacağım ki eve yabancı girdiği an haber verir, ülkeye kuş girse uzaktan görüp öter.” (Xızırlı, 1971a, s. 33).

“Cohan Pehlivan” adlı masalda ülkesinin ekonomik çıkarı için mücadele eden pehlivanlar vardır. “...Ülkeler arasında adet olan ölçü her iki taraftan da kırk pehlivan güreşirdi. Hangi ülkenin pehlivanı galip gelirse, mağlup olan ülke onlara yedi yıllık haraç verirdi” (Xızırılı, 1971a, s. 124).

5.2.12. Sabır Değeri

Sabır kelimesi Türkçeye Arapçada bulunan “Sabera” kökünden geçmiştir (Karakaş, 2016). Sabır olumsuzlukları olumlu kılmak için gösterilen metanet, edebi bozmama, sıkıntı ve belalara sızlanmayı terk etme, öfkeyi yenip kızgın davranışlara girmemektir (Çağrı, 1998, s. 337, Ateş, 1992, s.179). Sabır, insana olaylar karşısında dik bir duruş kazandırmakta, onu yorgunluk, yılgınlık ve ümitsizlik hallerinden kurtarmaktadır (Ateş, 2019). Bireyin hayatı anlamlandırmasından başlayarak ömrünün sonuna kadar sürecek yaşamsal mücadelesinde ona güç veren, denge ve uyum arayışında destek sağlayan sabır, onu başarıya götüren ve ardından mutluluk hedefine ulaşmasına aracılık eden psikolojik bir olgudur (Doğan & Gülmez, s. 2014). Güney Azerbaycan masallarında sabır değeri tahammül etme anlamına gelecek şekilde kullanılmaktadır. Aşağıdaki alt başlıkta sabır değeri masallardan örnekle değerlendirilmiştir.

5.2.12.1. Tahammül Etme

Sabır aynı zamanda zorluklara karşı tahammül etme anlamına da gelmektedir. Güney Azerbaycan masallarında sadece bir masalda tahammül etme değeri geçmektedir. İncelenen masalda üç yaşlı kardeşten yardım isteyen kahramanın serüveni anlatılır. Kardeşler çok yaşlıdır fakat çok genç görünürler. Bunun sebebi bazı değerleri hayat tarzı haline getirmiş olmalarıdır. Yaşı büyük olan kardeş en dinçleridir. Sebebi ise şükür ve sabrı benimseyip zorluklara ve sıkıntılara karşı tahammül göstererek ömrünü geçirmesidir. Masal sabrın önemine doğrudan vurgu yapmaktadır. Sabır Türk kültüründe en önemli değerlerin başında görülür. Sabreden kişinin bir gün mutlaka muradına erişeceğine inanılır. Bu nedenle sabır atasözlerimize de sirayet etmiştir. Sabır, kökleri bozkırlara dayanan Türk toplumları için zor şartlarda yaşamlarını sürdürürken onların en büyük dayanağıydı. Bu nedenle sabır erdemlerin en büyüklerinden sayılırdı. Aşağıda örneklendirilmiştir:

“Ümit Kapısı” adlı masalda yaşlı adam genç görünmesini sağlayan değerin sabır olduğunu anlatmaktadır: “...Beni ise bugünde saklayan sabırlı, şükürlü olmamdır...” (Xızırlı, 1971a, s. 52).

BÖLÜM VI

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu bölümde, Güney Azerbaycan masallarında yer alan değerler ve alt değerlerinin oluşturdukları kategoriler kapsamında elde edilen sonuçlara yer verilmiştir. Çıkan sonuçlar Türk kültürü ve çocuk eğitimi açısından incelenmiştir.

Masallarda toplam 12 ana değer tespit edilmiştir. “yardımseverlik” değeri 148, “sevgi” değeri 80, “din” değeri 34, “dürüstlük” değeri 33, “cesaret değeri” 26, “sorumluluk” değeri 24, “saygı” değeri 20, “vefa” değeri 20, “çalışmak” değeri 18, “adalet” değeri 11, “vatanseverlik” değeri 5 ve “sabır” değeri 1 defa kullanılmıştır. Masallarda toplam 420 değere yer verilmiştir.

Çalışmamızda “yardımseverlik” en sık kullanılan değer olarak karşımıza çıkmıştır. “Yardımseverlik” değerinin “paylaşma”, “merhamet”, “misafirperverlik”, “cömertlik”, “fedakârlık” ve “dayanışma” olmak üzere 6 alt değeri bulunmaktadır. “Yardımseverlik” alt değerlerinin kullanılma sıklıkları “paylaşma” 69, “merhamet” 27, “misafirperverlik” 27, “cömertlik” 10, “fedakârlık” 8, “dayanışma” 7’dir. Alt değerler arasında “paylaşma” değeri ön plana çıkarken en fazla kullanılan diğer değerler “merhamet” ve “misafirperverlik” tir. Masallarda “paylaşma” değeri genellikle zenginlerin ihtiyacı olanlara yardımı olarak yer almaktadır. “Paylaşma” değerinin vurgulanmasının sebebi kültürel olarak ihtiyaç sahiplerine yardımın önemsenmesi olabilir. Kantar’ın (2014) 100 Temel eser arasından seçtiği yerli ve yabancı yirmi kitap üzerinde yaptığı araştırmasında, çalışmamızdaki ile aynı şekilde bütün kitaplarda “yardımseverlik” en çok yer alan değer olmakta, onu “sevgi” değeri izlemektedir. Dağı, Alptekin ve Kaplan’ın (2018) Türk dünyası hayvan masallarındaki değerleri tespit etmek için yaptığı çalışmalarında, “yardımseverlik” değerinin yoğun olarak Türk masallarında kullanılmasının, Türk kültüründe yardımlaşmanın önemli bir unsur olması sonucuna ulaştıkları görülmektedir ve bu yönüyle çalışmamızı destekler niteliktedir. Ağaoğlu (2018), Bahaeddin Yılmaz’ın eserlerindeki

değerleri incelediği çalışmasında “yardımseverlik” değerinin çalışmamızdaki gibi yüksek oranda olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz (2019); Türk, Alman, Balkan ve Rus masallarının değerler eğitimi açısından mukayesesini yaptığı araştırmasında, dört farklı kültürde de çalışmamızda olduğu gibi “yardımseverlik” değerinin en çok tespit edilen değer olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Yardımseverlik” değerinin en yüksek sıklığa sahip olduğu, masallar üzerine yapılmış alan yazında yer alan başka çalışmalarda bulunmaktadır (Özbay ve Karakuş, 2011; Gedik, 2012; Kaynak, 2012; Tulumcu, 2015; Özdaş, 2018; Pilatin, 2018; Öner, 2019; Baytaş, 2019; Kalfa, 2020, Acar & Kasap, 2020; Durhat ve Ökten, 2020).

Masallarda ikinci sırada yer alan “sevgi” değerinin; “evlat”, “kardeş”, “evlatlık”, “dost”, “aşk”, “eş”, “anne”, “baba”, “insan”, “anne-baba”, “yaratıcının kuluna”, “padişahın halkına”, “Allah”, “manevi kardeş”, “hayvan”, “hükümdar”, “torun” ve “hayvanların sahibine” sevgisi olmak üzere 18 alt değeri bulunmaktadır. “Sevgi” değerinin alt değerlerinin kullanılma sıklığı “evlat sevgisi” 25, “kardeş sevgisi” 13, “evlatlık sevgisi” 7, “dost sevgisi” 6, “eş sevgisi” 4, “anne sevgisi” 3, “baba sevgisi” ve “insan sevgisi” 2’şer, “yaratıcının kuluna”, “padişahın halkına”, “Allah”, “manevi kardeş”, “hayvan”, “hükümdar”, “torun” ve “hayvanların sahibine sevgisi” 1’dir. Alt değerler arasında “evlat sevgisi” ilk sırada yer alırken en fazla kullanılan diğer değerler “kardeş sevgisi” ve “evlatlık sevgisi” dir. Topbaş’ın (2015), Akbaş’ın (2018) ve Kavaklı’nın (2019) araştırmalarında “sevgi” değerinin ön plana çıktığını görmekteyiz. Yolcu’nun (2019) Hasan Lâtif Sarıyüce’nin Anadolu masallarını eğitsel değerler açısından incelediği çalışmasında da “sevgi” değeri içerisinde en çok “evlat sevgisi” alt değerinin ön plana çıkması bu çalışmanın sonuçlarını desteklemektedir. Çalışmamızda “evlat” sevgisinin ön plana çıkmasının sebebi, genel olarak insanın yaratılışından beri kendinden bir parça gördüğü evlada olan düşkünlüğü olabilir. “Sevgi” değerinin en yüksek sıklığa sahip olduğu, masallar üzerine yapılmış alan yazında yer alan başka çalışmalarda yer almaktadır (Şen, 2008; Demircan, 2010; Çırak, 2013; Tanrıku, 2015; Okumuş, 2018; Senek, 2018; Uzgaş ve Gökçe, 2020).

“Sevgi” ve “yardımseverlik” değerinin sık bulunduğu, masallar üzerine yapılmış alan yazında yer alan başka çalışmalarda yer almaktadır (Şen,2007; Yaman, Taflan ve Çolak, 2009; Karaca, 2010; Gönen, Katrancı, Uygun ve Uçuş, 2011; Kumbasar, 2011; Aktan, 2012; Aktan, 2014; Fırat ve Mocan, 2014; Oran, 2015; Topbaş, 2015; Çalışkan, 2016;

Karagöz, 2018; Öksüz, Keskin, Çetinkaya, 2019; Barin, 2019; Erişik, 2019; Özcan, 2019; Özer, 2019; Özkan, 2019; Türkben, 2019; Köse ve Gül, 2020).

İncelenen masallarda “dürüstlük” değerinin “doğru olmak” ve “sözünde durmak” olmak üzere 2 alt değeri bulunmaktadır. “Doğru olmak” alt değeri 20 ve “sözünde durmak” alt değeri 13 defa kullanılmıştır. Işık’ın (2017), karakter eğitimi açısından Mevlana İdris Zengin’in hikâye ve masallarında eğitsel iletileri incelediği araştırmasında, bu çalışmanın sonuçlarını destekler nitelikte dürüstlük değerinin masallarda ahlaki gelişime katkıda bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen masallarda “dini değer” masallarda 34 defa kullanılmıştır. “Din” değerinin “Allah”, “dua”, “manevi kişi”, “peygamber”, “kader”, “namaz”, “ahiret”, “Cebrail” ve “mucize” olmak üzere 9 alt değeri bulunmaktadır. “Din” değerinin alt değerlerinin kullanılma sıklığı “Allah” 12, “dua” 8, “manevi kişi” 4, “peygamber” 3, “kader” 2, “namaz” 2, “ahiret”, “Cebrail” ve “mucize” 1’dir. İlk sırada Allah alt değerinin olduğu görülmektedir. En fazla kullanılan alt değer ile en az kullanılan alt değer arasında 11 fark vardır. Ünlüer’in (2013), Billur Köşk masallarını dini ve ahlaki değerler açısından incelediği çalışmasında dini değerlerin masallarda yoğun olarak yer aldığı görülmektedir. Çalışmamızda da “dini değer” sık bulunan değerlerdendir.

İncelenen masallarda “adalet” değeri masallarda 11 defa kullanılmıştır. Barmanbek’in (2020), Anadolu masallarındaki adalet anlayışını incelediği araştırmasında çalışmamızdaki sonuçları destekleyen öğeler yer almıştır. İki çalışmada da padişahın adaleti sağladığı durumlarla ilgili bulgulara rastlanmıştır.

İncelenen masallarda “cesaret” değeri masallarda 26 defa kullanılmıştır. Belet Boyacı, Güner ve Babadağ (2017), Samed Behrengi’nin araştırmalarında masal türünde yazılmış olan “Küçük Kara Balık” kitabındaki değerler incelenmiştir. Araştırma sonucunda çalışmamızı destekleyecek şekilde “cesur olmak (cesaret)” değerinin masalda sık kullanılanlar arasında olduğu görülmüştür.

İncelenen masallarda “sorumluluk” değeri masallarda 24 defa kullanılmıştır. Özer’in (2019), Keloğlan masallarını değer aktarımı açısından incelediği çalışmasında, sorumluluğun çalışmamızdaki bulgularla benzer şekilde maddi olarak geçimini sağlamak şeklinde yer aldığı görülmüştür.

İncelenen masallarda “saygı” değeri masallarda 20 defa kullanılmıştır. Alagöz (2012), Cahit Uçuk’un masal kitaplarındaki temel değerlerin Türkçe eğitimine katkısına dair araştırmasında, çalışmamızdaki bulgulara paralel şekilde “saygı” değerinin orta sıklıkta yer aldığı tespit edilmiştir. Bu sonuçlara bakılınca Türk toplumlarında kültürün etkisiyle “saygı” değerinin önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

İncelenen masallarda “Vefa” değeri masallarda 20 defa kullanılmıştır. Gönen’in (2017), çocuk edebiyatı yazarı ve çizeri olarak Feridun Oral’ın içerisinde masallarında yer aldığı kitaplarla ilgili araştırmasında, “vefa” değerinin çalışmamızda olduğu gibi en az kullanılan değerler arasında olduğu sonucuna ulaşmıştır.

İncelenen masallarda “çalışmak” değeri masallarda 18 defa kullanılmıştır. Özkan’ın (2019), Aslı Der’in masal kitaplarını değerler eğitimi ve Türkçe öğretimi açısından incelediği araştırmasında, “çalışkanlık” değerinin çalışmamızda olduğu gibi az yer aldığı verisine ulaşmıştır.

İncelenen masallarda “vatanseverlik” değeri masallarda 5 defa kullanılmıştır. Karagöz (2018), Emin Özdemir’in kitaplarını değerler eğitimi bağlamında incelediği çözümleme çalışmasında en az kullanılan değerlerden birinin “vatanseverlik” olduğunu saptamıştır. Çalışmamızda da “vatanseverlik” değeri “sabır” değerinden sonra en az kullanılan değer olarak karşımıza çıkmıştır.

İncelenen masallarda “sabır” değeri masallarda 1 defa kullanılmıştır. Topbaş’ın (2015), Sema Maraşlı’nın masallarını değerler eğitimi açısından incelediği araştırmasında çalışmamızdaki gibi sadece bir masalda sabır değerine rastlanmıştır.

Salar (2011), Reşat Nuri Güntekin’in romanlarındaki değerleri incelediği araştırmasında çalışmamızdaki sonuçları desteleyecek şekilde en fazla “yardımseverlik” ve “sevgi” değerlerini tespit etmiştir. Selek (2014), Osman Yalçın’ın hikayelerinde değerler eğitimi incelediği araştırmasında “cesaret”, “sevgi” ve “yardımseverlik” değerleri en çok; “sabır”, “adalet” ve “saygı” değerleri en az yer almıştır. Çalışmamızda da “yardımseverlik”, “sevgi” ve “cesaret” sık değerlerdenken “sabır” ve “adalet” az sıklıkta yer almaktadır. “Saygı” ise orta sıklıktadır. Oran (2015), Yalvaç Ural’ın otuz adet çocuk kitabını değerler eğitimi ve Türkçe öğretimine katkı yönüyle incelemiştir. İncelediği kitaplarda “sevgi”, “sorumluluk”, “yardımseverlik”, ve “dürüstlük” değerlerinin fazlaca yer aldığını tespit ederken “vatanseverlik” değerlerinin yeteri kadar bulunmadığını görmüştür. Bu çalışmada da Oran’ın (2015) çalışmasına benzer şekilde “yardımlaşma”, “sevgi” ve “dürüstlük”

değeri sık, “sorumluluk” değeri orta sıklıkta “vatanseverlik” değeri en az sıklıkta yer almaktadır. Şakiroğlu’nun (2020) 6. Sınıf Türkçe Ders kitabının değer aktarımı bağlamında incelediği, Doğan ve Gülüşen (2011)’in (1-4) Türkçe ders kitaplarındaki hikayeleri kök değerler bakımından inceledikleri ile Eken ve Öksüz’ün (2019) Türkçe ders kitaplarındaki (6–8) metinlerin değerler bakımından inceledikleri araştırmalarda “vatanseverlik”, “sevgi” ve “yardımseverlik” değeri en çok bulunan değerler olarak tespit edilmiştir. Bu araştırmalar “yardımseverlik” ve “sevgi” değerlerinin sıklığı açısından çalışmamızla benzeşirken, çalışmamızda az sıklıkta yer alan “vatanseverlik” değeri açısından benzeşmemektedir. Erişik (2019)’un Çocuk edebiyatı yazarı Hasan Kallımcı’nın ilkokul düzeyindeki kitaplarının değerler eğitimi açısından incelediği çalışması ile Aktan ve Padem’in (2013) İlköğretim 5.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerlerin inceledikleri çalışmalarında “sorumluluk”, “yardımseverlik” ve “sevgi” en sık kullanılan değerlerdir. Bu araştırma “sevgi ve yardımseverlik” değerlerinin sıklığı ile çalışmamızı desteklerken “sorumluluk” değeri sıklığı ile benzeşmemektedir. Çalışmamızda “sorumluluk” orta sıklıkta bulunmaktadır. Kuru’nun (2016), Ayşe Yamaç’ın eserlerinin değerler eğitimi ve dil zenginliği bakımından incelendiği çalışmasında “sevgi” ve “yardımlaşma” değerinin birer farkla en sık değerler olması dolayısıyla çalışmamızı desteklemektedir. Çengelci (2010) tarafından ilköğretim 5. Sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi ile ilgili yapılan araştırmada; “sevgi”, “saygı”, “hoşgörü”, “yardımseverlik” ve “dayanışma” değerlerinin program yoluyla öğrencilerin birbirlerine kazandırmaya çalıştıkları değerler olduğu tespit edilmiştir. “Sevgi” ve “yardımseverlik” değeri sık geçtiği için çalışmamızı desteklemektedir. “Hoşgörü” değeri çalışmamızda yer almazken, “saygı” değeri az sıklıkta, “dayanışma” ise “yardımseverlik” değerinin alt değeri olarak geçmektedir. Tunagür’ün (2016), Mustafa Kutlu’nun yirmi hikâye kitabındaki değerleri tespit ettiği çalışmasında en fazla “dini”, “yardımseverlik” ve “sevgi” değerlerinin bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Çalışmamızda da en sık “yardımseverlik”, “sevgi” ve “dini” değerler yer almaktadır.

Sonuç olarak Güney Azerbaycan masallarında on iki değer tespit edilmiştir. Bazı değerler yoğun bir şekilde ele alınırken bazı değerler ise daha az yer almıştır. Yardımseverlik, sevgi, din ve dürüstlük değeri ön plana çıkarken sorumluluk, saygı, vefa, çalışkanlık, adalet, vatanseverlik ve sabır değerinin geri planda kaldığı görülmüştür. Değerler genellikle doğrudan okuyucunun ya da dinleyicinin çabuk anlayabileceği şekilde verilmiştir. Masallarda kahramanların değerleri çok önemsendiği vurgulanmıştır. “Azerbaycan Nağılları (Hoy)” adlı eserdeki masalların içeriklerinin değer eğitimi açısından

uygun örnekler barındırdığı söylenebilir. Bu da değerler eğitiminde Güney Azerbaycan masallarının önemini ortaya koymaktadır. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

Öneriler:

1. “Azerbaycan Nağılları (Hoy)” adlı eserde en çok yer alan “yardımseverlik” ve “sevgi” değeri çocuklara masallar aracılığıyla kavratılabilir. Okullarda bu değerlerin öğretiminde “Azerbaycan Nağılları (Hoy)” adlı eserden yararlanılabilir.
2. Çalışmamızda en sık frekansa sahip “yardımseverlik” değerinin alt değerlerinden olan ve kültürümüzde önemli yeri bulunan “paylaşma”, “merhamet”, “misafirperverlik”, “cömertlik”, “fedakârlık” ve “dayanışma” değeri çocuklara “Azerbaycan Nağılları (Hoy)” adlı eserde bulunan masallardaki örneklerle anlatılabilir.
3. Masallarda “sevgi” değerinin alt değerleri arasında yer alan “kardeş sevgisi” yoğun bir şekilde ele alınmıştır. Çocuklara kardeş sevgisinin önemini anlatmak için “Azerbaycan Nağılları (Hoy)” adlı eserde bulunan masallardan yararlanılabilir.
4. Çalışmamızda yoğun olarak bulunan “din” değeri içerisinde dini terimlerimiz ve peygamberlere dair bilgiler bulunmaktadır. “Azerbaycan Nağılları (Hoy)” adlı eserdeki masallar aracılığıyla çocuklara dini bilgiler anlatılabilir.
5. Türk toplumlarının karakteristik özelliklerinden biri olan “cesaret” değeri ile milli bilinç oluşması için “Azerbaycan Nağılları (Hoy)” adlı eserde bulunan masallardan yararlanılabilir. masallardan yararlanılabilir. Masallarda Türklerin ata sporlarından biri olarak kabul edilen “pehlivanlık” da anlatılmıştır. Çocuklara masal metinleri vasıtasıyla “pehlivanlık” şimdiki adıyla “güreş” tanıtılabilir.
6. “Sorumluluk” değerinin alt değerlerinden olan “aileye sorumluluk”, “padişaha sorumluluk” ve “ülkeye sorumluluk” değerlerine ait “Azerbaycan Nağılları (Hoy)” adlı eserde bulunan masal metinleriyle çocuklara aileye, vatana, devlete ve millete sorumluluk bilinci oluşturulabilir.
7. Günümüzde unutulmaya yüz tutmuş “vefa” değeri “Azerbaycan Nağılları (Hoy)” adlı eserde yer alan masallarla çocuklara öğretilir.
8. Soyut bir kavram olarak görülen “adalet” değeri “Azerbaycan Nağılları (Hoy)” adlı eserdeki masallar aracılığıyla somutlaştırılabilir.
9. Masallarda çok az yer alsa da vatan sevgisi oluşturmak için masallarda bulunan “vatanseverlik” değeri bu konuda daha zengin kaynaklarla desteklenerek verilebilir.

10. Araştırmamızda bir defa bulunan “sabır” değeri anlatıldığı masalın ana unsurudur. Bu masalla çocuklara sabırlı olmanın kişilere kazandırdığı zenginlikler anlatılabilir.

Araştırmacılar İçin Öneriler:

1. Güney Azerbaycan edebiyatı geniş bir yelpazeye sahiptir. Benzer bir araştırma başka masal kitapları ele alınarak yapılabilir.
2. Türk dünyası masallarındaki değerler karşılaştırmalı olarak incelenebilir.
3. Çalışmamızda az sayıda yer alan “vatanseverlik” değerinin ağırlıkta olduğu masallar bulunup araştırılabilir.

KAYNAKLAR

- Acar, M., & Demir, Ö. (2005). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Ankara: Adres.
- Acar, B. & Kasap, M. Y. (2020). Ortaöğretim biyoloji ders kitaplarında değerlerin analizi. *Sakarya University Journal of Education*, 10(2), 336-349.
- Acat, M. B., & Aslan M. (2011). Okulların karakter eğitimi ölçeği (OKEYÖ). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), 7-27.
- Ağaoğlu, H.D. (2018). *Bahaeddin Özkişi'nin eserlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Akarsu, B. (1998). *Felsefe terimleri sözlüğü (8. Baskı)*. İstanbul: İnkılâp.
- Akbaba A., S. (2003). Eğitim yönetimi ve değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 7-18.
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi yaklaşımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Aktan, O. (2012). *100 temel eserlerde yer alan değerlerle sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlerin uyumu*. Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Aktan, O. (2014). 100 temel eserde yer alan değerlerle din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programındaki değerlerin uyumu. *Asya Öğretim Dergisi*, 2(1), 64-76.
- Aktan, O., & Padem, S. (2014). İlköğretim 5.sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerlerin incelenmesi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 5-24.

- Aktepe, V. (2010). *İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde “yardımseverlik” değerinin etkinlik temelli öğretimi ve öğrencilerin tutumlarına etkisi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aktepe, V. (2015). 5. sınıf öğrencilerinin sorumluluk değerinin geliştirilmesine yönelik bir performans görevi uygulaması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(4), 1511-1534.
- Aktürk, F.G. (2012). *Çocukta değerler eğitimi açısından Üzeyir Gündüz’ün eserleri*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Akyüz, Y. (2004). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem A.
- Alabaş, R. (2020). Değerler açısından ilkokul ve ortaokul (2018) Öğretim Programları. H. Yolcu ve S. Oğuz Hacet (Ed.), *Bilim insanı Mustafa Eski’ye armağan eğitime adanmış bir ömür içinde* (s. 454-475). Ankara: Pegem Akademi.
- Alabay Yolcu, T. (2019). *Hasan Lâtif Sarıyüce’nin Anadolu masallarının eğitsel değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Alagöz, F. C. (2012). *Cahit Uçuk’un masal kitaplarında temel değerlerin Türkçe eğitime katkısı*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Aliyev, O. (2009). Azerbaycan masallarının imgeler sistemi. H. İsmayılov (Ed.), *Azerbaycan sözlü halk edebiyatına dair tetkikler XXX* içinde (s.30-38). Bakü: Seda.
- Aliyev, R. Masallarda efsane ve masal yapısalılığı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 4(7), 38-44.
- Alper, H. (2006). Sevgi-bilgi ilişkisi bağlamında Allah ile insan arasındaki sevginin mâhiyeti (Fahreddin er-Râzî örneği). *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 30(1), 5-19.
- Altın, F. T. (2010). *Mevlâna’nın eserlerinde dostluk ve samimiyet değerlerinin işleniş ve eğitimi açısından tahlili*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Altunkaynak, M. (2012). *İlköğretim 1. kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan masal metinlerinin Türkçe dersinin amaçları doğrultusunda kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Arıcı, F. (2004). Tür özellikleri ve tarihlerine göre Türk ve dünya masalları. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 26, 159-169.
- Arslan, E. (2000). *Türk halk edebiyatı*. Ankara: Maya Akademi.
- Astill, B. R., Feather, N. T., & Keeves, J. P. (2002). A multilevel analysis of the effects of parents, teachers and schools on student values. *Social Psychology of Education*, 5(4), 345-363.
- Aslan, E. (2001). Masal araştırmaları ve Korkak Ali masalı üzerinde bir inceleme. *Milli Folklor*, 52, 33-46.
- Ateş, S. (1992). *İslam tasavvufu*. İstanbul: Yeni Ufuklar.
- Ateş, Ö. T. (2017). Türkiye’de değerler eğitimi uygulamalarının öğrencilere kazandırılması istenen olumlu özellikler üzerindeki etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15(34), 41-60.
- Ateş, A. (2019). Aile iç iletişimde sabır. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(15), 61-90.
- Avcı, N. (2007), Toplumsal değerler ve gençlik. *Bir değerler sosyolojisi denemesi*. Ankara: Siyasal.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Eğitim Değerleri Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Aydın, M.Z. & Akyol Gürler, Ş. (2014). *Okulda Değerler Eğitimi*. (4.baskı). Ankara: Nobel.
- Ayverdi, İ. (2005). *Misalli büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Kubbealtı.
- Bağcı, E. (2013). *Çocuk edebiyatı ürünleriyle çocuklar için yazılmış eserlerin değerler eğitimi bağlamında karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji*. Ankara: Usak.

- Barin, Ö. (2019). *Üzeyir Gündüz'ün çocuk kitaplarındaki eğitsel değerler*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Barmanbek, S. (2020). *Anadolu masallarında adalet anlayışı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bars, M. E. (2014). Türk kültüründe anne ve âşık garip hikâyesinde görünüşü. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 2014, s. 82-94.
- Batur, Z., & Yücel, Z. (2012). Ahmet Efe'nin çocuk hikâyelerinde değer eğitimi ve hikâyelerin Türkçe eğitime katkısı. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 7(4), 1031-1049.
- Bayat, F. (2005). *Mitolojiye giriş*. Çorum: KaraM.
- Baydar, P. (2009). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan sorunların değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Baytaş, S. H. (2019). *İlköğretim Türkçe ders kitaplarındaki çocuk edebiyatı metinlerinde moral değerler sistemi (5, 6, 7, 8. sınıf/ 2005-2017)*. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Biçer, S. (2013). *Değerler eğitimi açısından Mehmet Akif Ersoy'a ait "Safahat" adlı eserin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. İstanbul: Sistem.
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal psikoloji sözlüğü: Kavramlar, yaklaşımlar*. Ankara: Bağ-lam.
- Bilkan, A. F. (2001). *Masal estetiği*. İstanbul: Timaş.
- Boratav, P. (1988). *100 Soruda Türk halk edebiyatı*. İstanbul: Gerçek.
- Boyacı, Ş. D. B., Güner, M., & Babadağ, G. (2017). "Dünyada Başka Şekilde Yaşamak da Mümkün mü?" değer eğitiminde "Küçük Kara Balık" Örneği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 5(3), 172-194.

- Çağrı, M. (1998). *Türkiye diyanet vakfı İslam ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Çalışkan, A. (2016). *İlköğretim 100 temel eser içerisinde yer alan dünya edebiyatına ait eserlerin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Çelikkaya, T. (2016). *Sosyal Bilgiler programındaki değerlere ilişkin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının değer öncelikleri ve gerekçelerine ilişkin görüşleri*. The 2nd International Conference on the Changing World And Social Re-search, Barcelona-Spain.
- Çengelci, T. (2010). *İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Çetin, Ş. (2013). Öğretmen adaylarının milli değerlerin öğretimine yönelik tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Electronic Turkish Studies*, 8(8), 1733-1743.
- Çetinkaya, Z. (2007). *Masalların Türkçe öğretimindeki yeri ve önemi*. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Çevik Çayır, Y. (2014). *Türkçe öğretim programlarında değerler ve Dede Korkut hikayelerinin değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Çırak, E. (2013). *Cengiz Aytmatov romanlarının değerler eğitime katkısı*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Çiftçi, N. (2003a). Liseli gençlerde ahlâkî yargı yetenekleri ve eğitimi. (M. E. Ay ve diğ. Der.) *Gençlik dönemi ve eğitimi* içinde (s.347-396). İstanbul: Ensar.
- Çileli, M. (1991). *Ahlâk psikolojisi ve eğitimi*. Ankara: V.
- Çintaş, Y. D. (2011). İbrahim Zeki Burdurlu'nun eserlerinde sevgi değeri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 203-230.
- Dağı, F., Alptekin, M., & Kaplan, T. (2018). Türk dünyası hayvan masallarında tespit edilen değerler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(43), 227-247.

- Demircan, T. (2010). *Ortaöğretim dokuzuncu sınıf Türk edebiyatı ders kitaplarındaki temel değerlerin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demirhan, İ. C. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Demirtaş, T. (2012). *Değerler eğitiminde edebî ürünlerden yararlanma: Nasreddin Hoca fıkraları*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Demirutku, K., & Sümer, N. (2010). Temel değerlerin ölçümü: Portre değerler anketinin Türkçe uyarlaması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13 (25), 17-25.
- Develioğlu, F. (1997). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Doğan, İ. (2002). *Sosyoloji: Kuramlar ve sorunlar*. Ankara: Pegem A.
- Doğan, B. & Gülüşen, A. (2011). Türkçe ders kitaplarındaki (6-8) metinlerin değerler bakımından incelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 75-102
- Doğan, M., & Gülmez, Ç. (2014). Sabır ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 263-279.
- Doğan, C. (2019). Kültürel olguların masallarda aktarımı ve çevirinin önemi. *Çocuk ve gençlik yazınında çokkültürcülük*, 29-36.
- Doğanay, A. (2007). Değerler Eğitimi. C. Öztürk (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi yapılandırmacı bir yaklaşım içinde* (s.255-286). Ankara: Pegem A.
- Doğanay, A. (2009). Değerler Eğitimi, C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi içinde* (s.225-256). Ankara: Pegem A.
- Dönmez, C., & Yazıcı, K. (2008). *T.C. inkılâp tarihi ve Atatürkçülük konularının öğretimi*. Ankara: Nobel.

- Durhat, G. & Ökten, C. E. (2020). Kök değerlerin ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki erdemler temasıyla ilişkisi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(3), 675-693.
- Enginün, İ. (1985). Çocuk edebiyatına toplu bir bakış. *Türk dili*, 49(400), 186-194.
- Eken, N. T. ve Öksüz H. İ. (2019). İlkokul (1-4) Türkçe ders kitaplarındaki hikâye edici metinlerin Türkçe dersi öğretim programındaki kök değerler bakımından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(2), 384-401.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazandırılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Ekşi, H., & Katılmış, A. (2011). Değerler eğitimi yaklaşımları. *Diyanet Aylık Dergisi*, 245, 11-13.
- Ekşi, H. & Okudan, A. Y. (2011). Eğitim yöneticilerinin bakış açısı ile değerler eğitimi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 8(2), 178-190.
- El Hassan, K., & Kahil, R. (2005). The effect of “Living Values: An educational program” on behaviors and attitudes of elementary students in a private school in Lebanon. *Early Childhood Education Journal*, 33(2), 81-90.
- Erden, A. (2003). *Kısa öykü ve dilbilimsel eleştiri*. İstanbul: Gendaş hKültür.
- Ergen, G. (2006). Eleştirel-bilinçli sevgi eğitimi. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi* 8(12), 144-152.
- Erişik, K. (2019). *Çocuk edebiyatı yazarı Hasan Kallimci'nin ilkököl düzeyindeki kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Feyzioğlu, Y. (2007). Masallar çocuklar için neden gereklidir? II. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*, 831-843.
- Fırat, H., & Mocan, A. (2014). Türkçe ders kitaplarındaki hikâyelerde yer alan değerler. *Turkish Journal of Social Research/Turkiye Sosyal Arastirmalar Dergisi*, 18(3), 25-49.
- Gedik, F. (2012). *Sosyal bilgiler programında yer alan değerlerin kazandırılmasında “100 temel eser” içerisinde yer alan hikâye kitaplarının rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

- Gelişli, Y. (2013). Çocuk dergilerinde millî kimlik ile ilgili değerlerin sunuluşu. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 82-96.
- Gönen, M., Katrancı, M., Uygun, M., Uçuş, Ş. (2011). İlköğretim birinci kademe öğrencilerine yönelik çocuk kitaplarının, içerik, resimleme ve fiziksel özellikleri açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36, 160.
- Gönen, M. (2017). *Çocuk edebiyatı yazarı ve çizeri olarak Feridun Oral'ın çocuk edebiyatımızdaki yeri ve eğitsel değerler*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Gutek, G. (2001). *Eğitime felsefi ve ideolojik yaklaşımlar*. Ankara: Ütopya.
- Gülbahar, Y. & Alper, A. (2009). Öğretim teknolojileri alanında yapılan araştırmalar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 93-111.
- Gülmez, G. (2008). *Güney Azerbaycan Erdebil bölgesindeki Türk halk masalları (metin – inceleme)*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Günay, U. (1992). *Masal, Türk dünyası el kitabı*. Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü.
- Günay, M. (2002). Hermeneutik felsefe açısından bilgi-değer ilişkisi. *Bilgi ve Değer Sempozyumu bildirileri*, 265-277.
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı.
- Güngör, E. (2000). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak*. İstanbul: Ötüken.
- Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötüken.
- Gürol, A. & Serhatlıoğlu, B. (2009). Değerlerin kazandırılmasında yaratıcı dramının önemi. *1. Ulusal İyilik Sempozyumu bildirileri*, 52-59.
- Güventürk, F. (2017). *İnsan ve temel değerler*. İzmir: Birleşik.
- Hacıyeva, M., Köktürk, Ş. & Paşayeva, M. (1999). *Azerbaycan folklor ve etnografya sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.
- Halimoğlu Y. M. (2002). *Masallar ve eğitimsel işlevleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

- Yavuz, M. H. (2007). *Diyarbakır efsaneleri*. Cumhuriyet.
- Hançerlioğlu, O. (1995). *Türk dili sözlüğü*. İstanbul: Remzi.
- Hesapçıoğlu, M. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Nobel.
- Hökelekli, H., & Gündüz, T. (2007). Üstün yetenekli çocukların değer yönelimleri ve eğitimleri. Değerler ve Eğitimi içinde (371-396). İstanbul: Dem.
- Hökelekli, H. (2008). Merhamet. *DEM Dergi*, 4, 78-82.
- Hökelekli, H. (2010). Modern eğitimde yeni bir paradigma: değerler eğitimi. *Eğitime Bakış Dergisi*, 6(18), 4-10.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi*. İstanbul: Timaş.
- Hökelekli, H. (2013). *İnsani değerler*. İstanbul: DEM.
- İdi Tulumcu, F. & Tulumcu, F. M. (2015). İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi programlarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 535-559.
- İmanova, S. (2017). Büyülü masalların tipolojik görüntüsü. *Batı Hazar Üniversitesi Bilimsel Bülteni*, 4, 26-35.
- İpek, G. K. (2019). Yürekdede ile padişah adlı masalın çocuk edebiyatı açısından değerlendirilmesi. *Çocuk Edebiyat ve Dil Eğitimi Dergisi*, 2(1), 47-60.
- İsmayilov, H., & Aliyev, O. (2006). *Azerbaycan folkloru külliyatı I*. Bakü: Seda.
- İşgör, İ. Y. (2017). Üniversite öğrencilerinde bağlanma stilleri ve akademik başarının merhamet üzerindeki yordayıcı etkisi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 82-99.
- Işık, N. & Karakuş, N. (2017). Erken çocukluk döneminde efsane, destan ve masal metinlerinin kullanımı. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(41), 118-133.
- Işık, M. (2017). *Karakter eğitimi açısından Mevlâna İdris Zengin'in hikâye ve masallarında eğitsel iletiler*. Yüksek Lisans Tezi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rize.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1981). *Çocuğun değeri-Türkiye'de değerler ve doğurganlık-*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

- Kale, N. (2007). *Nasıl bir değerler eğitimi*. Değerler Eğitimi Merkezi.
- Kalfa, B. (2020). *Çocuk edebiyatında değer eğitimi: Ümit Kaftancıoğlu örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kantar, Ş. (2014). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersinde 100 temel eser yoluyla değerler eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Karaca, G. (2010). *Edebî çocuk dergisi Kırmızıfaredeki metinlerin değer aktarımına katkıları (1-26 ve 94-106. sayılar)*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Karagöz, B. (2018). Emin Özdemir'in çocuk kitaplarına değerler eğitimi bağlamında bir bakış: bir çözümleme çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 63-85.
- Karakaş A. C. (2016) Belediye çalışanlarında sabır tutumunun yaşam kalitesi üzerine etkisi (Sakarya ili örneği). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(8), 2742-2757.
- Karasar, N. (1982). Bilimsel araştırma yöntemi, kavramlar, ilkeler, teknikler. Ankara: Nobel.
- Karatay, H. (2007). Dil edinimi ve değer öğretimi sürecinde masalın önemi ve işlevi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(3), 463-477.
- Kavaklı, T. (2019). *Mavisel Yener'in masal kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Kaya, D. (2007). *Ansiklopedik Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Kaymakcan, R. & Meydan, H. (2016). *Ahlak, değerler ve eğitimi*. İstanbul: DEM.
- Kaynak, L. (2012). *Değerler eğitimi bağlamında Sevinç Çokum'un hikâyelerinin analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Kesmecı, A. M. (2012). *Masalların yeni icra ortamı olarak internet siteleri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Kılınç, F. E. (2015). *Okul öncesi ve ilkokul döneminde değerler eğitimi*. Ankara: Eğiten Kitaplar.
- Kolaç, E. (2010). Türkçe derslerinde Yunus Emre'nin öğretileri yoluyla değerler eğitimi. *X. Uluslararası Yunus Emre Sevgi Bilgi Şöleni*, 06-08.
- Köse, E. Ö. & Gül, Ş. (2020). Ortaöğretim 9. ve 10. sınıf biyoloji ders kitaplarında yer alan değerler. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 6, 35-45.
- Kudret, C. (1980). *Örneklerle edebiyat bilgileri 2*. İstanbul: İnkılap ve Aka.
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Kuru, H. (2016). *Ayşe Yamaç'ın çocuk romanlarının değerler eğitimi ve dil zenginliği açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Kuzu, T. (2000). Halk masalı ve sanat masalı. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 155-162.
- Lamberta, G. C. (2004). *A values education intervention through therapeutic recreation for adolescents in a psychiatric setting*. Doctoral İssertation, Walden University.
- Latifoğlu, N. (2013). *Çocuklara Mahsus Gazete'de değerler eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Leming, J. S. (2000). Tell me a story: An evaluation of a literature-based character education programme. *Journal of Moral Education*, 29(4), 413-427.
- MEB, (2005). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB, (2005b). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 4-5. sınıflar öğretim programı*. Ankara: MEB.
- MEB, (2005c). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: MEB.
- MEB, (2013). *Çocuk gelişimi ve eğitimi çocuk edebiyatına giriş*. Ankara: MEB.

- MEB, (2018). *Türkçe dersi (1-8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB, (2018). *Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Meriç, C. (2016). *Bir dünyanın eşiğinde*. İstanbul: İletişim.
- Montanay, E. (2018). *Berdibek Sokpakyev'in "Çocukluk dönemine yolculuk" (Balalığ Şakka Sayahat) adlı eserinin Türkiye Türkçesine kazandırılması ve değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Mutluel, O. (2014). Çocukta değer bilinci ve karakter eğitimi. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 106-112.
- Nabiyev, A. (2006). *Azerbaycan halk edebiyatı II*. Bakü: Elm.
- Nabiyev, A. (2009). *Azerbaycan halk edebiyatı I*. Bakü: Çırak.
- Oğuz, M.Ö. & Özünel, E.Ö. (2019). Halk edebiyatı. H. Güneş (Ed.), *Masallarla ilgili temel kavramlar* içinde (s. 24-45). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Okumuş, T. (2018). *Türkçem dergisinde yer alan metinlerin eğitsel değerler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Okutan, S. (2015). *Kabusname'nin değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Mevlâna Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Onat Kocabıyık, O. (2016). Olgubilim ve gömülü kuram: bazı özellikler açısından karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 55-66.
- Oran, G. (2015). *Yalvaç Ural'ın çocuk kitaplarında değer eğitimi ve bu eserlerin Türkçe öğretimine katkısı*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Orucov, T. (2006). Karavelli ve nağılların janr hususiyetleri. H.İsmayılov (Ed.), *Azerbaycan şifahi halk edebiyatına dair tetkikler XX* içinde (s.129-153). Bakü: Seda.

- Öner, N. (2008). Millî zihniyet ve millî birlik. Ahmet Köklügiller (Ed.), *milliyetçilik nedir, ne değildir? (1. baskı)* içinde (s.261-271). İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- Öner, B. (2019). *Elâzığ masallarından seçilmiş 15 masalın yeniden yazımı ve değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özbay, M., & Karakuş, E. (2011). Dede Korkut Hikâyeleri'nin Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 21-31.
- Özbay, M. & Tayşi, K. E. (2011). Dede Korkut hikâyelerinin Türkçe öğretimi ve değer aktarımı açısından önemi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 1(1), 21-31.
- Özcan, H. (2019). *Trabzon ilinde en çok satılan çocuk kitaplarındaki değerler ile Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin içerdiği değerlerin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Trabzon.
- Özdaş, S.P. (2018). Muzaffer İzgü'nün Ökkeş adlı roman serisinin değerler eğitimi ile şekil ve içerik özellikleri açısından incelenmesi. *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, 6(15), 193-228.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özdemir, Y. ve Koruklu, N. (2011). Üniversite öğrencilerinde değerler ve mutluluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 190-210.
- Özden, H. Ö. (2007). *Aşk felsefesi- Türk ve batı düşüncesinden örneklerle*. İstanbul: Arı-Sanat.
- Özen, Y. (2015). *Sorumluluk eğitimi*. Ankara: Vize.
- Özer, D. (2019). *Keloğlan masallarının değer aktarımı açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.
- Özkalp E., & Kirel, Ç. (2003). *Örgütsel davranış*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.

- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239
- Özgüven, İ. E. (1994). *Psikolojik testler*. Ankara: Yeni Doğu.
- Özkan, R. (2010). Türk eğitim sisteminde himayeci değerler: İlköğretim ders kitapları örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1124-1141.
- Özkan, M. (2019). *Aslı Der'in çocuk kitaplarında değerler eğitimi ve eserlerin Türkçe öğretimine katkısı*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Özlem, D. (1998). Doğa bilimleri ve sosyal bilimler ayrımının dünü ve bugünü üzerine. *Toplum ve Bilim*, 76, 7-39.
- Özlem, D. (2002). Değerler sorununda nesnelcilik/mutlakçılık ve öznelcilik/rölativizm tartışması üzerine. *Bilgi ve Değer Sempozyum bildirileri*, 282-312.
- Öztürk, A. O. (2008). Masalları uyutmak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 494-499.
- Özyürek, L. (1983). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Parıltı, A. (2006). *Dengbêjler - sözün yazgısı*. İstanbul: İthaki.
- Pilatin, Ü. (2018). Din kültürü ve ahlak bilgisi 8. sınıf ders kitabında yer alan değerlerin göstergebilimsel analizi. *Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi* 2(2), 54-71.
- Rayman, H. (2010). *Halk edebiyatı anlatı türleri*. Ankara: Gazi.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt masalları*. Ankara: Akçağ.
- Sakaoğlu, S. (2003). *Masal araştırmaları*. Ankara: Akçağ.
- Sakaoğlu, S. (2011). Halk masalları. A.B. Alptekin & Ç. Kara (Eds.), *Masal içinde* (s. 2-21). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Salar, R. (2011). *Reşat Nuri Güntekin'in romanlarının eğitim değerleri açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

- Sancak, Y., Topkaya, Y., & Şimşek, U. (2013). Mevlana'nın mesnevi adlı eserinde yer alan hikâyelerin misafirperverlik değerini öğretmedeki rolü. *Journal of International Social Research*, 6(26), 470-481.
- Selek, M. (2014). *Osman Yalçın'ın hikâyelerinde değerler eğitimi*. Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Senek, S. (2018). *Aytül Akal'ın masallarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Sever, S. (2000). Çocuk kitaplarında dilsel ve görsel duyarlık. *I. Ulusal Çocuk Kitapları Sempozyumu*, 20-21.
- Seyyar, Ali (2003). *Ahlak terimleri (ansiklopedik sözlük)*. İstanbul: Beta.
- Sezer, T. (2008). *İlköğretim 6.sınıf sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri*.
- Simon, S. B., Leland, W. H. & Kischenboum, H. (1972). *Values clarification, a handbook of practical strategies for teachers and students*. New York: Hart Publishing Company.
- Sönmez, V. (1987). Eğitim ortamında sevgi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 65-77.
- Şahin, M. (2011). Masalların çocuk gelişimine etkilerinin öğretmen görüşleri açısından incelenmesi. *Millî Folklor*, 23 (89), 208-219.
- Şahin, T. & Ersoy, F. (2012). Sosyal bilgiler ders kitaplarının değerler eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12 (2), 1535-1558.
- Şakiroğlu, Y. (2020). 6. sınıf Türkçe ders kitabının değer aktarımı bağlamında incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi* 5(1), 145-161.
- Şen, Ü. (2007). *Milli Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şen, Ü. (2008). Altıncı sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ilettiği değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 765-779.

- Şimşek, E. (2001). *Yukarıçukurova masallarında motif ve tip araştırması*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Şimşek, N. (2013). Hayat bilgisinde kişisel nitelik (değer) öğretimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(1), 1325-1346.
- Şirin, M. R. (2007). *Çocuk edebiyatı kültürü / okuma alışkanlığı ve medya sarmalı*. Ankara: Kök.
- Şirin, M. R. (2007), *Çocuk edebiyatına eleştirel bir bakış- çocuk edebiyatı nedir ne değildir?* Ankara: Kök.
- Şirin, M. R. (2012). Çocuk ve ilk gençlik edebiyatı ders notları. *Marmara Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümü (2008-2012)*.
- Tanrıkulu, M. (2015). *Ahmet Cevat Emre'nin Türkçe Kıraat kitabının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Temizyürek, F., Şahbaz, N.K., & Gürel, Z. (2016). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Thornberg, R., & Oğuz, E. (2013). Teachers' views on values education: A qualitative study in Sweden and Turkey. *International Journal of Educational Research*, 59, 49-56.
- Tokdemir, M.A. (2007). *Tarih öğretmenlerinin değerler ve değerler eğitimi hakkındaki görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Topbaş, A. (2015). *Sema Maraşlı'nın masallarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Tulumcu, F. (2015). *Güncel çocuk dergilerinde yer alan değerler*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Tulumcu, F.İ. & Tulumcu, F. M. (2015). İlköğretim ikinci kademe Türkçe dersi programlarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 535-560.

- Tunagür, M. (2016). *Mustafa Kutlu'nun hikâyelerinin Türkçe öğretiminde değer iletimi açısından önemi*. Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Turan, S., & Aktan, D. (2008). Okul hayatında var olan ve olması düşünülen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 227-259.
- Türk Dil Kurumu (2020). Günlük Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> sayfasından erişilmiştir.
- Türk, İ. (2009). *Değerler eğitiminde saygı*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Türkben, T. (2019). Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin ilettiği değerler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 7(3), 508-526.
- Usta, M. (1995). *Divan-ı Kebir'de Mevlana'nın eğitim görüşü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Uysal, V. (1996). *Din psikolojisi açısından dini tutum davranış ve şahsiyet özellikleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı.
- Uzgaş, İ. & Gökçe, N. (2020). Meddah Mehmet Beyazıt'ın kıssalarında değerler. *Education Sciences*, 15(3), 49-62.
- Ülken, H. M. (1965). *Bilgi ve değer*. İstanbul: Ülken.
- Ünlüer, P. (2013). *Masalların dini ve ahlaki değerler açısından incelenmesi: (Billur Köşk Masalları örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Üstel, F. (2004). *Makbul vatandaşın peşinde: II. Meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi*. İstanbul: İletişim.
- Varış, F. (1981). *Eğitim bilimine giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Varış, F. (1988). *Eğitimde program geliştirme "teori ve teknikler"*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Verley, J. D. (2008) *Physics graduate students' perceptions of the value of teaching*. unpublished. Doctor's Thesis, The Graduate School of the University of Wyoming.

- Yalçın A. & Aytaş G. (2003). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Akçağ.
- Yaman, H., Taflan, S., & Çolak, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında yer alan değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 107-120.
- Yardımcı, M. (2013). *Türk halk edebiyatında nesir ve nazım nesir karışık türler*. İzmir: Kanyılmaz.
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *TÜBAR*, 499-522.
- Yazıcı, S. & Yazıcı, F. (2010). Yurtseverlik eğitimi: Tarih ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin algı, tutum ve eğitimsel uygulamalarına yönelik bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 649-660.
- Yeşil, R., & Aydın, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *TSA*, 11(2), 65-84.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yıldız, D. C. (2011). İbrahim Zeki Burdurlu'nun eserlerinde sevgi değeri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 29, 203-230.
- Yıldız, F. U. & Günay, V. D. (2011). Yazınsal söylemin ideolojik boyutu. *Synergies Turquie*, (4), 153-167.
- Yılmaz, K. (2006). Azerbaycan masallarının edebi analizine dair bir deneme. *Journal Qafqaz University*. 18, 72-82.
- Yılmaz, A. (2012). Çocuk eğitiminde masalın yeri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 299-306.
- Yılmaz, M. (2019). *Türk, Alman, Balkan ve Rus masallarının değerler eğitimi açısından mukayesesi*. Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Yiğit, M., & Kesmeçi, A. (2015). Vatandaşlık ve demokrasi eğitiminde masal kullanımı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 4(3), 1320-1338.
- Yiğittir, S. & Adem, Ö. (2010). İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin değer yönelimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 407-416.
- Zeynallı, H. (2005). *Azerbaycan nağılları 1*. Bakü: Şark-Garp.

EKLER

بونلارين هر هسي نين بير

آراز ايله آياز

كنچميش زامانلاردا بير پادشاهلا بير وزير وار ايميش

ايدي بو

آراز

آياز، وزيرين اوغلونون آدي

شاهين اوغلونون آدي

اوغلو وارميش

اوشاقلار چوخ عاغيللي، كاماللي، قوچاق ايديلر. اوشاقلار اوخويوب هر علمين
،سيررينا واقيف اولموشدولار. هر ايكيسي پهلوانليقا آد چيخارميشدي. اودور كي
پادشاه بوتون اعيان-اشرافلاري باشينا ييغيب مجلس كنچيريردي. مجلس
قورتارندا وزير پادشاها بير آغيزي باغلي قوتو باغيشلاي. پادشاه همين قوتونو
قوتو تام

.چكيليپ قوتونو آچدي

اوغلو بير پنهان گوشيه

.اؤز اوغلونا وئردې

شكيلين داليندا

.ايچينده ده بير گؤزل قيزين شكلي وار ايدي

.قيزيلدان ايدي

مليكهلر شاهزادهسينين قيزي

.گولويستان شهري، رم باغچاسي»

:يازيلميشدي

.بير كؤنولدن مين كؤنوله عاشيق اولوب خستهلندي

اؤغلان

«گؤل پينار خانيم

،گنديب پادشاها بيلديردي كي

آراز

چاغىرىپ اۆز دردىنى اونا دئدى

آرازي

او غلو نەيە گۆرە خستەلەنمىدىر. پادشاه، وزير، اعيان-اشراف يىغىلىپ آيازىن يانينا

گلدیلر. نە قدر اوغلانلار خواهىش ائتدىلرکى، گل بو يولدان قايتت، اوغلان

داشي اتكىندن تۆكمەيىپ دئدى كى، يوخ، گر ك قىزىن دالينجا گنتسىن، اوندا پادشاه علاجسىز قالىپ اونا قىزىل، قوشون
وئردى، بىر دە بىر گمى دوزلندىرىپ

آياز لا آرازي يولا سالدى

بونلار بىر مدت يول گئندىن سونرا قاباقلارينا دنيز چىخدى. گمى يە مينيپ

يوللارينا داوام ائلەدىلر. دنيزىن اورتاسىندا بىر توفان قوپوب گمىنى پارچا-پارچا

ائلەدى. گمىدەكىلر يىن هامىسى باتدىلار. بو اوغلانلار اۆزىك بىلدىكلرىندىن ھەرسى

بىر تاختا پارچاسى نىن اوستوندى اوزە-اوزە آيرى-آيرى يئرلەرە گلىپ چىخىرلار

پادشاهىن او غلو بىر بۆيۈك شەرە توش گلىر. گلىپ پادشاهىن سارايىنىن يانينا

چىخىر. پادشاه قوناقلار يىن اچىپنە بىر گۆزل، غرىپ اوغلان گۈروب اونا يانينا

چاغىرىپ. اوندان احوال سوروشور. اوغلان دئىر: -سياحتە چىخمىشدىق، گمىمىز قضايا اوغرايى، يولداشلار يىمىن
ھامىسى دنيزدە

باتدى. مەن بو شەرە گلىپ چىخدىم

بو بورادا

اوغلان پادشاهىن خوشونا گلىر، اونا اۆزۈنە سىر كىرەلمىگە گۈتۈرۈر

سىر كىرە لىگىندە قالسىن، گۆرك آرازىن باشىنا نە گلدى

آراز گئدىپ چۆللۈ-بىابانا چىخدى. بىر مدت يول گئندىن سونرا بۆيۈك قالاچايا

بىرىنجى اوتاغا گىردى، بورادا

كئچدى.

اچمىرى

دروازادان آشىپ

راست گلدى

پهلوان گنىمى وار ايدى. او، بو پالتالارى گنىمىپ ايكىنجى اوتاغا كئچدى، بورادا

بوردا

سونرا اوچونجو اوتاغا كئچدى

باشلادى

لذتلى يۇمىكلار گۈروب يۇمىيە

گوردوڪي، تختين اوستونده گوزل بير قيز ياتيب، قيزين باشي نين اوستونده ايڪي لؤوحه وار. ساغداڪي لؤوحه ني سولا، سولداڪي لؤوحه ني ساغا ديشديريدي. بو

زامان قيز آسقىريب آيلدي، سئوينجك دئدي :-قوچاق اوغلان، نه جورعتله بورا آياق باسمىسان؟ دئوين گلنه سينه اوچ ساعات

قالبيدي، تنز اول، واخت ايكن چىخاق، قاقاق

:قيز باشينا گلنلري يئرلي ياتاقلي اوغلانا دانيشدي. اوغلان دئدي

.بنله قاقماق اولماز، دئوين جاني هاردادي، دئ، اونا محو انديب قاقاق-

قيز دئدي :-او بالاجا پرده نين داليندا بير شوشه وار. او شوشه نين ايچينده گؤيرچين وار، بو دئوين جانيدي

اوغلان تنز اوسون اوخودو، پرده آچيلدي. اوغلان تنز شوشهني يئر چيرپيب

،ايله اوزونو يئتيريدي

بو زامان دئو نريلي-گورولتو

.گؤيرچين باشيني اوزدو

يئر ييخيليپ جهنمه واصيل اولدو. بونلار بير خورجون لعل-جواهيرات، ايكي ده

.آت گؤتوروب، مليكه خانيم دا بير دست پهلوان پالتاري گئيينيب، يولا دوشدولر

شهره گيرنده

آياز

.آيازين او شهره نيبه سرکرده قالماغيندان

هه، ايندي اثشيت

.بير قاريان اويرنميشدي كي، بو شهرين قيزيني بير دئو اوغورلاييب آپاريپ

:قاري دئميشدي

آدلي بير باجيليغي

گؤل پينار

من اثشيتميشم كي، مليكه خانيمين گؤي عالمينده-

.وار. قيز اوغورلانان مدنده خانيم بورايا گلنميشدي، قيز تاپيلاندا دا گله جك

شاهين دا

.قيزي آختارديلار

.سرکرده اولوب اورادا قالدي

آياز

اونا گؤره ده

قيسمت

آرازا

قیزی دا تاپماق

وئرمك ایدي

آیازا

فیکری قیز تاپیلاندا اونی

اولموشدو

شهرده بیر کاروانسارایا

ملیکه خانیم گلیب قیزین شهرینه چیخیرلار

آرازلا

آتام سنی دونیا

:دوشورلر قیز آرازلا دئییر

سن گئت آتامین باریگاهینا، منی گتیرمگی نین خبرینی وئر-

مالیندان غنی ائلییه جک، سونرا گلیب منی بورادان آپارارسان

:یولدا ملیکه خانیم اوغلاندا سوروشموشدو

سن هاردان گلیب، هارا گئیدیردین کی، گلیب بورا چیخدین؟-

:آراز باشینا گلنلری اونا دانیشدی

بیز ده

گوروب اونا ورولموشدو

گول پینارین شکلینی

بیزیم شاهین اوغلو-

آیاز

منیم

می میز قضا یا اوغرا دی

یولدا

:قوشونلا اونی آختارماغا چیخمیشدیق

دان خبریم اولمادی، کاش آیاز دا ساغ اولایدی

آراز بئله دئییب آغلادی، اونا گۆرمکی، اونلار بیر سارایدا بؤیوموشدولر. شاه-وزیر

اونا گۆره حنیفسیله نیب

اوغلو ایدی لر، همی ده ایستکلی، یاخین دوست اویدولار

:دندی

آيازي تاپا

آيازي آختارماليپام، ايشدير

سني آتانا تحويل وئرندين سونرا من-

بيلمهسم، هنج وطنه ده قايتماياجاغام

او، گنديب سارايا

:قيز حنفسيلندي، ندين كي، آرازي سئويردي. او، دئدي

.عايله قورمورسان، قورما. قال منيم قارداشيم اول-

.اوغلان راضيلاشيب قيزين آتاسينين باريگاهينا يولا دوشدو

صاباحيسي گون قيزين آختاريشينا

.ساراييدا مجلس قورولموشدو

.چيخدي

قاپيچي اوغلاني سارايا

.ائله مجلسده بونا گوره قورولموشدو

.چيخاچاقديلار

شاهادئسين كي، بير غريب

،اوغلان اوندان خواهيش ائتدي كي

.بوراخمادي

پهلوان اونو گورمك ايستيمير. قاپيچي گنديب بونو شاهادچاتديردي. شاه بويوردو

شاهين بؤيرونده اوتورموش

آراز

گيرن كيمي

ايچمري

.كي، اؤتورون گلسين

مجلس اهلي ال-اياغا

.آرازي گورن كيمي اوزوندن گئتدي

آياز

.آيازي گوردو

سني

آياز

،آرازي دؤيوب قووالاديلار كي، نه گوناھ ايشلندين كي

دوشوب

ملیکه

او غلان کاروانسارایا ملیکه خانیمین یانینا گلدی

گوروب او حالا دوشدو

خانیم دندی

سن گرک تنز دئییدین کی، من ملیکه خانیمی تاپمیشام. اونلار سئوینیپ سنین-

باشینا توپلاشاجاقدیلار. او واختاجان دا دوستون آییلاجاقدی. او غلان ایشی باشا دوشوب، بیر ده سارایا گنتمگی قرارا آلدی. آیاز اوزونه گلندن

-سونرا او غلانی سوروشدو. سارای اهلې اونو اینجیتدیگینه گوره او غلانی دویوب

قوولادیقلارینی دندیلر. آیاز نجه اولورسا-اولسون اونو تاپماغی امر ائندی

آرازلا

آیاز

گوزتچیلر اونو توتوب سارایا آپاردیلار

سارایا طرف اوز قویدو

آراز

گوروشوب-اوپوشندن سونرا او غلان ملیکه خانیمی تاپیب گتیردیگینی خبر

گندیپ کجاوله ده ملیکه خانیمی

سارایدا بویوک شنلیک باشلاندى

وئردی

شهره جار چکیلدی کی، شاه قیزی نی تاپدیغی اوچون

کاروانسارادان گتیردیلر

بویوک مجلس قوراجاق

او دا گوروش

باجلیغیدیر قیزین خانیم

گولپینار

،خبر وئردی کی

آیازا

آراز

خانیم

گولپینار

تاپيلماسي قيزين

.سئويندي

آياز

.اوچون بو مجلسه گلمجك

.خانيمان

گؤل پينار

شهر اهلي اوز مجلسينده اولسون، انشيت

.گنديب چاتدي

مليكه

.اوز كنيزلري ايله گليب چيخدي

خانيم

گؤل پينار

اوچ گوندن سونرا

خانيم

گؤل پينار

.خانيملا بديعيه خانيم باغدا قورولموش چاديردا اوتورموشدولار

سوروشدو كي، بس نجه اولدو كي، سن تاپيلدين؟ قيز باشينا گلن لري نقل

:انتدي .دندي

ايسته

.سنين عاشيقيندي

.اوغلان دا بوردادي

.سني آختاريرميشلار، مني تاپيبيلار-

.بيرسن گوروشدوروم، باخ گور نجه اوغلاندي

گؤل پينار

آيازي سارايا دعوت انديب

مليكه خانيم گونورتا

.قيز راضي اولدو

خانيملا گوروشدوردو .قيز دندي :-آياز، من بي-يم اوغلونون نيشانليسيديم .تويوموزون آخيري نجي گونو بير پهلوان

شهر اهلي قارا

.منيم تويوم ياسا دوندو

ووروب اۆلدوردو.

بييم اوغلونو غفيلدن

سنين

گۆلپينار

آتام مني بيبيمه تحويل وئريب دئدي كي، اۆلمنه كيمي

گئيدى.

بيبي مين من

.او واختدان اوچ ايل كئچيدى

.گلينين اولوب، يانيندا قالاچاق

آنچاق ايشي انله قوراق كي، سني آپاراق

.ايندى سني سئویرم

.يانيندا ياشايرام

اونون راضيلغي ايله

.آتام گۆندهرمجك سني بيبي مين يانينا

.آتامين حضورونا

.مني آلا بيلرسن

،چوخ چتينايلكله ده اولسا

.اونلارلا گولوستان شهرينه گئتدي

آياز

.راضيلاشديلار

.اوغلان شاهين حضورونا دوشه بيلدي .او، بوتون درد-ديليني شاها عرض انلهدي

،چوخ گۆزل، عاغيللي اولدوغوندان آياز شاهين خوشونا گلدي .شاه بويوردو كي

اونون ان غدار دوشمني اولان آغ دئوي اۆلدورسون .اوغلان چوخ چتينايلكلرله

راستلاشاراق، آغ دئوي محو اتتدي .شاهين حضورونا قايتتدي .شاه اونون آلتيندان

باجيسي نين ساليب قاصد

اونون يانينا

.راضى اولدو

اؤپوب قيزيني اونا وئرميه

انينا گۆندردى .احوالاتي اولدوغو كيمي باجيسينا چاتديريب، قيزين بونا وئريلمه

.سيني باجيسيندان التماس انلهدي .باجيسي دا قيزين اونا وئريلمه سينه راضى اولدو

دئدى كى، قوي قىزا من اوزوم توي انلەيم. قارداشي راضي اولمادي كى، قوي

بىرلىكده

آياز لا

قىزا بىر چوخ ھدىلەر وئريب

.آپاريب اوز وطنينده توي انلەسين

اولان يئره گلدىلر. پادشاھ بونلاري

آراز

اونلار بىر باش مليكه ايله

.يولا سالدیلار

وئريب، بوردا توي مجلسي

آرازا

او دا قىزىني

.بئله گورنده چوخ سويندي

قوردوردو. آياز لا آراز بئله مصلحت گوردولر كى، گنديب تويوموزو وطنيميزده ده

.بونلار وطنلرينه گنديلر

.شاھ بونلاري بويوك دبدبه ايله يولا سالدي

.انلەيمريك

شهرلرينه بىر منزل قالميش موشتولوقچو گوندرديلر. شاھلا وزيرين يئگانه

اوغلانلاري تاپيلديغينا گوره بوتون شهر اهلي اونلارين پيشوازيغا چيخدي. اونلاري

سارايلا آپاردیلار. آتا-آنالاري ايله گوروشوب بويوك طنطنهلي توي مجلسي

.قوردولار. بديعيه خانيمي آياز، مليكه خانيمي آراز آلديلار

.اونلار يئييب-ايچيب، مورادلارينا يئتديلر. سيز ده مورادينيزا يئته سينيز

.گويدين اوچ ألما دوشدو: بيري منيم، بيري اوزومون، بيري ده ناغيل دئيمنين

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..